

15416/1

HAZAFIAS KÖNYVTÁR

VITÉZSÉG
ÉS HAZA

HAZAFIAS KÖNYVTÁR

Köfetes kiadás

SZERKESZTI

GAAL MÓZES

———— I. KÖTET: ————

VITÉZSÉG ÉS HAZA

MÁSODIK KIADÁS

BUDAPEST

STAMPFEL-FÉLE KÖNYVKIADÓHIVATAL

(Révai Testvérek Irod. Int. R.-T.)

VITÉZSÉG ÉS HAZA

TÖRTÉNETI ELBESZÉLÉSEK A RÉGI IDŐKBŐL

IRTA : GAAL MÓZES

TARTALOM :

SZONDI KÉT APRÓDJA

A VEZÉR BOSZÚJA

ZOÁRD JÓSLATA

KUPA, A POGÁNY VEZÉR

VITÉZI BECSÜLET

ILLUSZTRÁLTA GARAY ÁKOS

BUDAPEST
STAMPFEL-FÉLE KÖNYVKIADÓHIVATAL
(Révai Testvérek Irod. Int. R. T.)

~~Handwritten signature~~
348eb

15.416/1

SZONDI KÉT APRÓDJA

I.

Szondi bucsúja.

Drégely várának a kapitánya elkészült a halálra. A vár falai omladékok valának, a vitézek javarésze elhullt, Ali serege az ostromban el nem csüggedett. A szakálás ágyúk ontották a faltörő, emberölő golyókat és Drégely vára fölött a nap leáldozóban vala. Véres arca telve volt szánakozással.

Óh, hányszor látta ez a nap a drégelyi várnép halálmegvető vitézségét! Legaranyosabb sugaraival vont glóriát a Szondi feje fölé, csókolta lángajkával a vitézek páncélöltözetét, s hogy éjjel is láthassa az álmod nem ismerő őrszemeket, mérhetetlen nagy fényességét belelopta a csillagok szemébe, felöltötte szelid álarcát a holdnak és vigyázta a drégelyi várat.

Immár vége.

Szondi tegnap a vár piacára hordatta minden marháját, éghető vagyonát. A máglya lángot fogott, feketés-szürke hamú éktelenkedik helyében. Skófium varrottas drága dol-

mánya, kincset érő nyerge, faragott lócái, messze földre híres ezüst-arany edénye, kupája belé van temetve az idomtalan hamúrakásba.

Hol vannak ménei? Azok az aprófejű, hosszú, karsú nyakú harci paripák? Éles kardot forgattak szügyökbe, utolsót nyerítve rogytak le. Soha török nyereg, soha török vitéz nem töri meg hátukat.

Elkészült a halálra Szondi György.

És a kapitánynak kőből rakott házán még sem lobog fekete zászló! Nem sirnak a drégelyi vitézek, nem készül temetési zsolozsmára a várbeli pap.

Csak a belső teremben ül bánatos arccal két halavány fiú. Szőke fürtű ikertestvér, olyan gyöngék, olyan szépek, olyan szomorúak.

Az egyik lehajtja fejét a tölgyfa asztalra, a másiknak ujjai fáradtan pihennek a húros hangszeren, szemében pedig ott vesztegel egy köny. Mekkora fájdalom kellett ahhoz, hogy ez a könycesepp felerőlködjék a szempillájáig?

Belépett Szondi György.

— Fiaim, öltözzetek fel! Elő a legékesebb köntöst, kössetek kardot az oldalatokra!

— Jó urunk, a kardot kihúzzhatjuk-e majd a hüvelyből?

— Együtt mehetünk-e veled az utolsó harcba?

— Gyöngé a kezetek, húr való azoknak. Útra készültök az Ali táborába. Megigérte, hogy gondotokat viseli.

— Jó urunk, jó atyánk, add nekünk a halált. Melletted pihenni legyen édes jutalmunk. Leterít egy golyó, az kell nekünk.

— Nektek élnetek kell árva madaraim, Ali sátorából röpjöljétek el; menjétek szerte ez országban, énekeljétek: Aki magyar, szeresse a hazát; aki vitéz, forduljon a török ellen. Ti csak énekeljétek! A sasok harcoljanak, a fülemüle daloljon. Ezt akarom.

Felöltötte a két ifjú legszebb köntösét, sárga selyemmente, meggypiros nadrág, aranyrojtos kurta csizma és forgótollas nyest kalpag gyémántos boglárú, ékesítette.

Nézte őket Szondi, sokáig elnézte. Életének egyetlen öröme, boldogsága voltak. Árván hagyott fiai egy vitéztársának, kiket ő nevelt fel a maga kedvére. A harcok idők fegyvercsörgésének közepette szelid arcuk, beszédes kék szemük, lelkesítő daluk volt az erős vitéznek kedvrederítője.

— Énekeljétek, fiaim!

És megszólalt a dal. A haldokló hattyú szebben nem énekel, kesergő pásztor sípjának a hangja nem reszket így:

„Fergeteg lesujtja a hatalmas tölgyet
Koronás fejével, le a völgybe görnyedt,
Le a völgybe hullott.

Leveles szép galya, szomorú sok ága,
Hogy ilyen korán lett apavesztett árva;
Síratták a multat.

Ki ad immár nekünk eledelt, ha kérünk,
 Kihez is simúlunk, ha vihartól félünk,
 Ha a szél korbácsol?
 Ki szorít magához, ha kegyetlen tépnek?
 Jaj örülhetünk-e szerető beszédnek
 Szülénk ajakáról?

Mivel is fogadjuk, ha mikor megjönnek
 S régi fészkek után hiába esengnek
 A vándormadarak?
 Száradt karjainkról leesett a fészek,
 Öröl a szű bennünk, mindörökké perceg.
 Szálljatok! Szálljatok!

Levelünk leszárad, szellő elragadja,
 Vissza nem teremti tavasz virulatja
 Soha . . . soha többé . . . . .
 Mint a beteg gyermek, kit a láz elsorvaszt,
 Nem érjük, nem várjuk lombfakasztó tavaszt,
 Hogy késik, hogy jön-e?

Ó ha téged sujt a villám tüzes karja,
 Árva két madárnak gondviselő apja,
 Miért kimél minket?
 Eressz a csatába! Eressz a törökre,
 Hadd maradjunk együtt örökkön örökre
 Gondviselőnk mellett!"

Hallgatta Szondi hatalmas karjára támasztva
 fejét, hallgatta elboruló arccal és az érc páncél
 alatt olyan nehezen, sulyosan vert a szív,
 mintha a várkaput döngetnék buzogánnyal.

Csend volt a teremben, csupán a húrok beszédes zöngése remegett a levegőben, mint a sólyom körmei közé került énekes madárnak rimázkodása.

— Fiaim, nagyon szerettelek titeket. Azért esik nehezemre a szó most. Künn vár Ali szolgája, vele menjetek. Ali nem bánt, vitézi szavát adta reá, a vitézi szónak pedig van becsülete az ellenség előtt is. Hiszem, hogy van, kívánom, hogy legyen, ha a töröktől nem is várok hitet. Most ne sirjatok! Szondi nevelt fel a hazának, de nem a halálnak. Én itt maradok váram omladékán, eltemettet a török, ti pedig, ha majd embernyi emberré nőttetek, hagyjátok el Alit, és Magyarországnak legyetek vigasztalói, harcrabuzdítói. A hazát hagyom reátok örökségül. Most pedig jertek!

Odaborult mind a két fiú Szondi Györgynek a lába elé, átkulcsolták térdét, zokogtak.

— Ne küldj el! Ne üzz el!

— Fiaim, ide jertek, ide!

Kitárta két karját a drégelyi kapitány és kebelére szorította két énekes ifját, szemefényét. Ennek is, annak is megcsókolta fejét, meg a homlokát.

Olyan volt, mint egy ezeréves cser, melynek ágaira két madárka röpült, s a vén fa elfedi lombjaival, védve a széltől.

II.

Szondi halála.

A drégelyi völgyben véres csata folyt. Maroknyi magyar kereste a halált, özönlött a török a nagy emberaratasra.

Avval az elkeseredett dühvel rohant a török ez utolsó küzdelemre, mely már hetek óta emésztette. Nincs irgalom, nincs kegyelem. Nem kellett se irgalom, se kegyelem Szondi vitézeinek. A kik azért sietnek a harcba, hogy meghaljanak, sulyos a kardjuk, félelmet nem ismer a szivök.

Miért nem volt ott egész Magyarország, az a siralmas Magyarország, melyet elhasogattak darabokra? Miért nem látták a magyar nemesek Szondi halál-harcát, hogy lelkök mélyéig megrendülve szent esküvést tegyenek: Soha egymás ellen nem húzzuk ki a kardot!

A drégelyi völgynek vércsatornái eredtek, a fű vérharmattól terhesülve mélyen lehajtotta fejét, a kóbor szellő elriasztotta a csatariadalom zaját más vidékre, hol a virágok kelyhében szelid bogár békésen ül.

Ember ember ellen yeszi fel a harcot. Repülnek a lándzsák, sujt a szeges buzogány, ropog a puska, a karabély, villognak a kardok.

Halálhörgés, nehéz testek zuhanása, újabb csapatok lábadobogása, szitok, káromló szó ott egybevegyülnek.

Minden magyarra tiz török agyarkodik, a legtöbb pedig Szondit veszi körül.

Ali kedvében jár, aki leteríti. Harcban kipróbált janicsárok támadnak reá elülről, oldalról. Szondi fogadja nagy csatakardjával, ez a kard a leghűbb barátja, utolsó percéig ott marad kezében, aki pedig közelébe fér, nem megy tovább egy lépést sem.

Egy golyó találja balcombját a hősnek. Térdre roskad, de küzd tovább, mint a megsebesített oroszán még szilajabb hévvel. Kardforgató karját másik golyó éri, ekkor baljába fogja a kardot, s még akkor sem adja magát meg. Utolsó erejét összeszedi és harcol.

Nem látott ilyet még a török!

Egy pillanatra megállanak visszariadva, mint hajdan Porsenna emberei a hídvédő Horácius Kokles láttára, aztán rárohannak, de egy távolabbról jövő golyó homlokába furódik a hősnek.

A kardot kezébe görcsösen szorítva roskadott a földre.

Tizen rohantak rá, hogy fejét levágják, póznára tűzzék, és Alit megörvendeztessék vele; de reájuk rivallt a törökök vezére:

— Egyik se bántsa a gyaur kapitányt. Allahra mondom, a nagy szultánnak nincs olyan vitéze, mint ez a gyaur volt. Hozzátok ide!

Ali megnézte arcát. Homlokáról a hősnek elsimultak a redők, ajkát összeszorította, talán azért, hogy utolsó lehelletével a fájdalomnak hangja ki ne röpphenjen belőle. A kardot ki kellett csavarni kezéből. Ha az a kard megszólalhatott volna! Elmondotta volna: „Ne bántsatok engem, tegyetek melléje, temessetek el vele. A magyaroknál ősi szokás az, hogy a vitézt elki-sérje fegyvere, lova, kutyája a másvilágra is.”

Eltemették Szondit a szomszéd halom tetejében. Pap nem mondott áldó-szót fölötte, el nem siratta barátja, jó embere. Csak gye lobogó kopja állott őrt a sirhanton, az hirdette, hogy tövében hős nyugszik, aki véres csatában hullott el.

Az ilyen szent csontok teszik drágává a haza földjét.

III.

Néma lett a húr.

Ali táborában nagy vigasság vagyon. A hosszú ostromnak ülik áldomását. Kegyelmes a basa, arany piasztereket osztogattat szét a derekabbak között, szörbetet isznak a janicsárok, s mesélgetik vitéz tetteiket. Ki hány magyart ölt meg? Boszankodnak, hogy zsák-

mány nem akadt, hej pedig jó lovaik vannak a magyaroknak, de egyet sem találtak a várban.

Ali fényes sátorában zeneszó mellett táncolnak szép török leányok, hogy örömét lelje tündéri táncukban a hatalmas úr. Török énekes dicséri Alit:

— „Te vagy a nap fényessége, te vagy a szultánnak gyémántja! Reád néz csillagszemeivel a nagy próféta a paradicsomból. A te híredet viszi a gyorslábú szellő, a te dicsőségedről énekelnek a költők napkelettől napnyugatig. Légy boldogabb, mint a fészkén ülő bülbül, virítson arcod, mint a rózsa. Nagy Ali! Dicső Ali!”

— Szolga, vezesd be a két gyaurlót!

Belépett a két gyermek.

A táncoló leányok bámulva nézték a szép fiúkat, s mindeniknek reszketett a szive, hogy miért oly szomorúak.

— Kérdezd meg tolmács, miért szomorúak? parancsolá Ali.

— Mondd meg uradnak, hogy, aki apát sirat, az nem tud mosolyogni.

— Apátok én vagyok, megígértem a gyaurlót, hogy vitéznek, Mohamed szakálára mondom, megtartom a szavam. Az én fiaim vagytok.

Nem szólottak a fiúk.

— Szépen énekeltek, úgy hallottam. A szép éneket én is szeretem, vegyétek el a laót, dicsérjétek Alit, a ki megtörte a gyaurlók büszkeségét.

— Nem énekelünk, nem tudunk énekelni.

— Hazudtok, kölykek!

— Akinek a szive gyászol, annak nincs dicsérő hangja, csak könyje. Ó ne kívánd tőlünk, hogy most énekeljünk!

— Gyaurok vagytok, keményfejűek, de tudjátok meg, ha Ali parancsol, engedelmeskedni kell.

— Nem énekelünk!

— Leüttetem a fejeteket, fickók! Elő a hangszer!

Egy szolga elhozta mind a két ifjúnak a hangszerét.

— Ha kedvemre lesz a dal, sátramba fogadlak, rabszolga lesi a kívánságaitokat, gyönyörűség lesz az életetek. Ali szeretni fog, és Alinak a kegye határtalan.

— Ha Ali százszor olyan hatalmas volna is, még akkor sem tehetne minket boldoggá. Adja vissza Ali a mi jó urunkat!

— A gyaur vezér nagy hős volt, tisztelem érte. Elásták, kopja van hantja fölé szúrva. Felejtsétek őt el! A dalt akarom hallani.

Egymásra nézett a két gyöngye gyermek. Az a két hű kék szem tanakodott egymással egy pillanatig.

Azt mondták egymásnak: Ha most nem engedelmeskedünk, a gögös Ali megölet, lelkünk szárnyra kél és fölkeresi az igazak honában jó urunkat.

— A dalt akarom hallani! — rivallt rájuk Ali és felhők tornyosultak homlokára, szemöldökei összevonódtak.

— Hatalmas Ali, nézd ezeket a mi húrjainkat: elnémultak, nem ver ki hangot belőle ujjunk. Öless meg, ha tetszik, aztán temetess minket is jó urunk mellé.

És e pillanatban a két gyöngé fiú megragadta hangszerének húrjait és lángoló arccal letépte.

A sátorban nem vala más hallható, mint a letépett húrok pattogása. Egyik megzendült, de a hang, mely abból kiszabadult, bántó, zavaró hang volt. Ali felugrott selyem vánkosáról, éktelen lett arca a dühtől, remegett ajka és gyilkos villámokat szórt szeme. Keble háborgott, s drágaköves markolatú kardját felragadva rárohant a két ártatlan gyermekre.

Mind a kettő térdre hullott előtte és karját kitarva kérte:

— Ölj meg!

Olyan volt a két gyermek e pillanatban, mint két megdicsőült angyal. Ragyogott az arcuk, epedő vágy sugárzott ki szemeikből . . . . .

A bőszt török visszahökkent, megbűvölte őt is ez a kimondhatatlan szeretet, csodálatos ragaszkodás. Kardját leeresztve elfordult tőlük és sötéten a földre szegezve tekintetét mormogta:

— Megfogadtam, hogy nem bántom . . . . . hiszen még gyermekek! . . . . . Szolga, vezesd vissza sátorukba. Kenyeret és vizet kapnak, ha panaszkodnak, megvesszőzöd.

Ez alatt pedig oda fenn a kopjás dombtetőn egy madárka énekelt altató, édes dalt, soha meg nem szünő szeretetről, hűségről, a síron túl ható háladatosságról.

IV.

A néma húr megszólal.

Volt szive a török szolgának, akire Alirábizta a két gyermeket. Öreg, barázdás arcú legény vala, kemény szavú, mogorva tekintetű. Értette a magyar szót, mert egyszer magyar fogságba jutott, s két esztendeig élt magyarok között.

A két gyermek olyan szépen tudott könyörögni az öreg szolgának:

— Kisérj el te is, meglásd nem maradunk sokáig. Se apánk, se anyánk nincs, senkink a világon. Csak megcsókoljuk a földet, hol ő pihen, aztán visszajövünk. Te jó vagy, jobb, mint Ali, eressz el . . . eressz el!

Hajlott is az öreg a könyörgő szóra, meg nem is. Sajnálta a rabfiúkat, félt szörnyen Alitól.

Olyanformán mutatott mindakét kezével a nyaka körül, hogy abból megérthették a fiúk, mitől fél.

— Megfojtat Ali, ha megtudja.

— Nem tudja meg. Éjjel megyünk, megbúvunk a bokrokban. Hamar visszajövünk.

Reá állott végre a vonakodó öreg.

Mikor a hold szelid arcával lemosolygott a néma földre és csak a zizegő-suhogó szellő, ez a fáradhatatlan álomba ringatója a virágoknak kóborolt, került-fordult a tájékon: útnak indult a két ifjú, s mindenütt nyomukban az öreg szolga.

Zümmögtek az éji bogarak, felrebbent az alvó madár, ha megrázták a lombokat mentőkben.

— Gyorsabban! . . . gyorsabban! — susogták egymásnak, s az öreg alig tudott fel a dombon utánok törtetni.

Minél közelebb értek, annál inkább összeszorult szivők. Meg-megállottak, hogy lélekzetet vegyenek, üde volt a lég, fojtogatta mégis.

Ott állottak végre a kópjas hant előtt. Szótalanul letérdepeltek, imára kulcsolták kezöket és imádkoztak halkan.

Fejök felett a csillagos ég, köröskörül az éj csodálatos némasága, és hátuk megett a török szolga.

Az a halk ima lehatott a pihenő hőshöz, felszárnyalt a csillagokon túl trónusán ülő Mennybéli Atyához.

A bohó két gyermek beszélgetett aztán a halottal.

— Jó urunk, eljöttünk hozzád, búcsút venni. Holnapután Ali elvisz Budára magával.

Rabok leszünk, de törökök soha. Te azt mondtad nekünk, hogy énekeljünk, de mióta itt hagytál minket, olyan nehéz az ének. Arra tanítottál minket, hogy szeressük a hazát, de mióta te nem vagy mellettünk, nincs nekünk hazánk.

— Elég volt már, elég! — mormogott az öreg türelmetlenül.

— Ali megvesszőztet, ha szót nem fogadunk, de mi csak neked tanultunk szót fogadni. Ali haragszik, ha nem dicsérjük, de a dicsérő szó megdermed ajkunkon. Nem dicsérünk senkit, csak a mi kedves halottunkat. Nem születik többé olyan ember a világra.

— Nem szabad így beszélnetek, gyaur fiúcskák, én nem engedem!

És ekkor megzendült a néma éjben a két dalos madár bánatos éneke. A húrok jajgattak, mint az apát vesztett madarak, ha elhagyott fészükre hiába várják a család fentartóját. Minden hang végig ringatózott a levegőben, mintha bölcsőben sirdogáló gyermek lenne, kit szerető dajka álomba akar ringatni.

„Mondd meg te nekünk, te néma halom
Lobogó kopja, sirhalmi göröngy,
Hol van apánk?
Nem csüng-e szívével a hősi dalon,
Nem hatja-e meg kebelét ez a köny,
Nem hallgat-e ránk?

Ott küzde az ormon, óh véres orom!
 Ott omla ki vére, óh drága patak!
 Nincsen apánk!
 Halomba omolt kő, egy csonka torony
 Drégelyi várból, vérlepte falak:
 Ez juta ránk!

Ki hallja parancsa ércszavait?
 Ki érzi szívében, mint lüktet a vér?
 Mi, fiaid.
 Elő ime vesszük kedvelt dalaid,
 Harcot kereső hős, nagy büszke vezér,
 Hű dalaid.

Mint gyöngé galambfiak, úgy remegünk,
 Jaj százszor a szívnek, mely így kesereg!
 Itt maradánk . . .
 Hagytál, aki légyen gondviselőnk,
 Szavára szemünkből a könny kipereg . . .
 Ez nem apánk.

De szót fogadunk, lesz túrni erőnk,
 Panaszra ne adván soha okot,
 Szót fogadunk.
 Te adtad, köszönjük, e gondviselőnk,
 Fejünkre ne vonjuk ezért haragod,
 Szót fogadunk.

Lesz új tavasz is még, kizöldül e domb
 És hint le a szellő magvat ide,
 Nő rajta virág . . .

És minket a szél most messzire hord,
 Ó vissza e helyre, haj, vissza hoz-e,
 Két árva faág?

Dalolni fogunk, dalolni kívánunk,
 Dalolni te rólad, jó Szondi apánk!

Hazaszerte.

Teremje gyümölcsét a mi dalolásunk:
 Inkább a halált, mint török igát
 S a hazát mindenki szeresse!“

Még sokáig elültek volna az ifjak a sírdombon, de az öreg szolga nagyon türelmetlenkedett, Ali haragjától szörnyen félt, és bár szíve nagyon meglágyult a dal hallatára, a két árva fiúnak láttára, mégis megparancsolta nekik, hogy kövessék őt vissza a táborba.

Elbucsúztak a sirtól, aztán egymás nyakába borultak némán. A testvéri szeretetnek, a megosztott fájdalomnak szebb szobrát el nem képzelhetni, mint a két ifjú vala e pillanatban.

— Fogadjunk szót — biztaták egymást — azt akarta jó urunk, hogy szót fogadjunk.

Visszalopóztak a táborba.

És ettől az éjszakától kezdve a két ifjú hű, ragaszkodó, engedelmes fia lett a török Alinak.

V.

Az udvari bolond.

Ali budai palotájában vigan folyt az élet. A hatalmas basa értette módját annak, hogy ne unja magát, mikor a még hatalmasabb szultán békét hagyott neki, s nem parancsolt reá, hogy foglalja el valamelyik magyar várat a Duna mellékén.

Majd hangos erdőn üzte a vadat a budai hegyek között, s utána nagy lakomákon derítette fel kedvét. Ilyenkor szívesen megizlelte a tüzes magyar borokat, pedig azt a Korán ugyancsak tiltja, de hát tehetett-e arról Ali basa, hogy a magyar hegyek szőlejének olyan csalogatóan édes, mámorító a nedve?

Majd palotájának legpompásabb termében összegyűjtötte udvarnépét és bolondjának mókáin mulatott.

Ez a bolond gyaur volt, de felcsapott a hatalmas basa kedviért töröknek, beszélt taliánul, írástudó volt, s a miatt, hogy mindenkit utánozni tudott, s már a pofája is maga volt a megtestesült furcsaság: szörnyen magára uszította a basa kegyelmét.

Apró szemei alig voltak elégségesek arra, hogy a napvilágból valamicskét meglásson, hanem ez apró szemek kárpótlásaul adott neki a jóságos természet olyan rémletes orrot,

hogy azt a szegény bolond örökös teherként látszott magával hurcolni.

Valójában ennek az orrnak köszönhette, hogy Ali levétette lábairól a bilincset, mert a hatalmas basa pisze orrú volt, s teljes életében irigységgel nézte azokat, akiknekebből a testrészből jóval nagyobb darab jutott ki, mint neki.

Ha rossz kedvében volt Ali, avval fenyegette a bolondot, hogy levágatja az orrának felét és a magáéhoz ragasztatja.

— Ne tedd azt, fényes ábrázatú basa, mert te avval a kicsinyke orral is a nagy szultán gyönyörűsége vagy, de én a csonka orrommal igen el találnám rontani a kedvedet.

Ennek a bolondnak a két énekes fiú nagyon megtetszett.

Elnézegette a szótalán fiúkat, meghallgatta énekeiket, azokat is, melyeket Ali mulatságára, azokat is, melyeket a magok vigasztalására énekeltek a palotának egy félreeső szobájában.

A nagyorrú bolond, a ki mindig vigyorgott, és száját csufondárosan végig húzta, ha az agák és udvari nép előtt mókázott, ilyenkor a sötét, hosszú folyosón lehajtott fejjel állott, a szeméből pedig egy-egy titkos könny pergett ki.

Ugyan bizony ki hitte volna el, hogy Ali basának a bolondja sir, hiszen azt tartották volna legnagyobb bolondnak ezen a világon.

Egyszer bement a fiúkhoz, elrekeszelte az ajtót és így szólott magyarul:

— Ne ijedjetelek meg tőlem, hogy magyarul szólok, ne is áruljátok el senki előtt. Én is magyar vagyok. Csodálkoztok ugye?

— Te, magyar?

— Az vagyok, és ha Isten megsegít, az is maradok. Most látjátok furcsa ruhám, még furcsább dolgom van: azokat röhögtetem, a kiket szeretnék mindennap százszor megfojtani. Csunya nagy orrom van, akkora szájam, mint egy jókora harcsának, a lábaim is csámpások, hát bizony arra születtem, hogy kacagjanak rajtam az emberek. Kacag mindenki, csak ti nem, jó fiúk. Áldjon meg titeket az Isten!

— Hogy kerültél Ali szolgálatába?

— Elcsiptek szépen, mikor a török Budavárát kurtán-furcsán, jól tudjátok hogyan, kézrekerítette. Török Bálint uramnak voltam a fegyveres szolgája. Az uramat elhivatta a szultán a táborba, soha onnan vissza nem tért, minket pedig akkor leptek meg a janicsárok, mikor eszünk ágában sem volt. Hej, ide s tova tiz esztendeje lesz már annak. Az orrom megtetszett Alinak, s így Isten után ennek az ormótlan nagy húsdarabnak köszönhetem, hogy nem üttette le a fejemet, Törökországba se küldött, hogy a szultán gyönyörködjék bennem, hanem itt tartott az udvaránál és megtett udvari bolondjának.

— Szegény magyar testvérünk!

— Egyet se sajnáljátok engemet, hiszen nekem arany dolgom van. Fél tőlem mindenki,

még a basa is. Ha megboszott, kifigurázom, félnek a török katonák, mert jaj nekik, ha görbe szemmel néznek reám. Van bőviben, a mit egyem-igyam, gyönyörűség minden napom, mindig kacagok, jó tudjátok azt is. Már az örökös vigyorgástól két nagy ránc ülepedett a pofámra. Jaj, fiúk, milyen bolond jó dolgom van nekem!

És a nagy orrú, csámpás lábú udvari bolond sirt.

— Volt egy öreg anyám. Tudjátok, olyan csúf öreg asszony, a milyent ti eleget láttatok. Kérges tenyerű, meggörbült hátú banya, a sok robot, munka megtörte testét-lelkét. Én ezt a vén portékát igen szerettem. Azóta sok szép fiatal asszonyt láttam, soha egyik sem tetszett nekem úgy. Ezt az öreg asszonyt a szemem láttára szúrták le. Az én kezemen akkor már szíjj volt és nem tehettem egyebet, mint véresre haraptam az ajkamat. Egyik török katona meglátta és szembeköppött, anyámat pedig, a ki még felém terjeszté ki karjait, szíven döfte kardjával.

— Szegény bolond!

— Ez a katona itt van most is az Ali udvarában. Janicsár-aga lett belőle, Ali szereti. Őt tartja a leghivebb vitézének, de én gyűlölöm... gyűlölöm halálig. A mikor reá nézek, szeretném összevicsorítani a fogamat, szeretnék az arcájába harapni, mert mindig anyámat látom, a szegény öreg asszonyt, a

mint oldalából foly a vér, s a karját felém tárja ki.

— Szomorú történet!

— Nem szomorú, jó fiúk, hanem bolond történet, hiszen látjátok, csak egy bolond mondja el; a bolond pedig nem lehet szomorú, a bolondnak nem szabad szomorúnak lennie, mert akkor elcsapná Ali, s befognák barom helyett az eke elé, hogy szántsanak vele a budai határon . . . Hahaha! . . .

— Ne beszélj így, magyar testvér!

— Ennek, hogy így beszélek, csak ti vagytok az oka. Mert nekem a sok bolondságtól eszembe se jutna visszagondolni a tizesztendőös multa, de mikor hallom a ti szomorú énekléseket, akkor úgy megtámadnak az emlékek, mint holmi éhes vadállatok. Látom a becsületes Verbőczy uramat, a makacs Török Bálintot, Prini Pétert, Majláth Istvánt, a kik megkeserülték a török barátságot, eszembe jut, hogy Buda, hol egykor Mátyás uralkodott, most a töröké, látom a pöffeszkedő agát, a ki megölte azt a vén asszonyt, és reszket dühömben a kezem, hogy le nem szúrhatom, mint egy veszett kutyát. A lelkem sír, és én félre rántom a szájamat: kacagok. Fiúk, higgyétek el nekem, igen nehéz dolog bolondnak lenni, ha az embernek egy kicsiny esze és egy bolondul érzékeny szive van.

— Nagyon sajnálunk téged, testvér.

— Én pedig szeretlek titeket az első pillanattól kezdve, hogy megláttalak. Nektek az

Isten adjon jobb sorsot, mint nekem adott. Ad is, mert nincs akkora orrotok és olyan széles szájakot.

A bolond elbucsúzott a két fiutól, s még az nap hallották dévaj kacagását, látták különös táncát, s míg az udvari nép röhögött, nekik a szivök telve volt részvéttel és szomorúsággal.

VI.

A bolond Két tanítványa.

Míg Ali udvar-népével a vidéken kalandozott, a falvak jámbor lakóit háborgatta, avagy a béke dacára is egy-egy falvat kisarcolt, hogy kedvébe járjon a szultánnak, s minél több ajándékot küldjön a gyaurok országából: furesa dolgok estek a budai palotának egyik félreeső szobájában.

A bolond kardforgatásra tanította az énekes fiúkat.

A kard nehéz volt, a kar bizony hamar kifáradt, de a bolond nem győzött eleget csodálkozni a fiúk kitartásán. Úgy kipirult arcájuk, úgy kisugárzott szemükből a hev és buzgóság, hogy a bolondnak örömében repesett a szive.

— Fiacskáim, ha így halad tovább a tanulás, büszke leszek reátok.

A kardforgatás után következett az ökölvívás, hadd feszüljön meg izma a karnak, lábnak!

A kik Magyarországot be akarják járni, hogy énekeljenek a drégelyi hősről, azoknak az oldalára kard is való.

Nem volt a világon türelmesebb tanító, mint a bolond. Az oktatásban ki nem fáradott. Egy-egy fogást tizszer is megmutatott, s hunyorgatott apró szemeivel, ha a tanítványok eltalálták.

Megtanította őket a törrel való vívásra is. Ezt ő egy olasz ezermestertől tanulta, a ki Mátyás király idejében került ide gyermekkorában, s itt rekedett végkép.

— Lássátok fiaim, ha ti valaha nagyon megharagusztok valakire, egy ilyen vékony jószággal, ha jól irányozzátok, örökre elnémihtátjátok. Én ezt a szép jószágot csak a minap loptam Alitól. Sok van neki, nekem pedig egy sincs, ha elveszem — gondoltam magamban — nem rövidítem meg őt. Nekem erre igen nagy szükségem lehet.

Megmutatta a finom, hajlékony pengét, a míg a fiúk nézegették, nagyokat villámlott a két apró szem.

Ha ezt a pillantást felfogta volna a büszke aga, talán nem jutott volna eszébe, hogy kacagjon a gyaur bolondon?

Éjjelenkint, ha az álom kerülte a két fiú szemét, mindig csak arról beszéltek :

— Milyen jó lesz, ha olyan szabadon járunk-kelünk a szép magyar hazában, mint a vándormadár.

— Adnak mindenütt egy darab kenyeret, egy hörpintés vizet merítünk a patakból ; hinnenek szalmát a padlóra, ahol reánk szakad az éjszaka.

— Szabadság . . . szabadság kell nekünk !

— Ali azt mondta, hogy még vár két holdtöltéig, akkor turbánt tesz a fejünkre, s nekünk is Mohamed vallása szerint kell élnünk.

— Török éneket kell tanulnunk, dicsérő éneket a padisáhról, hogy a sztambuli fényes ábrázatú úr megszeressen minket, mert Ali oda ajándékoz.

— Nem jutunk oda soha ! Itt legalább hazánk levegőjét szívjuk, magyar szót is hallunk titokban, vigasztalóink, barátunk van a jó bolondban.

— Azt mondta volt, jó urunk, szökjünk el Alitól, ha majd erősek, nagyok leszünk.

— Elszökünk, el !

Sötét éjjel borongott a budai váron. A multságban eltörődött basa puha vánkosán aludt ; pihentek mind, még az örök is. Távolról kakas-kukorékolás hallszék, az is sejtelmesen, alig kivehetőleg. Csak a két rab magyar fiúnak szívében virrasztott a gond, a tépelő-

dés, mióta megfogamzott bennök a szándék, hogy megszöknek. Még nagyobb szorgalommal és kitartással tanultak mesterüktől lopva, hogy senki meg ne tudja.

Ali pedig naponkint megkérdezte :

— Mikor kívánjátok meg a nagy próféta paradicsomát? Nem olyan szép a tettek. Ha majd nagyok lesztek, megajándékoz Szulejmán biborszinű kaftánnal ; gyöngygyel, aranyhimmal kivarrt papucsba dugjátok a lábatokat. Ha megsejgyenül dalotoktól a bülbül, megirigyleti sorsotokat mindenki, úgy reátok árasztja kegyelmét a nagy úr.

— Még egy holdtöltét várunk, kegyelmes Ali, akkor történjék meg a te akaratod.

— Annyit várok még, többet aztán nem.

Azt fontolgatta magában Ali, hogy mekkora örömet szerez urának evvel a ritka ajándékkal. Szép két gyaur fiú, még szebb lesz török ruhában ; az éneket, ha hizeleg, szereti Szolimán. Megemlékezik hű szolgájáról, a budai basáról is, haza rendeli és megteszi nagyvezérnek. Erre áhítoz ő már esztendő óta. Jó lesz budai basának a janicsár aga, Murad.

Még egy holdtölte, akkor megszaporodik két ártatlan lélekkel az igaz hívők száma.

VII.

A basa két leánya.

— Szeretitek-e a szabadságot, fiaim ?

— Jobban, mint rabéletünket.

— Akkor vigyázzatok reám, valamit mondani akarok nektek. Alit nyolcezer vitézzel Érsekujvár ellen rendelte a török császár, holnapután el kell indulni. Itt marad helyében az a jószágos aga, akit én olyan nagyon szeretek. Neki kell Budavárát védeni addig, míg Ali visszatér, ha aztán visszatér, nektek Sztambulba kell mennetek. Jól tudjátok.

— Nem lát meg minket Sztambul elevenen.

— Ezt már okosan mondottátok, én sem akarnám azt. Jól ide figyeljetek. Megszökünk innen együtt.

A két ifjú ölelte, csókolta a csunya bolondot.

— Megszökünk . . . megszökünk !

Az arcotok sima, karcsú a termetetek, lágy a hangotok, éppen jók lesztek törökleányoknak.

Én maradok udvari bolondnak. Egy héttel azután, hogy Ali elment, visszasiet lóhalálában egy csausz és megparancsolja, hogy az udvari bolond kísérje el Ali két szép leányát a táborba, úgy parancsolja Ali. Én ezt mind elvégezem jó előre. Legyetek jó reménységgel és ne féljete semmitől. Sok esztendeje várok már

arra a pillanatra, hogy megszabaduljak. Eljön a pillanat, bízzatok bennem.

A két fiúnak minden tagja remegett az édes izgatottságtól. Nem gondoltak arra, hogy mi lesz tovább a sorsuk, ha megfogják, ha visszahurcolják Alihoz, ha megölik . . . Csak el innen, csak Sztambulba ne kerüljenek, csak beválthassák a Szondi sirján tett ígéretüket.

Édes és biztató volt az álmuk is.

Tüzes paripán rohant le biborvörös felhők közül Szondi, felragadta két árva énekes ifjút a nyeregbe és rohant vissza a magasságba. Hallatszott mögöttük az üldözők riadalma, de ők oly nyugodtan ültek atyjuk mellett a nyeregben és énekeltek a drégelyi küzdelemről.

Ali rábízta Muradra a várat, a két gyaur énekes fiút, s megparancsolta a bolondnak is, hogy szerezzen sok víg órát az agának.

— Azt bízd reám, komám. Én az agának olyan órákat szerzek, hogy még a paradicsomban is folyton engemet lát a hűrik mellett. Szeretem én az agát, jobban, mint ő gondolná.

A bolond csiptetett apró szemeivel, Murad pedig kegyesen mosolygott reá, s megígérte, ha sokat mulattatja, mindennap csak egy korbácsütést méret a talpára, de ha elunja magát mellette, akkor tizet.

— Kevesebbrel is beérem én, ó agák legdicsőbbje, kire Mohamed vár az igazhivők paradicsomában.

Hetednapra jött a csausz s megparancsolta

a bolondnak, hogy üljön lóra és kísérje el Ali két leányát az érsekújvári táborba, mert szomorú: látni akarja leányait, hallani akarja az ő bohóságait.

— Végezd, amit Ali parancsolt! kiáltott rá az aga, holnap ne lássalak itt.

— Nem látsz, komám, holnap sem, talán holnapután sem, de mielőtt elmennék, ma éjjel egy furcsa nótát elénekelek neked és táncolok, ha úgy akarod. Most gondoltam ki, azért, hogy örömet szerezzek azért a sok jóért, a mivel irántam voltál. Hiszen naponkint csak egy korbácsütéssel tüntettél ki. Élj sokáig és árnyékozzon be tégedet Mohamed selyem szakála!

— Meghallgatom az éneket, megnézem a táncot! Menj, készülj az útra!

A bolond két szép nőiruhát vitt titkon az ifjaknak, a kik sietősen felöltötték. Bő volt a ruha, jól elfért alatta a görbe török kard.

— Legyetek készen. Visszajövök mindjárt, csak a kegyelmes agától veszek örök bucsút.

Murad lágy heverőjén végig terülve várta a bolondot.

— Itt vagyok, meg ne haragudj, hogy várakoztattalak.

— Ma jó kedvem van, nem haragszom.

— Annál jobb, vajha mindig ilyen jó kedved volna, gyönyörűséges aga! Szeretném, ha abban a percben is, mikor a paradicsom kapuja kinyílik előtted, ilyen aranyos jó kedvvel haladnál befelé.

— Várom a furcsa éneket.

— Kezdem már. Engedd meg, hogy melléd üljek, úgy jobban füledbe hatnak a hangok. Tudod, így szokta Ali is.

— Azt is megengedem.

„Énekelek egy gyaur asszonyról,
Öreg volt és csunya;
Szeme se látszott már csupa ráncból,
Ha aludt, be se hunyta.

Gyaur asszonyról, öreg asszonyról,
Murad agának énekelek . . .
Ki várna többet udvari bolondtól,
Szája nagy, hangja recseg.

Jó janicsár kard a gyaur asszonyt
Hirtelenében átaldöfi;
Nyögve rebeg csak, halkan egy jaj-szót
S karját fia felé úgy emeli.

Csunya gyaurnő, csunya fiától
Búcsút se vehet,
A fia karja terhes a lánctól,
És egy janicsár oda siet.

Kardját bemeríti az öreg szívébe
S leköpi arcát a fiúnak . . .
És omol az öreg asszony vére
És kacag erre Murad.

— Elég volt! ordított képéből kikelve Murad, s fel akart ugrani, de nem tudott, mert átölelte a bolond izmos karjaival, úgy magához szorította, hogy a lélekzete is beléje szorult. Aztán sziszegte a bosszú rettenetes szavait.

— Nem volt még elég, de nem sokára elég lesz, Murad. Te megölted anyámat, én most megöllek téged. Ennyi az egész. Tíz esztendő óta készülődöm, tíz esztendeig voltam e miatt a bolondotok, hogy közeledbe férhessek. Ha most a paradicsomba érkezel, mondd meg Mohamednek, hogy nekem ne csináljon helyet, mert én őt is csak hitegettem tíz esztendeig.

Az a tör, melyet az ártatlan énekes fiúk nézegettek, belemerült markolatáig a Murad kebelébe.

Nem hallzott egy jaj-szó. Ott feküdt holtra vált arccal a puha vánkoson. Künn pedig megparancsolta a szolgáknak a bolond, hogy fel ne költsek Muradot, mert a ki édes álmát zavarja, azt gúzsba kötözteti.

*

A tele hold nyájas arcával oly barátságosan tekintett le a budai várra, mintha ott a világ legcsendesebb emberei aludnák az igazak álmát. Aztán hosszan utána tévedt tekintete annak a három lovasnak, akik bő köpenyeikbe burkolva vágattak sebes dobogással az úton.

VIII.

Hogyan lesz az udvari bolondból vén zsidó?

Mig a budai várban Muradnak a szolgálai másnap arra vártak, hogy urok fölkeljen, a három szökevény magyar messze földön járt. Alinak legjobb lovait választotta ki a bolond, akit ezentúl becsületes nevén Kecskés Mártonnak szólítunk.

— Elfáradtatok-e már, édes fiaim? — kérdezte az ifjúkat, midőn a nap már feltette fejére gyémánt kövekkel kirakott koronáját és királyi fenséggel haladt trónusa felé, sokáig kell a jó öreg királynak mennie, míg leülhet trónusára, mert csak délben érkezik oda.

— Bizony elfáradtunk, mert nem igen szoktuk meg a lovaglást.

— A szomszéd faluban megállunk és pihenünk, ezt a ruhát is, ha lehet, fölcseréljük. Addig kigondolok valamit.

És haladtak tovább.

Másfél óra múlva beértek egy Duna melléi hitvány falucskába.

A bíró nagy alázattal jött eléjük és megkérdezte, hogy mit parancsolnak.

— Először is bíró uram, adjon szénát

meg zabot a lovaknak, nekünk pedig valami harapni valót teremtsen elő kelmed, meg három rend öltözetet, már olyant, amilyen kéznél van. Az árát megfizetjük török arany-pénzben.

— Hát nem méltóztatik törököknek lenni?

— Csak méltóztattunk, de a mai perctől kezdve nem méltóztatunk.

— Ezeknek az úri vászoncselédeknek is nadrágot szerezzek.

— Nem vagyunk mi vászoncselédek.

— Nem-e . . . ejnye, nó!

A bíró eleinte úgy telve volt bámulattal és gyanakodással, hogy nem is ellenkezett, de nem is engedelmeskedett.

— Miért nem teszi meg, a mit mondtunk?

— Csak . . . hát . . . hogy furesa világ van mostanság. Az ember azt sem tudja, kinek fogadjon szót: a budai basának-e, vagy a magyar királynak.

— Kelmed most se a budai basára ne gondoljon, se a magyar királyra, hanem arra, hogy a lovaink fáradtak meg éhesek, nekünk pedig ruha és valami harapni való kell. Magyar ember kelmed?

— Az volnék, ha az nem lenne nagy bűn.

— Nem magyar ember, hanem tökfilkó. Fogja ezt az aranyat, és tegye meg, a miket mondtam.

— Nem kell az arany, nó! Már, ha mit tehetek, emberségből teszem.

Jutott a lovaknak abrak bőven, a három szőkevény is kipihente az út fáradalmaikat.

A bíró megtudta, kivel van dolga és csupa szivesség lett. A török ruhát fölcserélték paraszt szűrruhával. A két ifjunak levágta Márton a haját, s ez úgy kivette formájából mindkettőt, hogy a kerek, ócska posztókalap alatt nem egy könnyen ismertek volna rájuk a budai vár török szolgái és egykori ura.

Nehezebben ment a dolog vele.

Hamarjában nem tudta, hogy mit csináljon az orrával. Szívesen levágott volna belőle egy darabkát, de mégis sajnálta, hiszen születése óta viselte és nagyon hozzá szokott.

Hirtelen jó gondolata támadt. Megkérdezte a bírótól, hogy van-e a faluban zsidó?

— Egy van, de az is már, hála Istennek, haldoklik. A mult hónapban fiát és lányát elfogták a törökök, s azóta nem lehet szavát venni.

Ennek az öreg zsidónak volt egy hosszú, nagyon elviselt, bokáig érő kabátja és egy sapkája. Magára öltötte Márton, a haját lenyiratta, csupán a füle mellett hagyott meg egy tincset, azokat megkunkorította.

Addig a bíró elásatta a török ruhát a temető árkában, szerzett egy rozoga szekeret, azt megrakta Márton ócska lim-lommal, a tetejébe egy-kétkecskebőrtterített ki, aztán befogott két lovat, a harmadikkal megajándékozta a bírót, a ki erősen szabódott, hogy nem kell neki a ló, még halálos veszedelmet hozhat reá.

A két török leány és egy török lovas helyett este felé csikorgó, vén szekeren a falu zsidója hajtott tovább. A szekéren két paraszt legény ült, a lovakat pedig az öreg zsidó kormányozta.

Csak az volt a különös, hogy a két ló sehogysem érezte magát jól a hitvány szekér előtt, a zsidónak pedig fertelmesen megnőtt az orra.

Ha most Ali basa szembejött volna evvel a nyomorúságos parasztszekérrel: vajjon megállította volna-e a zsidót, hogy megkérdezze: nem volt-e egy testvére, a kit elfogtak a törökök, s a ki mostanság Ali basának az udvari bolondja?

IX.

Dobó István úri vendégei.

Az egri kapitánynak országszerte nagy volt a becsülete, a mióta dicsőségesen visszaverte a török támadást. — Nem bántották egyhamar ő kegyelmét sasfészkében, csak a vitéz kapitány szíven rágott a bú férgé, mert látta, hogy sehogy sincsen jól úgy, ahogy van a hazában.

Lovas híradók egyremásra rémítgették, hogy a török erősen terjeszkedik a túlادunai részen. Palota, Veszprém, Kanizsa egymásután jutnak török kézre.

— Veszethordta pogánya — mondogatta nagy keserőséggel Dobó uram — úgy kimar a hazánkból, hogy észre se vesszük.

Aztán, hogy abbéli bánatát elfelejtse, öszszegyűjtötte a környékbeli nemes urakat, s a kecskelábú, hosszú asztalok mellett elmulatott bújában. Egymást vigasztalták, egymást bátorították a magyar urak.

Hogy éppen együtt voltak, nagy hirrel jött a várnagy:

— Vendégei érkeztek Dobó István uramnak — és kacagott egyet.

— Ereszd be, ha magyar.

— Magyarnak magyar, mert úgy beszél, de inkább zsidó az, még pedig az aljából.

— Mit akar velem a zsidó? Nem adom árendába a várat.

— Nem is azt akarja ő, hanem éjjeli szállást kér. Úgy mondja, messze útról jött, elfáradott.

— Ha már itt van, maradjon itt éjszakára, aztán menjen tovább Isten hírével.

— Hallgass meg előbb, Dobó István uram, — szólott a betolakodó zsidó, — aztán ha a szavam, meg a pofám megtetszik, itt tartasz te továbbra is.

— Jó szájad van, azt hallom.

— Jót is tudok beszélni, ha akarok.

— A szemeid is aprók.

— Többet látok vele, mint sok bagoly-szemű.

— Az orrod is —

— Ilyen orrot nem láttál te még, de hasznát is vettem. Fontos dolgot szimatoltam ki.

— Kezdek kíváncsivá lenni.

— Hát először is, parancsоло meg ezeknek a jó uraknak, hogy kupa helyett vegyék elé a kardjaikat, a várbeli katonaság is üljön lóra, aztán adass alám is egy lovat.

— Hát aztán?

— Jókora török csapattal találkoztunk, a mikor erre felé jöttünk.

— Nem egyedül jöttél?

— Harmad magammal. Te atyafi, — szólott parancsoló hangon egy mellette álló csatlóshoz, — küldd be a két fiút.

— Fiaid is vannak?

— Nem láttatok soha olyan szép két fiút. Belépett a két énekes ifjú.

Megbarnult patyolat arcuk, vonásaik kifejezők lettek, megnőtt a hajuk is. A rongyos paraszt-ruha nagyon lerítt róluk.

Dobó csodálkozva nézett rájuk.

— Ennek a csúf zsidónak vagytok a fiai?

Kecskés Márton csendesen mosolygott és büszkén nézett végig az urakon.

— Apánkat nem ismertük, nevelő-apánk Szondi György volt, ez pedig a megszabadítónk.

— Szondi György! — kiáltottak az urak

és felugráltak, hogy közelebbről nézzék a két fiút.

— Titeket ajánlott Ali kegyelmébe?

— Mi szöktünk el Ali palotájából. Megszabadulásunkat ennek az áldott jó embernek köszönhetjük, aki nem zsidó, hanem magyar ember.

— Bolond vagyok fiaim, az Ali udvari bolondja. Tiz esztendeig voltam az, tiz esztendeig kacagtattam a törököt, hogy aztán életemben egyszer én is kacagjak. Ülj lóra vitézeiddel Dobó István, mire a nap alászáll, derék zsákmányt ejthetsz. Amit még tudni akarsz, elmondom, ha majd visszajöttünk. Adass ruhát ennek a két gyöngyfiúnak, szerezz két hegedűt, hallgasd meg énekeiket, de csak akkor, ha lesz miért dicsérjen a lant.

— Nem kellene, hogy higgyek szavaidban, de hiszek mégis, atyámfia. Lóra vitézek, legalább nem rozsdásodik hüvelyébe a kardunk.

— Mi is megyünk veletek — ajánlkozik buzgón a két ifjú, — de Márton nem engedte.

— Mit hagyott reátok örökségül jó uratok, Szondi? Maradjatok itt fiaim, ha visszajövünk, várjatok készen szívmelegítő nótával.

Egy fél óra alig telt el, s már elindult Dobó török vadászatra. Hej, veszedelmes vad volt az akkortájtban. Magyarországon szörnyű módon elszaporodott. Nagy hasznára vált a hazának, aki pusztította.

Márton elbeszélte útközben, hogy a szom-

széd erdőben pihent szekerével, midőn három török katonát vett észre, akik nyomban feléjük tartottak.

Jámbor zsidónak tartották őt, aki a vásárra készül. Megmotoszkálták a szekerét, de mert semmi értékes dolgot nem találtak nála, nem bántották. Megörvendettek, amikor törökül kezdett beszélni velök, s azt hazudta, hogy ő nagy ellensége a magyaroknak. Sokat zsarolják, kínozzák őt. A török katonák pedig elmesélték, hogy jaj az egri vár kapitányának, Dobónak, aki három esztendővel ezelőtt akkora szégyent hozott a török fegyverre.

Egy szökevény gyaur, holmi német zsoldos jó pénzért megígérte, hogy bejuttatja éjnek idején a török csapatot a várba.

Márton szörnyen örült, s fogadkozott erősen, hogy ő is velök menne, csak az egyik karja ne volna kitörve. Láttá aztán a völgyben rejtezkedő csapatot is.

Otthagytá rozzant szekerét, a kecskebőröket és lim-lomokat, felült az egyik lóra, a másikkra pedig felültette a két fiút, s úgy sietett tudtára adni Dobónak a törökök szándékát.

— Megkapod érte a jutalmadat.

— Nekem ne ígérj semmi jutalmat. Nincsen semmire szükségem, hanem fogadd jó szívvel azokat a fiúkat.

— Hé, vitézek, kerüljük meg ezt a mély árkot, aztán váljunk kétfelé. Ha egy nagyot

fütyöntek, szoruljunk összebb, valaki — úgy lehet — közénk szorul.

Márton jól megjegyezte a helyet. Csakugyan közbe fogták a jókora török csapatot, s kevés kaphatott egér-utat. Legdühösebben egy nem török ruhájú katona harcolt. Látszott rajta, hogy élve nem szeretne a magyarok kezébe kerülni. Mégis csak élve került fogságba.

Dobó megismerte. Egyik izgága, elégedetlen zsoldosa volt, ki két hónappal ezelőtt szökött meg.

— Kegyelmezz!

— Nem ismerem ezt a szót, ha áruló ejti ki! — kiáltott reá sötét tekintettel Dobó. — Az árulóknak egy kegyelmet osztok — a kötelelet. Ez a haza táplált, magyar adta a kenyeret neked, német, úgy hálálod meg, hogy török-kézre akartad játszani a várat és egykori bajtársaidat. Nincs undokabb állat az árulónál. Kössétek fel egy fára, legények!

*

Várta az egri várban a hazatérőket a karcsú két ifjú. Olyan szemrevalók voltak az apród-öltözetben, hogy gyönyörködve nézte őket Dobó Katica, a kapitány leánya is.

— Ezentúl nálunk maradtok, úgy-e? — kérdezte a fiúktól.

— Nem maradhatunk. A mi sorsunkat

az a csillag vezérli, mely fejünk felett ragyog: jó urunk őrszeme. Azt mondta, énekeljünk a hazaszeretetről, a szabadságról. Énekelünk hát Jól esik megfogadni szavát.

Hallgatták a visszatérő vitézek, és erős, nagy kívánság töltötte el keblöket, hogy a Szondi dicsősége jusson osztályrészül nekik is.

E szűk határok közé szorított földi életben olyan egy embernek a sorsa, mint az erőtlen bogáré: halad, röpköd, eltapossák — elfelejtik. Ó, de a ki hazájáért meghalt, azt dédelgeti a halhatatlanság tündére, fölébreszti siri álmából a költők dala; napsugárból szőtt, áttetsző alakja, mint a szivárvány feltűnik az égen, s aki látja, gyönyörködve nézi.

Énekeljete ti, drégelyi hősnek vándormadarai. A gyermek ajkán édes a dal, az ifjúság a lelkesedése! Virágot fakasszon a tavasz, illatot hordjon a tavaszi szellő! Hízogó szava a hősi dalnak lopózzék be a magyar vitézek szívébe, legyen a hazaszeretnek felbujtogatója, testvérgyűlölségnek elszenderítője, régi vitézségnek riadója.

Énekeljete vándormadarak!

X.

A Komédiások.

A rügyfakasztó tavasz útnak indította Dobó István három vendégét. A nagy orrú zsidót bezzeg hamar megszerették az egri várban. Kérték a vitézek, ne hagyja ott őket, hiszen két hét alatt megöli a szomorúság.

Márton még összébb húzta szempilláit, úgy hogy nem szökhetett ki szemeiből egy árva sugárka sem és azt mondta:

— Pajtásaim, elég volt már a kacagásból. Lássátok, az én fiaim nagyon szomorúak, nyomja a szivöket valami. Annak a fájdalomnak tudom az orvosságát: vándorútra kelünk.

— Ismét török fogságba juttok.

— Legalább ismét elszökhetünk.

Várról-varra ment a három jó barát. Mókázott az egykori udvari bolond, énekelt a két ifjú: a jó magyar uraknak kacagott az egyik szeme, de sirt a másik.

Szakasztott ilyen volt a sorsa Magyarországnak is. Egyik nap a tele serleg járta víg mulatozással, másik nap a kétségbeesés. A török lófark mind több és több várnak került az ormára, s jaj volt annak a vidéknek, mely török bég hatalmában állott.

Az öreg vitézek csak a multért lelkesedtek, a fiataloknak még az is ritkán jutott eszökbe, hogy a jövővel biztassák magukat.

És a két énekes ifjú lelkesedése sokat felrázott közönyösségéből, sokat megtanított újra remélni. Jótékony napsugár volt a hősi dal, könnyet felszárító, bánatot elűző, szívet melegítő.

Olykor találkoztak egynehány rongyos emberrel, a kik deszka-bódében, padláson, vagy a szabad ég alatt durva tréfákkal mulattatták a népet. Ezek a komédiások olyan keserűen kicsúfolták a hazában duló egyenlenséget, a semmivel sem törődő, hitőket vagyonért elcserélő urakat. Bizony, a ki megértette, tanulhatott belőlük.

Cseprűrágó, bekormozott ábrázatú komédiások voltak, akik éheztek, fáztak, megaláztatást, boszantást eltűrtek, csakhogy mulattassák, oktassák a népet.

Ha ezer ember közül csak kettő is akadt, a ki megértette a tréfába burkolt komoly tanulságot: megbecsülhetetlen haszon volt ez is.

Az egykori udvari bolond hozzájuk csatlakozott, nem vetette meg őket, a két ifjú sem. Bevitték magukkal egy-egy várba, s énekeltek, játszottak az urak előtt.

Meghallgatták szívesen, meg is vendégelték úri kegyelemmel.

A rongyos csapat tovább folytatta útját, mint a medve-táncoltatók járnak faluról-falura, mint a

sátoros cigányok. Nem veszett el a jókedvük a siralmas időben, és szemébe kacagtak a nyomorúságnak. Nem féltek az urak haragjától, nem a töröktől sem. Ugyan ki bántotta volna őket?

Pénzök nem volt, fegyverök nem volt, nem loptak, orvul nem támadtak meg senkit: vándor-komédiások voltak, olyan kasza-kapakerülő haszontalan nép, a kik szeretik a magyar szót, magyar táncot, magyar nótát, bizonybizonny a hazát is egy kissé.

Megkérdezte olykor Márton, ha a hosszú vándorlásban elfáradva megpihentek valamelyik szegény faluban, barlangban, erdő szélén, az ifjakat:

— Édes fiaim, nem untatok-e rá erre az életre?

— Ez való nekünk, csak a kardra is volna már szükségünk.

— Jó Szondi apánk meg lesz velünk elégedve. Elvittük hírét szerte a hazában. Mindenki tudja a drégelyi esetet.

— No, ha ti nem untátok meg, én még annál kevésbbé. Folytassuk az utunkat. Nincsen apánk, nincsen anyánk, feleségünk sincs, testvéreink sincsenek, akik búsulnak utánunk. Ha aztán valahol úgy el találnék esni, hogy ti hiába fogtok költögetni, húzzátok le a bakancsomat, csiklandozzátok meg a talpamat; ha fel nem ugrom, ássatok egy patak partján gödröt, hengerítsetek belé. A patak locsogása

legyen az altató nótám, ti pedig énekeljétek ezt, de vígan fiúk, bolond vígan:

„Itt szuszogna, ha szuszogna
Néhai Kecskés Márton;
Csak azt akarta életében,
Hogy e g y töröknek ártson.

Vidám bolond volt, hosszú orrú,
Anyját nagyon szerette; —
Két jó fiú, énekes ifjú
Őt ide eltemette.“

— Mi pedig, kedves öregünk, csatában szeretnénk elhullani, hogy oda kerülhessünk, ahol jó apánk vár reánk. Nincs dicsőbb halál, mint az övé volt.

— Jerünk, fiúk, most egyenesen Szigetvárnak vesszük útunkat. Hallottuk a hírét Zrinyi Miklósnak. Nagyon szereti őt a török, ő is a törököt. Látogassuk meg!

Elindultak Szigetvár felé.

XI.

Márton halála.

Veszedelemes út volt az Szigetvárig abban a háborús időben. A túl a dunai részre erősen befészkelte magát a török.

Portyázó csapatok jártak a falvakban, hogy behajtsák az adót a bég parancsára. Ilyenkor nem igen volt tanácsos szembe kerülni velök, mert ha két-három szemrevaló ifjút megláttak, körülvették és fogságba hurcolták.

Az ilyen ifjakat aztán Törökországba küldték, és janicsárokat csináltak belőlük. Édes hazájuk ellen kellett később harcolniok.

Sokszor el kellett a három vándornak rejtőznie, míg egy-egy török csapat elvonul, mert hárman csak nem támadhatták meg.

Minél inkább közeledtek a várhoz, annál rémesebb híreket hallottak.

— Százötvenezer emberrel jön az öreg Szolimán Magyarország ellen. Nem is Magyarország ellen, hanem főképpen Szigetvárt akarja elfoglalni, mert Zrinyi Miklós nagy szálla a szemében.

— Már átkelt az eszéki hidon és előre küldött haminezer embert! A siklósi basa megesküdött, hogy mire a szultán odaér, láncra verve viszi elébe a gögös gyaur basát.

— Zrinyi segítséget kéretett követeivel Miksa királytól. Rettenetes dolgok készülnek. Már napok óta hordják a várba az élelmi szereket és puskaport küldenek. Jaj az egész környéknek! A falvak lakosai a Duna felé huzódtak, mindenük prédául esik a töröknek.

Ezek a fenyegető hírek még inkább felbuzdították az ifjakat, hogy siessenek. Hiába

intette őket a tapasztalt Márton óvatosságra. Nem fogott rajtok a szó.

— Repülni szeretnék, hogy most rögtön lássam szemtől-szembe Zrinyi Miklóst.

— Úgy képezem őt, mint amilyen jó urunk volt: kemény vitéz, domború mellű, fekete szemű és sas orrú. A hangja mély és dörgő, súlyos a járása, jóságos a nézése.

— Nem beszél sokat, hanem, a mit mond, azt meg kell tenni. Nem búvik el házában, hanem ott van mindig a várfalon, szemben az ellenséggel. A ki őt látja, az nem lehet gyáva.

— Fiaim, térjünk jobbra, ott mély hegyi út visz, mellette az erdő. Nem láthatnak meg könnyen a törökök — figyelmezteté a lelkesülő ifjakat Márton.

Alig hogy a mély hegyi útba értek, mely keskeny volt, s alig két lovas haladhatott egymás mellett: lódobogás hallatszék hátuk mögött.

Márton visszatekintett és észrevette, hogy egy török csapat van nyomukban.

Gyorsan határozott, és szemei kimondhatatlan szeretettel valának az ifjakra szegezve.

— Fiaim, ti vág tassatok el. Már nincs messze a vár, ha Isten segít, ép bőrrel odaértetek. Itt a kezem, rázzátok meg. Isten veletek!

— Itt maradunk melletted, egy tapodtat sem megyünk!

— Menjetek Zrinyihez, védjétek véle Szigetvárt. Ha szerettek, teljesítsétek utolsó kérésemet, áldjon meg az Isten.

A két ifju nehéz szívvel vágatott az erdő felé, Márton pedig visszfordult és várta a közeledő lovasokat.

Tizenkét spahi volt.

— Add meg magad gyaur! Látod mi sokan vagyunk, te pedig egyedül vagy.

Marcona legény volt, aki így szólott, az arcán egy kardvágás forradása. Erről megismerte Márton, hogy a budai basának egyik katonája.

— Csak húzd ki a kardot, Mehemet, — válaszolt ő is törökül — lásd én már az enyémet kihúztam.

— Honnan tudod a nevemet?

— Megálmodtam. Ezelőtt tiz esztendővel együtt ettük Ali basa kenyerét. Nézd meg az orromat.

— Te vagy az áruló bolond, a ki megölted Murad agát!

— Megsegített arra a gyaurok igaz Istene, most pedig téged szeretnék megölni.

— Elszöktetted a gyaur fiúkat!

— Úgy van, az előbb vágattak el, nehezen éred már utól.

És e szavakra összecsapott Mehemettel.

— Jól forgatod a kardot, bolond!

— Nem tőletek tanultam.

Márton a marcona török lovast rövid

viaskodás után leterítette. A harmadikkal vette már fel a küzdelmet, midőn oldalról egy lándzsa furódott bordái közé, s lehanyatlott lováról.

Fejét levágták, csonka testét pedig ott hagyták a hegyi úton keresztbe fektetve.

Szegény magyar vitéz! Nem temet téged senki a patak mellé, nem altat el a víz locsogása, nem énekelik el bús-tréfás nótádat.

Hű bolond, jó magyar vitéz!

XII.

A szigetvári hősök.

A tágas fegyver-teremben osztogatta Zrinyi Miklós a fegyvereket azoknak a környékbeli legényeknek, akik önkényt feljöttek a várba, hogy az őrséget szaporítsák.

Középtermetű, izmos férfiú volt, sűrű barna szakál borította állát és szemei nyílt tekintetűek valának, melyből szigorúság és jószág sugárzott ki.

— Aztán legények — mondotta harsány hangon — azt tudjátok, hogy bejönni még lehetett a várba, de innen egy könnyen el nem mehettek. Magasak a falak is, itt lesz

ma-holnap a török, az pedig nem enged tovább.

— Veled együtt élünk, veled együtt halunk, nemes úr. Azért jöttünk ide.

— Két ifjú vitéz jött tájékozó paripán — jelenté egy közvitéz — tégedet keresnek, nagy uram.

— Hadd jöjjenek, elkél itt az ember. Akad fegyver, csak jöjjenek.

— Zrinyi Miklóst, Szigetvár kapitányát keressük!

— Én vagyok fiaim, mi járatban jöttetek?

— Néhai való vitéz Szondi Györgynek vagyunk az énekesei.

— Ide a kebelemre, ide!

A nagyhirű vitéz megölelte az ismeretlen ifjakat, kiknek hire elhatolt hozzája is.

— Eljöttünk, hogy közvitézeid legyünk. Tanultuk a kardforgatást, értjük a lantpengetést; szolgálunk neked és a hazának mind a kettővel.

— Az Isten küldött, nemes fiaim. Míg a szigeti falak romba nem dőlnek, megvédelek titeket, megbecsüllek, szeretlek. Jertek az asszonyhoz, hogy mielőtt elmenne, ismerjen meg titeket.

A vár asszonya kegyesen fogadta, s a vitézek mind kezét szorítottak velök. A két ifjú szíve olyan erősen dobogott, hogy a bordákat majd kiszakították. Maguk előtt látták a régen porladó Szondit. Ilyen volt ő

is, mikor még a drégelyi várnak udvarát fölverte a harci zaj, csatamének nyihogása, s belevegyült a lármába ágyúdörgés, puskaropogás.

Akkor kérték jó urokat, hogy engedje őket is a harcba, de Szondi igen erősen szeretete őket, nem akarta, hogy oly korán meghaljanak. Most már férfikort értek el. A gyöngé fúcskákból kardbíró ifjú lett. A miről zengettek hosszú éveken át meg-megujuló buzgósággal: eljött a tettnek ideje.

Lenn a vár udvarán összesereglettek a vitézek az őrtüzek körül. Hűs esti szellő pirosra csókolta arcukat, míg hallgatták az énekes ifjak bátorító, feltüzelő harci dalát.

„Csatára! csatára vitéz magyarok!

Reátok a bős Szolimán agyarog.

Csatára! csatára!

Bús Magyarország könyje csorog,

Küzdve elesni vitézi dolog.

Csatára! csatára!

Gyöngé madárka le fészkre ül,

Hogyha riasztják, messze repül,

Úgy fél a szegényke!

Harcot a jó magyar el se kerül,

Véle az Isten! Nincs egyedül.

Biztatja reménye.

Fusson, meneküljön el innen a gyáva;
 Ki félve tekint a vitézi halálra.
 Maradjon a bátor!
 Árpád unokáinak egy a hazája,
 Ezt el te se vedd kutyaszedte pogánya
 Törvényes urától!

Hadd folyjon a vér nemes ifjú szivekből,
 Hadd zengjen igaz dal a honszeretetről.
 Áldás a hazára!
 Páncélt, csatabárdot, buzogva ki vett föl,
 Ijedni ki tudna kontyos törököktől
 Hirét legyalázva?

Csatára! csatára vitéz magyarok!
 Reátok a bűsz Szolimán agyarog.
 Csatára! csatára!
 Reánk Magyarország arca mosolyg,
 Elhullani érte vitézi dolog.
 Csatára! csatára!

* * *

A történelem azt mondja, hogy Szigetvárnak őrsége kétezeröttszáz jó vitézből állott. Erősek voltak az új meg ó-városnak a falai, de a tömérdek török hosszú ostrom alatt lerombolta a falakat; a háromszázra olvadt őrségnek a belső várba kellett vonulnia. Zrinyi várta a királyi seregtől a segítséget, de hiába várta.

Elkészült a hősi halálra.

Az utolsó ágyúnak füstfellegébe burkolózva rohant ki halált osztva, halált keresve.

És a két énekes ifjú?

Ott voltak ők is. Az egyiket janicsár kard ölte meg, a másiknak oldalába egy spáhi lándzsája furódott.

A csatatéren elhullottak holtteteme fölött falánk hollók sötét csapata keringett; elkerülték a gyászos temetőt az énekes madarak.

Pedig úgy kellett volna, hogy eljöjjenek a fülemülék és elsirassák társaikat.

És odafönn a végtelen magasságban, az Isten trónjának zsámolyánál találkozik a két nagy hős, mindkettőnek babérkoszorú övezi homlokát, és találkoznak jó urukkal az énekes fiúk.

Elmondhatják, hogy szót fogadtak neki.

ZOÁRD JÓSLATA

I.

Az áldomás.

Ezer esztendőnél több ideje telt el annak, hogy mindaz megtörtént, amit elmondandó vagyok. Az idő járása gyors, pihenést nem ismer, csak halad előre, maga után hagyva a multat, röviden végez a jelennek, s megdönti a jövőnek titkát.

Krisztus Urunk születése után a kilencedik század közepe táján a magyarok Atel-közben laktak. Atel-köz annyit jelent: Folyóköz. Négy folyó szelte keresztül azt a síkságot: a Búg, Nyeszter, Prúth és Szereth.

Tágas mezők buja füve, árnyas berkek folyampartja, úttalan erdőségek vadban bővelkedő rengetege kellett a magyarnak. A tüzes tekintetű fiúk iramló ménnek sörényeibe kapaszkodva vágtattak nyilsebesen a hűs folyó irányába, terelték a ménest, hangos szóval figyelmeztetve az elkalandozó fürge csikókat. Gyorsröptű nyilát neki feszíté a ruganyos idegnek

a vadász, s a gyilkos élű vessző szügyén találta a menekülésre nem gondoló szarvast, majd ököltre kelt a torzonborz medvével, s megriasztotta az éhes ordast.

Az egymásra türemlő viz-habokat elkémlelte ritka türelemmel a halász, s meg-megbillenő hálóját erőteljes mozdulattal lódítá ki, hogy az ezüst pénzű halak nagyficánkólódva hullottak a partnak virágoshimű pázsitjára.

Békés nép ez az itthon ülő. Az erdők vadjainak, a viz halainak pusztítója csak, de lám a sátrak lakói nincsenek mind a ménesek és gulyák körül, nem vigyázzák a folyó tükrét, nem állnak lesbe az erdők sűrűjében.

Hol vannak a többi magyarok?

Robogva vonul amott egy lovas-csapat.

Merésztekintetű férfiak. Vállukról panyókára lóg le a kacagány, medve, párducz, farkasbőrből durván egybetoldozott tarka-jószág. Azt vélnéd, most húzták le a vadról, s azon hevenyében vetették diadalmi jelvényül vállaikra. Széles mellök kidomborodik, nincs azon durva vászoningnél egyéb, vaspáncél nem takarja, mert a szív, mely benne dobog, nem fél mérges nyilak érchegyétől, kifent élű kard ellen megóvja az a görbe kard, mely baloldalán csüng alá a vitéznek. Kezében görbe íjj, s hátán a puzdra, melyből sok nyílvessző hiányzik.

Hol van a nyílvessző? Szívében feledte az ellenségnek. Itt-ott gömbölyű hátú pajzs,

szeges buzogány, hosszú nyárs látható. Veszedelmes jószág e két utóbbi, védőeszköz az első. Mig a balkéz serényen fölfogja a csapást, elébe pattan a merészen sivító nyílvesszőnek, addig a jobb kéz nyilat perdít; halálos csapásokat mér karddal, buzogánynyal, s nyilként messze hajítja roppant erővel a keményhegyű nyársat.

Ezek a csatakedvelő magyarok.

Nézzétek a vezért. Minő hatalmas alak. Sasszeme befutja a síkmezőt, s a bokrok rejtett homályába behatol. Szikrázik, ha indulat bolygatja szivét, ragyog, ha dicső harc után végig gyönyörködik vitézei során. Csigákban ömlik alá barna haja s verdesi vállait, acélból van minden izma, s a nemes mén reszket egész testében, ha ura oldalához szorítja kőkemény térdeit.

Álmos fia ő, harcban legyőzhetetlen Árpád, kit minapában választott közös vezérré hat törzsnek hat feje. Ő volt a hetedik törzsé, most első daliája magyar nemzetnek.

Nem kereste a hatalmat. Apját, az ősz Álmost, még az ázsiai hazában csodálatos álom jelölte nagy dolgoknak végrehajtójává.

Emese, Álmos anyja, ritka álmot látott, midőn szive alatt hordozta magzatát. Széles, hatalmasan zuhogó folyót szült álmában, mely csodálatos kanyarodással óriási földet kerített be.

A böles táltosok fehér lovat áldoztak másnap hajnalhasadtakor a láthatatlan istennek,

megmosták forrás vizével a ló jonhát (szívét, nemesebb részét) s annak csodavonalaiból jósolták a bekövetkezendőt.

A táltosok a láthatatlan isten szolgái voltak, kik előtt lehullott a jövőt eltakaró titkos fátyol és olvashatókká váltak a sorsnak betűi.

Zoárd, a legbölcsebb, kinek magas homloka tiszta és ragyogó vala, mint a nap tündöklő tekintete, így szólott:

— Fiad fog születni Emese, ki mint az álmodban látott folyó elvezeti messze innen a magyart, új hazát vesz körül, annak határain megállapodik és onnan mutatja meg, hol kell a magyarnak hosszú hányódás-vetődés után letelepednie. Ez a halhatatlan isten akarata.

Úgy történt, ahogy Zoárd jósolá.

Ime sok év letelt azóta. Az ős-hazát odahagyta hét törzs Álmos vezérlete alatt, és hosszú hányódás-vetődés után Atel-közbe jutott. Álmos letette kezéből a vezérbotot, odaadták fiának, Árpádnak, kinél a sok derék vitéz között nem vala vitézebb, vezérségre méltóbb.

Minden nap új dicsőséget hozott a magyar névre. Hirök bejárta északot, nyugatot és délt. A görögök császára, bölcs Leo követséget küldött hozzájuk, hogy szövetséget kössön velök, a bolgárok ellen.

Árpád elfogadta a szövetséget, mert tudta, hogy az ő népének, mióta az ős-hazából fölkerekedtek, harci kaland, véres babér, nyughatatlan élet a tetsző.

Most érkeztek meg zsákmánnyal terhelten a bolgárverő harcból. Simon, a bolgár fejedelem vert hadával életét alig tudta megmenteni, bölcs Leo öröme határtalan, a dicsőség új babéra övezte a magyarok homlokát.

*

Ott hagyta ménesét a csikós, gulyáját a gulyás, elveté hálóját a halász, sietett a lobogó sátrakhoz a vadász, hogy üdvözlje a harcból hazaérkezőket.

Megszólalt az öblös kürt és hangja végig rohant a messze síkságon, hol a hang elhalt, ott újabb kürt szólalt meg, s a négy folyó köze megtelt beszédes hanggal:

— Hazajöttek! Hazajöttek!

Boldog mosoly ül a nemes tekintetű aszszonyok arcán, ugrándoznak a gyermekek, és ragyog szemök a hajadon leányoknak, kik a hazaérkezők között felismerték a szivökhöz legközelebb állót, nem az apát, hanem a leendő férjet.

Ritkaszép fegyverek, drága aranyserlegek, himzett ruhák hevernek halomba gyűjtve. Amott száz meg száz ökröt hajtának, közös prédául, idegen füvön meghízott jószágok, panyókán vezetett kemény lábikrájú lovak, ijedten bégető juhok estek martalékul. Jut bőven a vezérnek és mindenik derék vitéznek.

Hát a puffadt hasú tömlőkben mi van?

Tüzes nedve idegen föld szőlővesszőinek. A szelid kanca-tej hadd maradjon az öregeknek; kik vért ontanak, azoknak vérpótoló, vérhevítő bor kell.

A bortól kedv éled, bátorság fokozódik, bánat elalszik, öröm arcra kipirul.

Sürög az asszony-nép, gyermekek hordják a száraz galyakat, fák recsegnek a fejsze-csapások súlya alatt; az acél és kova szikra-csókja lángra lobbantja a rőzsekötést, s nem sokára száz meg száz helyen ég vidám pásztor-tűz. Még fenn van a nap az ég peremén. Arca rőzsapiros, vagy talán őt is a magyarok újabb dicsősége töltötte el meleggel?

Még nem bukkant ki a hold, rejtőznek vékony takaróik alatt a csillagok, mint a gyermekek, kiket a gondos anya, az ég, nem riaszt fel kegyetlenül álmaikból, hanem engedi, hadd aludják ki fáradságukat és álmodják végig édes álmaikat.

— Elő a legkövérebb tulkokat! — parancsolják a gazdák, s nyomban hallszik ökrök halálos bőgése, de az éles kés nem ismer irgalmat. Kövér falat kell az éhes vitézeknek, vidám áldomás várja itthon, hogy elfelejtsék a vérontást, csatariadalmat, hogy érezzék: minő nagy öröm otthon megpihenni.

Óriási nyársakon sülnek ízes combok, serceg az eleven parázsra ömlő zsir, s mohón felkap a láng, hogy a nyers húsba harapjon. Piros nyelve reá tapad a hússal, s az e sóvár

érintéstől összébb zsugorodik, elveszti eleven vörös színét, s inkább meghal, semhogy áldozata legyen. Sírva kéri a nyársforgató szelid asszonyt:

— Végy el engem, végy el, a tűz kegyetlen!

És a vitézek letelepednek a gyepasztal körül, hatalmas karjaikban megfeszülnek a vastag erek, a mint reá támasztják fejüket, néznek a lobogó tűznek ezer szemébe s beszélnek idegen országokról, egekbe nyúló hegyekről, széles folyamokról, ordító ellen-ségről, csaták riadalmáról. Arcuk kigyul és hatalmas mellökben dobog a félelmet nem ismerő szív.

Csak akkor komorul el arcuk s homlokukon végig vonul lassankint a bánat felhője, mikor egy-egy jó társuknak nevét említik, ki most az Atelközi nagy síkságon nem hever a tűz mellett, hanem valahol messze . . . messze, idegen hazában tápláléka hollóknak, vadaknak.

Csak egy-egy anyának tolúl a szemébe a fájdalom könnyje, míg szorgoskodik az áldomás körül és aggódó tekintete néz gyakrabban hátra, hogy vajjon nem jön-e még, akit oly nehezen vár? Hol maradt a fiú?

*

Csoportokban megtelepedve hozzálátnak a lakomához. Mig esznek, kevés a beszéd. A magyar ember nem szokott mesélgetni, ha előtte az étel. Csak a mikor duzzadt tömlők-

ből agyag korsókba, zsákmányul ejtett ezüst meg arany serlegekben kézről-kézre járt a tüzes ital, akkor megeredt a tréfa, megeredt a szó. Ráérttek a vitézek apróra elmondani kalandjaikat.

Majd kezébe vevé a fejedelmi Árpád a nehéz kupát és így szólott messzezsengő hangon:

— Hadúr megsegített, a bolgárok erejét megtörtük nehéz csatában. Hogy kié a dicsőség, ne vitatkozzunk a fölött. Megtette a magáét mindenki emberséggel. Láttuk Kejtet, Edömér, Kadosa, Ete vitézségét, segített Keve és Turul bölcsesége. Megtértünk sátrainkhoz földi jóval rakodtan, de nem tértünk mind vissza, kik a folyó-közi nagy síkságról hősi indulattal fölkerekedtünk. Nem látjuk a sötét ábrázatú Ögyek unokáját, Ond vejét: Homorát, nem a vastenyerű, gyors lábú Kemecsét; nincs közöttünk a vígszavú Kacsar, az édes énekű Judár. Sokan hiányoznak, kiknek hiányát érezzük. Alusznak ők a magas hegyek tövében, a zuhogó nagy folyam keleti partján, abból az álomból földi életre nem riasztja föl Ösöb tágtorkú tárogatója. Igyunk a búfelejtő tüzes italból és kérjük a fényárasztó napot, hogy mikor kibontja holnap a sugarakból szőtt ezüst sátortakaróját, az idegen földön elégetetlenül heverő magyar vitézeknek vigye el bucsúüdvözetünket. A gyermek nélkül maradt apák és anyák, a megsebzett hajadonok ne sirjanak, mert a vissza nem tértek dicső-

séget szereztek, nem gyalázatot. A böles tál-tosok szava szerint: Rövid élet határait ki-nyújtja a végtelenségbe a harci dicsőség.

Áhítattal hallgatták a vitézek okos beszédű fejedelmöket, de voltak sokan, a kik a serlegbe, míg belőle ittak, egy-egy fájdalmas könnyet hullattak.

Ösöb, a harmadik törzs feje elővette kürt-jét, melyet ő maga készített egy hatalmas bölénynek szarvából és Kajtor fegyverkovács ezüst karikával foglalta be mindkét végén, belefűjt, hogy altassa el a háborgó indulatokat, feledtesse a bánatot. Rengő hószakállá szeliden reá simult széles mellére és barázdás arcán mintha égi fény terjedt volna el. Tündérek kezesimitása érintette homlokát és a kürt szűk torkába lehelt hang zengő-bongó muzsikává lőn, midőn az öblös kürt másik felén kitódult.

A fűbe kuporodva hallgatta fia, a gyermek Lehel, s fekete szemei telve voltak bámulattal, kívánsággal, nyitva feledt ajkain keresztül szívta magába a csodás hangot, szíve fölmelegedett, és keze reszketett, mintha akaratlanul apja kürtje után akart volna nyúlni.

Ó ha ez a gyermek egykor embernyi emberré lesz, csodadolgokat mivel a kürttel.

Majd énekmondó ifjú állott a középre és beszélt hol énekelve, hol megindult szapora nyelven, hősök tetteiről. Dicsőítette Árpádot, a fejedelmet, Hubát és Töhötömöt, névszerint

a többieket mind, ki nem felejtve egyet sem az érdemesek közül.

A vérontó hősök szeme felcsillan, jól esik a dicséret jutalmául immár elfelejtett vitézi tetteknek.

A pásztortűz azonközben leszakad. A hamu ellepi a fel-felvillanó parazsakat s a körben heverő vitézek beszédes ajka ellustul. Kerülgeti az őket régóta elkerülő álom.

Virrasztó csillagok, örökdő hold tekintenek le reájuk, amint izmos karjaikat vánkoslul fejük alá hajtva egyenkint álomba merülnek.

A bokrokban megszólalnak édes szavú fülemülék és énekelnek csodaszépen, hogy a szendergő hősök tovább álmodjanak örökkévaló dicsőségről.

II.

Zoárd és Ete.

Gyönyörű berekben, hatalmas tölgyfa mellett, állott Zoártnak, a legbölcsebb és legöregebb táltosnak nagy sátora.

Az öreg tölgy lombkoszorúja árnyékban tartotta, mikor a nap felfelé kapaszkodott az égboltnak magas hegyén. Csak egy-egy sugár-

szem hatolt át a sűrű lombokon, ha nyugtalan szellő meg-meglebbentette a széles leveleket. A sugárszemek ott ugrándoznak a sátor takaróján s kíváncsian kerülgették a nyilást, mintha üdvözölni akarták volna az ősz táltost, ki sok-sok esztendő óta üdvözölte nemzete nevében a fölkelő napot.

Az öreg táltos puha moh-ágyon feküdt. Nagy kék szemeit merőn szögezé a sátornyílásra és homlokán a mély redők összébb vonultak, fehér keze mellén pihent, a nagy szakállnak selyem párnáján.

Talán a letűnt időbe mélyedt lelke, hogy oly mozdulatlanul tünődött?

Sok év hűtelenül elszárnyalt. Az Uralhegy dombos lejtőjén állott hajdanában sátra. Oda-jöttek békés atyafiai, hogy tanácsot kérjenek tőle, mikor pusztító vadak ellen indultak hajszára. Beteg marháikat ő gyógyította meg; senyvesztő kór ellen, mely a gyermekeket halomra gyilkolta, az ő imáját kérte száznyolc nemzetség. Álmot, aki látott, a bölcs Zoárdtól kérte magyarázatát, mert Zoárdot Hadúr jósló tehetséggel áldotta meg. Eljött a vándorló törzsökkel, hogy azt az új hazát keresse, melyről Emese álmánál titkos sejtelve támadt.

Látta a pásztoroknak vitézekké történt gyors átváltozását, és büszke volt a diadalokra. Csak az fájt neki, hogy sejtelve még mindig nem lett tisztultabb. Hasztalan nézett végig a sík mezőn, hol legelésző nyájak szelid kolom-

polása a régi hazára emlékezteté, hasztalan vigyázta az egen átvonuló felhőket, hasztalan hozták hírül a messze kalandról hazaérkező magyarok diadalát: Zoárdnak a lelkében nem volt meg a régi nyugalom.

— Nem ez a haza, melyről látomásom volt napkeleten. Messze van a messzehúzódo hegyek havas orma, melyre fáradt felhők szállanak pihenni? Hol van a széles folyó, mely kanyargó futásával előbb napkeletnek, majd délnek tart, hogy aztán tengerbe temetkezzék? Nem erről a hazáról volt nekem látomásom.

Ezen tűnődött az agg táltos.

Ime hirtelen félrelebbent az ajtó nyílását eltakaró kemény szőtt vászon, s belépett egy daliás ifjú.

— Hivatott nagyapa! Eljöttem.

— Telepedjél mellém, Ete, már rég nem láttalak. Hallottam tegnap áldomásotok zaját. Vigan voltatok. A fiatalság az öröme, az öregeknek nyugalom kell. Csak az álmatlanság ne gyötörne.

— A hold sokáig nézett reánk, sok tömlőből kifogyott a tüzes ital, nagyapa. Ösöb megfűtta a szelidebb hangú kürtöt.

— Hallottam, nagy gyönyörűségem telt benne.

— Árpád bölcs szavakban emlékezett meg az elhunytakról.

— Árpád méltó fia Ögyek magzatának, Álmosnak. Beszélj a harcról, azért hivattalak.

Nyugatnak indultatok, de délre kellett térnetek, arról jöttek az idegen császárnak követei.

— Csak két napig járó földön maradtunk együtt. Aztán három irányban folytattuk az utat. Kejtél észak felé vágott, hogy útra valót szerezzen, Edömér tovább ment nyugatnak, mi pedig a nagyobb rész Árpádot követtük, ki egy nagy hegylánc aljához vezetett.

— Nagy hegyláncról beszélsz — messze terjedt úgy-e? Nem láttátok sem kezdetét, sem végét. Hó takarta ormát.

— Úgy van nagyapa, kifáradt a szem, míg tetejére ért, hiába kerülgettük jobbra is, balra is, végére nem értünk, mintha egy óriásnak kiterjesztett karja lett volna, mellyel egy más világot ölel át.

— Csodás nagy hegy... hó koronás... messze nyuló... Beszélj tovább, fiam, hallgatlak.

— Ismered nagyapó?

— Láttam.

— Mikor?

— Álmomban... ébren is látom gyakran, minden nap. Átmentetek-e abba a másik világba, keresztül a felhőkig nyuló hegyen?

— Nem mentünk.

— Kár volt, nagy kár.

— Miért?

— Azon a hegyen túl jobb világ, szebb föld van fiam.

— Madár, ha átrepülhet, halandó ember útját téveszti rajta.

— Balgatag vagy, gyermek, csodálatos erő néhol megszakasztja a hegyek sziklahátát, ketté roppantja, szűk ösvény vezethet keresztül, csak keresni kell . . . keresni! Megtalálja útját mindig a csüggedés nélkül kereső. Beszélj tovább!

— Kétszer megújult és megtelt a hold, míg a bolgárok földjére érkeztünk. Sikság az is, mint ez a miénk, de gazdagabb. Puhább a fű, lombosabbak a fák, töretlen erdő sűrűjében gyakoribb a vad. Nekem tetszett a föld. Foglyul ejtett bolgárok beszéltek, hogy nem messze egy nagy folyó hömpölygeti vizét.

— Nagy folyó, mondd, nagyobb mint a miénk, és dúsabb halban, méltóságosabb a folyása. Arról a folyóról beszélj nekem.

— Nem láttam, nagyapa.

— Neked még azt meg kell látnod, de én nem látom meg soha. Hallgass ide. Gyermek voltam még, a mikor dédapámtól, a bölc Ugodtól a következő történetet hallám: Kétszáz esztendőnél több idővel előbb, az akkor volt, fiam, mikor ő gyermek volt, ide s tova több lesz négyszáz esztendőnél is, élt egy hatalmas király, a kit Etelének hívtak. Abból a fajtából való volt, a melyikből mi származunk. Eljött a keleti hazából, s itt nagy hegyek között, abban a másik világban telepedett meg. A nagy folyó közelében épített királyi várost és hatalmának nem szabott határt sem a fölkelő, sem a lenyugvó nap. Annak a föld-

nek aranyat, ezüstöt rejt kebele, hegyek, halmok, igézetes völgyek, hatalmas rónaságok váltakoznak rajta, s minden támadástól védi a nagy-hegy, melyről beszéltél. Etele meghalt, fiai összemarakodtak, idegen népek osztottak meg a gyönyörű földön. Ez a föld a magyarok öröksége, azt akarja Hadúr, hogy erre a földre vezesse a hét törzset és száznyolc nemzetséget Árpád. Nincs itt maradásunk, érzem, hogy nincsen.

— Szép mese, nagyapa, de nehéz elhinni.

— Gyermek, Hadúr nem űz tréfát halandó emberekkel. A fehér lovak jonhából olvasám ki. Úgy kell annak lennie.

— Akár maradunk, akár tovább megyünk, megérezi az ellenség fegyverünknek súlyát. Ha látta volna, nagyapó, Árpádot és Edömért, Kejtelt és Hubát a csatában és mindenkit, a ki erről a sík földről bolgárt verni felkészülődött: nem fogná el gyakori aggodás, hanem biznék a jövőben.

— Senki sem bizik a jövőben úgy, te balga fiú, mint Zoárd. Erős a hitem, hogy ennek a nemzetnek a hírét megismeri a világ, hogy a nyomát nem temeti el egy-két száz év, hanem erős gyökeret ver, kinő belőle terebélyes fa, ezer karjával nyulik a levegő-égbe és a vihar lombkoronáját csak megtépheti, de a fát gyökerestül ki nem csavarja.

— Erősek és bátrak a bolgárok is. A városlakó, ékesruhájú görögök reszketnek

tőlük. Simon, a vezér kiállott viadalra Árpáddal, s mondhatom, derekasan forgatta a kardot, de sokáig nem győzte, mert megszalasztott emberei őt is magukkal ragadták. Sok volt a zsákmány, tömérdek a görög császár ajándéka.

— És a bolgár?

— Az erdőkbe menekült, ki szerét tehetze, neki ment a nagy folyónak, és egyberakott gerendákon nagy nehezen átusztatott. Nagy volt a diadal.

— És egy ellenséggel többje van a magyarnak. A bessenyők, mióta elhagytuk a keleti hazát, mindenütt sarkunkban vannak, mintha a Gonosz-szellem, Hadúr ellensége, zúdította volna reánk, mert Hadúr szereti a magyart, de a Gonosz-szellem üldözi. Bessenyőhöz szereztük a bolgárt. Nő a dicsőség, nő a veszély. Baj lehet még ebből, úgy sejtem.

— A sejtelmek meg is csalhatják az embert, nagyapó.

— Kivánom, hogy úgy legyen, jó fiam.

És az öreg táltos unokája erős vállaira támaszkodva fölemelkedett, lassú léptekkel kijött a sátorból, hogy üdvözlje a fölkelő napot, gyönyörködjek a gulyák és ménesek kolompolásában, lássa a fegyverforgatást tanuló ifjak serény mozdulatait, hadd felejtse el azt a sejtelmet, mely szívére nehezedett, hadd felejtse el . . . ha el tudja felejtteni . . .

III.

Arnulf császár követe.

Árpád fejedelmi tanácsba hivatta össze a törzsek vezéreit. Gyorslábú hrvivője beszólott a sátrakba harsány hangon:

— Tanácsba hív Árpád, a fejedelem. Kond, holnap virradattal készülj útra, hogy a „Hadúr mezején“ légy, az öreg tölgyfa mellett, a mint szokásos.

— Ott leszek, mondd meg a fejedelemnek. Mi dologban akarja meghallgatni szavunkat, hrvivő?

— A német császártól sürgős üzenet jött.

— Jól van.

Végig járta nagy-sebes vágatva mind a vezérek sátrait és meghívta mindeniket a fejedelmi tanácsba.

Egyik sem mondotta, hogy nem ér rá, mert a fejedelem szavának engedelmeskedni esküvel fogadott szent kötelesség.

Betért a hrvivő Zoárdhoz is, hogy meghívja Árpád parancsára.

— Ha öreg csontjai birják és kedve úgy tartja, látogasson el. Az öreget tisztelet illeti. Árpád kér és nem parancsol, ha Zoárdnak izen.

— Add hírül a fejedelemnek, hogy Zoárd is elmegy, ha négykézláb kellene is odavánszorognia, mint egy rokkant kosnak.

Mire a koronás nap fölnyitotta messzeteleket gyémánszemét, „Hadúr mezején“ együtt voltak a vezérek.

Ott volt a széles vállú Töhötöm, a szőke Tas, a nyilait biztos kézzel röpítő Huba, a meggondolt beszédű Ond, az öreg Előd és az indulatos Kond.

Megérkezett nemsokára Árpád is, magával hozva Álmost, kinek bágyadt szeme immár tétova tekintetű volt és kezei a nagy kornak miatta reszkettek, hanem szíve telve volt népe iránt szeretettel. Az ő tanácsát meghallgatták a vezérek és tiszteletben senkinek sem volt Zoárdon kívül annyi része, mint az Ögyek fiának, a száznolc nemzetség első közös vezérének.

Zoárd hiányzott még a gyülekezetből.

A lovak békésen legelésztek a harmatos réten, s olykor-olykor idegen szagot érezve felhorkantak nagyokat nyerítve, okos szemeikkel arra felé néztek, hol gazdáik állottak, s aztán tovább legeltek.

Zoárd késett.

— A bölcs táltos sátora messze van innen, törődött agg — mentegeté Árpád a türelmetlen Kond előtt, eljön, úgy izente. Azért csak kezdjük el a tanácskozást, ha megérkezik, elmondjuk neki, miről van szó.

— Kezdjük el!

— Bölcs tanácsotokra van szükségem, azért ne vonjátok azt meg tőlem. A magyar nem-

zetet érdekli és ti pásztorai vagytok ennek a nemzetnek. Követet küldött hozzám a németek fejedelme, Arnulfnak hívják, nagy a birodalma, sok az alattvalója. Barátságát kínálja és szövetségre szólít fel.

— Szüksége van reánk — veté közbe csendes hangon Álmos.

— Jól beszélsz, édes apám, a németek fejedelme segítséget kér tőlünk.

— Háborúja van egy másik néppel. A nevét nem tudom az ellenségnek, de hiszen ki is jegyezné meg a földön élő sokféle népeknek a nevét. Igéri, hogy ő is segíteni fog, ha ellenség támad reánk.

— Igérni gyakran szoktak, ígéretet megtartani ritkán — szólott a bölcs Álmos.

— A hadi zsákmány, amit ejtünk, mind a miénk és hét felszerszámozott nemes paripa, a hét vezérnek barátságra emlékeztető ajándékul. Vessétek latba tanácsadó szavaitokat! Elfogadjuk-e a felénk nyújtott kezet vagy ne? Segítsük-e a németek fejedelmét vagy ne?

Felszólalt Álmos, Ögyek nemes fia:

— Szavam a fejedelmi tanácsban nem ér annyit, mint a tietek, mert a hatalmat, mellyel az ős hazában magatok fölé emeltetek, önként visszaadám. Fiamé az, vegyétek tanácsomat nagy jó akarattal, hahogy jónak találjátok, ne vessétek meg.

— Szólj bátran, nemes Álmos, — kiálták a vezérek — nagybecsű minden szavad, meg-

fontoljuk és a szerint cselekszünk, ha mi is úgy vélekedünk.

Folytatta Álmos:

— A németek fejedelme reátok szorult, mert nem bir az ellenséggel. Szükségben barátságot kíván, nem fősvény ajándékosztogatásban sem. Ha elfogadjátok, tiétek lesz a munka, az övé a béke, melyet e munka árán szereztek. Emberéletet sokat emészt a harc, s a száznolc nemzetség sora gyérül, a fegyverbíró férfiak száma fogyton-fogy. Zsákmány nem pótolja az életet, a dicsőség olyan, mint Hadúr napjának sugárözöne: fénye néha vakító, meleg is, de örökké nem tart. Messze is van innen a németek országa, úgy hallottam a követtől, ki fiam sátorában pihen, és várja a ti határozatokat. Messze van a német fejedelem, s mit ér ígérete, ha reátok támadnak erősebb szomszédok. Ha szavának állana is, míg ideérkezik, vagy legyőztétek már az ellenséget, vagy az ellenség győzött le titeket. Az ígéret szép szavaiban nem tudok hinni, vezérek. Azt mondom, küldjétek haza a követet s izenjétek meg a német fejedelemnek, hogy a magyarok tisztelik szövetségét, de nem fogadják el.

Az agg Álmos elhallgatott. Hallgattak a vezérek is, mintha gondolkozóba estek volna. Egyiknek-másiknak elkomorult az arca és az indulatos Kond rázott egyet a vállán. Nem is késett sokáig a szóval:

— Tisztelet, becsület Álmos, a te bölcseségednek, de azért én mégis amondó vagyok, hogy meg kell szorítani a felénk nyújtott kezét. Nagy becsület az akármely népre nézve, ha szövetségre szólítja fel egy hatalmas fejedelem. Elfogadtuk a görög császár barátságát, miért utasítanók el a németet? Jövendő sorsát nem láthatja senki, ha reá szorulunk mások segítségére, jobb ha kettőre számítunk, mint egyre. Nem bántuk meg, hogy segítségére siettünk a görögnek: kijutott a zsákmányból és dicsőségből busásan. Azért ne tanakodjunk sokáig, hanem hívassa ide Árpád az idegen hívívőt, hogy tudja meg akaratunkat: elfogadjuk a szövetséget, s holnapután virradattal útra kelünk.

Töhötöm és Huba bólintott a fejével, Előd úgy látszék inkább Álmos tanácsa felé hajlik, Ond és Tas a földre szegezték tekintetöket, mintha küzdenének a kétféle gondolattal.

— Vezérek — szólott nyugalommal Árpád, a magyarok fejedelme — úgy látom megoszlik a szándék. Apám honmaradásra int, Kond sürget, hogy menjünk. Bölcsen beszélt apám, s míg szavát hallgattam, feléje hajlott szívem, de nem megvetendő az sem, mit Kond hozott fel. Ifjú nemzet vagyunk, fiatal még kezünkben a kard, kicsiny a hírünk, ismeretlen a nevünk. Meg kell mutatnunk messze földön is, hogy a Keletről jött magyar becsülésre méltó. Dicső tettek őrizik meg nevét a nem-

zetnek, ha nyájainkat békés mezőinken legeltetjük, gyöngé ellenségnek tart mind a világ. Nosza én is azt mondom, fogadjuk el a német fejedelem szövetségét s mutassuk meg, hogy a szövetségre ő büszkébb lehet, mint mi. Süvítő nyilaink hirdessék, hogy a magyar félelmes ellenség, becsülje a magyart napkeltétől napnyugtáig minden nép, és tanulja meg, hogy nem pásztorokkal, hanem harc kedvelő vitézekkel van dolga.

És Árpád szemei ragyogtak a dicsőség előérzetére. Fiatal volt még, telve buzgósággal, szomjuhozta lelke a fáradsággal járó dicsőséget; telve volt a népe iránt való szeretettel és kívánta, hogy a magyar név mind a világ előtt tiszteletnek tárgya legyen.

— Elfogadjuk a szövetséget! — kiáltottak a vezérek, s maga Álmos is, a mint felbuzduló szép fiára tekintett, néma gyönyörűséggel szemlélte és bölcsesége fölött diadalmaskodott apai büszkesége.

— Hadd jöjjön az idegen követ — kiáltá Kond — tudja meg, nem fáradozt hiába a magyarokhoz.

Messziről két lassan közeledő alak bontakozott ki a föl-fölszálló reggeli párázatból. Csontos, kemény lovon ült egy öreg ember, és a lovat kantáránál fogva vezette egy deli ifjú vitéz.

Zoárd volt, a népnek öreg táltosa, legbölcsőbb tanácsadója.

Hószakállával, méla tekintetével békét jött hirdetni, otthon maradást tanácsolni, de már későn jött.

Bölcs szavait tisztelettel meghallgatták, de akaratukat meg nem változtatták. A gyorsan járó követ másnap avval az izenettel tért vissza urához, hogy Árpád, a magyarok fejedelme, üdvözlét küldi, jó vitézeivel lóra ült és nem-sokára megérkezik segítségére.

Zoárd szívébe rejté aggodalmait és hallgatott.

IV.

Mit mond Hadúr ?

Összegyült Hadúr mezején mind a százyolc nemzetség tanácsba való férfiai. Azok is, kik hadba vonulnak, azok is, a kik itthon maradnak anyáj őrzésére, családok fenntartására vadat löni, halat fogni, támadások ellen megvédeni.

Sok-sok ezer vitéz sereglett össze, hogy szemtanúja legyen az áldozatnak, melyet Zoárd mutat be Hadúrnak, hogy megtudja az áldozat jonhából, mit mutat a jövődő képe. Akarja-e Hadúr, hogy Árpád idegen földön hadakozzék ?

Kond legszebb ménét választotta ki méneséből. Hófehér volt az, hátát nem törte meg

nehéz testnek a terhe, fogait nem csattogtatta acél-zabla, oldalába nem vágódott vitéz sarkantyúja. Szilaj volt és tüzes, kövérre hizlalta harmatos fű, tiszta forrás vize oltotta el szomját s nem hallotta még csaták riadalmát. Ilyen áldozat tetsző a láthatatlan Istennek. Nem sajnálta Kond, önként ajánlotta fel, maga vezeté oda Zoárdhoz, hogy Etének éles kardja belemerüljön duzzadó szügyébe, mert az ősz táltos arra nevelte unokáját, hogy majdan utódja legyen Hadúr szolgálatában.

Egy domb tetején állott Árpád és körülötte voltak a törzsek vezérei. Arcukon meglátszott a türelmetlen várakozás. Nézték a patak partján lobogó szent tüzet, mely körül Zoárd segítői, a gyulák, szorgoskodtak. Hallották a fehér lónak rémült nyerítését, oda hatolt hörögése is.

A locsogó patak vize tisztára mosta a jonhokat, s úgy vitték azt a gyepen ülő táltos elé, hogy olvassa ki belőle Hadúr akaratát.

Hosszan nézte Zoárd, homlokára a redők összegyülekeztek, méla kék szemei kutatták a kanyargó vonalak titkát.

És ezalatt körüle halálos csend állott be. Mindenkinék reá nehezedett szívére a jövőnek bizonytalansága s még a legvakmerőbbek is érezték, hogy van felettük egy véghetetlen hatalmas lény, kinek pillantása intézi a jövőndőt, kinek bölcsesége összetartja a világot, kinek akarata parancsol a melegek és fényt

árasztó napnak, a gyümölcsöt termő földnek, az éjjeli sötétséget eloszlató holdnak, s millió meg millió apró csillagnak.

— Mit mond Hadúr ?

Minden arcról ezt a kérdést lehetett leolvasni. Ezt kérdezte minden pillantás, mely Zoárdot kereste.

A csöndességet csak az áldozati tűz szilánkjainak pattogása zavarta meg, s a bokrokban megbúvó madaraknak gondatlan csevegése.

Botjára támaszkodva fölállott végre Zoárd.

Olyan volt az arca, mintha nem is ember, hanem túlvilági lény lett volna. Magas termete kiegyenesedett, gyöngye hangja ércessé és harsánnyá változott. Egész nemzetnek szólt ez, Hadúr izenete volt a magyarokhoz :

— Hallgass reám Árpád, és hallgassatok reám hat törzsnek derék vezérei, hallgass reám nép. Nem én beszélek, hanem a láthatatlan Isten beszél általam. A jövődő dolgok tudója kedvét leli a magyarok vitézségében. Gyávákat halál fenyeget, a dicsőség sátorában csak a vitézeknek van heverő helye. Csatában szerencse kíséri Árpád fegyverét, békében áldás a népet. Messze földön megcsendül a kard, omlik sok jó vitéznek vére, szól diadalmi ének, harsog édes szavú kürt. Felleg nem borul a tiszta tekintetű nap elé és hálákat adhat a német fejedelem a maga Istenének, hogy a magyarokat hívta segítségül.

Felzúgott ezer meg ezer ajakról:

— Hadúr akarja! Hadúr akarja! Éljen Árpád, éljenek a vezérek! Csatára! Diadalra! Bölcs Zoárd szavát hallgassátok!

Az ősz táltos alakja ismét meggörnyedt, homlokára felhő borult. Tekintete végig révedezett az ujongó tömegen, s botját magasra emelé jeléül annak, hogy még van mondani valója.

— Hallgassátok Zoárdot! — maga Árpád kiáltá messze csengő hangon.

— Tisztelet a fejedelemnek! Szerencse és áldás a népre! Elmondottam a láthatatlan Isten akaratát, ti úgy cselekedjete, amint a vezérek elhatározták, de hadd mondjam el nektek, a mi régóta nyomja szívemet és rövid álmaimat gyakran elzavarja. Szeretem a nemzetet, azért szólok, féltem a nemzetet, azért szólok. A dicsőség, melyet magyar fegyver szerez, jól esik nekem. Volt idő, mikor ezeknek az erőtlen kezeknek is kedves teher volt a kard, és e szemek is megvigyázták útját az idegről lepattanó nyílnak. És mégis kimondhatatlan aggodalom gyötör. Ez a föld nem a sokáig keresett haza, hol biztos otthont kell a nemzetnek találnia. A sátorok száma nem szaporodik, hanem fogy, a nemzet ereje nem növekedik, hanem gyöngül. Öreg vagyok, nincs okom félni a haláltól, de mig örökre lecsuknám fáradt szemeimet, úgy szeretném látni az igaz hazát, hogy leborulhassak arccal

a földre és megcsókoljam azt, ha ebben a csókban örökre elszáll is lelkem, hogy folytassa útját tovább, mert a lélek soha sem hal meg. Nézzétek, a szemem elárulja, hogy fáj nekem ez a tudat, könny csepegett ki szememből. Öreg embernek a könny nem szégyen . . . Ne menjetez ti idegen földre harcolni idegen fejedelem javára, magatok kárára! A mit sejtek, bár ne teljesednék be soha . . . Iszonyú az, édes népem. Látok jajgató anyákat, kik megölt gyermekeik holttestére borulva kiáltozzák: „Hol vagytok vitézek? Hol vagytok apák? Hol vagytok férjek?“ . . . Irtózatoss romlás vár a népre. A sátrak helyét párolgó vér borítja, a legelőkről szétrebben ijedten a nyáj, nekivadultan száguldanak a lovak, s rengeteg erdőbe réved a békés marha. Nincs ennek a népnek maradása itt. Ha majd diadalmas harctól zsákmánnyal rakodtan visszatértek, nem találtok azokra, kiket elhagytok. Jajgatni fogtok, de jajgatástokat nem érti meg senki, mert a négy folyó vidékén nem találtok élő lényre. Akkor eszetekbe jut az agg Zoárd bús jövődölése . . .

A sok ember hallgatott. Egy csapat holló suhant végig a levegőben és fületsértő lármájuk fölhangzott:

— Kár . . . kár . . . kár!

V.

Árpád álomlátása.

Sokáig tünődött a medvebőrrel leterített moh-ágyon Árpád, a magyarok fejedelme.

Aggodalom lepte meg az ő félelmet nem ismerő szívét. Nem magáért aggódott, hanem népeért. A fejedelem öre a nyájnak, apja a népnek, számadással tartozik érte. Ha úgy lesz, a mint a jövőbe látó Zoárd jósolta: ki védi őt meg önnön vádja ellen? Zoárd sok időt élt, birja kegyelmét és ajándékát a láthatatlan istennek, szereti a népet; hamis dolgot nem mond, mert nincs oka reá, életét nem félti, mert a rövid idő, mely még elválasztja a haláltól, bizonytalan percnél, elröppenő óránál nem több.

Mit tegyen?

A gyors lábú követ megvitte izenetét a német fejedelemnek. Ki érhetné utól, hogy visszavegye az adott szót? Az adott szó szent volt mindig a magyar előtt. Visszavonni gyávaság. Avagy ne menjen el a sereg és a nemzet szegje meg adott szavát? Az adott szó megszegése gyalázat.

Hadúr nem akarhatja, hogy az ő népe gyalázat árán meneküljön meg a veszélytől...

A nyitott sátor bejáróján keresztül nézett Árpád a csillagos égre, mintha azoktól a megmérhetetlen távolságban tündöklő szemektől, Hadúrnak gondoskodó szemeitől, akarna tanácsot kérni. A csillagok biztattak. Ki-kigyult a fény bennök és biztatóan ragyogott:

— Ne csüggedj néped miatt aggódó fejedelem! A láthatatlan isten bölcsen intézi sorsát. Emberi bölcseség csak egy-egy eltévedt fénysugara az ő végtelen bölcseségének.

Szólott a szellő is, mely lebbenté a sátor takaróját:

— Aludjál . . . aludjál, magyarok fejedelme! Fáradt elmét, fáradt testet álom üdít édes keblén! Csendes álom szelid tündér, simítása vigasztalás, ringatása megenyhülés, suttogása remény-forrás. Pihenj. Árpád, pihenj . . . pihenj!

Elszenderült, elaludt mélyen aztán.

És ime a bohó álom képet festett lelke elé. Látta a küzdő magyarokat idegen hazában, mint egy rohanó felleg, úgy tódult ellenállhatatlan erővel a nagyobb ellenségre. Mennykövek csattogása volt a buzogány csapása, villám cikkázása a nyíl sivítása. Miképpen a vetést ledönti a vihar, úgy hull az ellenség. Ki állana ellen az isten haragjának? És rohannak tovább, mint a megáradt folyó hullám-serege. Hegyek tetején megpihennek, széles völgybe alászállanak, sík rónaság felett végig

száguldanak. És ime egy madár röpül merészen ellenökbe, mintha azt mondaná: Hirde-tője vagyok Hadúrnak, itt álljatok meg, itt szálljatok le. Az a föld, melyre ereszkedtek, az új haza. Erről beszélt a bölcs táltos Zoárd.

Megpihen a fáradt had.

Halmok és völgyek szeliden váltakoznak, gazdag legelők sík tengere terül el a völgyben, nem látja határát emberi szem. Végig kígyózik rajta két folyam ezüst szalagja. Szőke vizű két hatalmas folyó. Olyan az egyik, mint valami szilaj csikó magas sziklákon, hegyhasadékokon táncolva ugrándozik le, széles jó kedvében kanyarodik jobbra-balra; hasonló rakoncátlan gyermekhez, ki nem találja helyét. És köröskörül, meddig a gyarló emberi szem határa elér, óriási hegy védi ezt a tündérkertet. Édesebb itt a levegő, üdítőbb a forrás vize, jobb ízű a fák gyümölcse, magasabbra nő a fű . . . Az új, az igazi haza . . .

És az alvó fejedelem arcára reá süttött a hold, kíváncsian nézték a csillagok. Ugyan miért?

— Mert a komoly arc mosolygott boldogan. Az álom tündére nagy kópé. Elaltatja a gondot, elűzi a töprengést; egyik kezével simítja a redős homlokot, másik kezével az ajkat.

VI.

Zoárd bucsúja.

Induló félben voltak a magyarok. Száznegyolc nemzetségnek sok derék magzatja. A kinek itthon kellett maradnia, annak vérzett a szive. Hajadonok sírtak, az anyák szive is reszketett, de nem mutatták. Az anyai szívet sok baj éri az életben, de éppen azért olyannak teremtetten a láthatatlan isten, hogy sokat elbirjon.

Csodálatosan lágy és csodálatosan erős az anyai szív. Lágy az örömben, erős a szenvedésben. Az isten bölcs, tudta, hogy miért teremtetten ilyennek az anyák szívet.

Árpád elment Zoárdhoz, hogy elbucsúzzék tőle. Ma reggel oda izent a táltos, hogy beszélni szeretne vele.

— Üdvözlégysátramban, öcsém, nem szólítlak fejedelemnek, mert az igen hideg szó az én nagy szeretetemnek, amellyel hozzád vagyok.

— Ha fiadnak szólítanál, az legjobban esnék nekem, mert mindig úgy tiszteltelek tégedet, mint atyámat.

— Tudom .... tudom. Látni akartalak még. Nehéz dolgok előtt az ellenségeknek illő kibékülőniök, a jó barátoknak egymást megölelni és megcsókolni. Én tégedet többé nem foglak látni, sem téged, sem a többieket, akik veled

vitéz próbára indulnak. Vezéreljen Hadúr ! Álmos vállairól a tiedre tették a fejedelmi gondok súlyát. Erős a vállad, ép a szived, okos a fejed : megbírod. Én a nemzetet úgy szeretem, nézd ezt a fejet, ezt a szakállat ! Mikor olyan barna volt a hajam és a szakállam, mint a tied most, akkor is úgy szerettem, akkor is úgy kértem Hadúrt, mint most, hogy legyen gondja erre a nemzetre. Makacs, büszke, erejében olykor elbizakodott a magyar, de a szive végtelenül jó. Ha reá parancsolsz : elled szegül vad akarattal ; ha szépen kéred : odaadja egyetlen lovát, ágyat vet sátrában s ő alszik künn a sátor előtt, hogy örködjék álmaid fölött. Ó, viseld gondját jóban, rosszban ennek a népnek. Rólad a csillagokban dicső dolgok vannak megírva. Mi mind, kik körülöttesz vagyunk, elenyészünk, mint a gyármoltalan féreg, csak a te neved, a te emléked marad meg. Drága kincse, örökös hagyománya lesz a magyarnak, mert te vezeted be abba a hazába, melyről szólottam. Adjon Hadúr erőt neked, békességet és egymás iránt való kiapadhatatlan szeretetet a nemzetnek. Vigyázz, hogy meg ne bomoljék soha az egyesség, mely a magyart erőssé tette, mert ha megbomlik, a kéttészakadt nemzetet utóléri az átok...

Árpád meghatottan hallgatta a böles szavakat, melyek úgy hangzottak, mint egy haldoklónak végrendelése.

— Ölelj meg, fiam !

A fiatal, széles vállú, nemes tekintetű fejelelem a reszkető öreget szívére szorította. Hű és igaz volt a szív, melynek dobogását Zoárd érezé.

— Szorítsd meg a kezemet!

A csontos, száraz kéz ott pihent a vasizmű tenyerében. A kézszorítás magyaros volt; kemény és meleg.

Öreg embernek nem szégyen a könny: Zoárd szeme megtelt könnyekkel.

Ete is eljött Zoárdhoz, hogy elbucsúzzék tőle. Fiatal volt, szerette a harcot, nem tudott otthon maradni.

— Neked, fiam, nem szabad elmenned — szólott hozzá szelid, csaknem könyörgő hangon az ősz táltos.

— Miért nem mennék? Vagyok olyan jó vitéz, mint a többi.

— Különb is vagy soknál a hadba vonulók közül. Büszke voltam apádra, büszke vagyok rád. Eresztenélek könnyű szívvel, magam küldenélek bátorító szóval, ha nem kínozna most még százszor jobban a sejtelem. Lásd, törődött, gyámoltalan öreg vagyok, a szívemhez te állasz a legközelebb. Szeretném látni arcodat mindennap, szeretném hangodat hallani mindennap. Különös kívánságaik vannak az öregeknek, mint a nehéz betegeknek, jól tudhatod. A kívánságot zokon ne vedd, a kérést meg ne tagadd. Te maradj mellettem betegápolónak, légy őrizője az itthon maradottak-

nak, a kiknek — hidd el nekem — védőre van szükségük.

Ete komoran hallgatott. Bús volt a tekintete, nem merte arcát nagyapjára emelni, mert elkeseredés, dac fejeződött ki azon az arcon.

— Tudom, hogy nagy a kívánságom, de te sokszor mondád, hogy nagy a szereteted irányomban. A szeretet legyen élő, nem szavakban bujkáló, hadd lássam, Ete, szeretted-e igazán apád apját, az öreg Zoárdot?

— Nehéz próbára teszed unokádat.

— Ha nem ismernélek, szót sem említettem volna. Anyád szelid és nemes lelkű asszony volt. Az ő emlője táplált tégedet, tudsz te is jó lenni. Légy az most, és árássa reád áldását a láthatatlan isten.

— Nagy a te hatalmad felettem, szívembe markolnak esdeklő szavaid.

— Gyermek vagy még, míg férfikort érsz el, sok alkalmad lesz vitézi erényedet kimutatnod. Apád elhullott a besenyők ellen való csatában, anyádat gyilkos betegség korán elragadta. Egyedül maradtál te is, egyedül maradtam én is. Sok mondani valóm van még neked, el szeretném mind mondani, mielőtt a halál elnémítja ajkamat.

— Itt maradok, nagyapó, legyen meg a te akaratom!

— Ha majd abban a másik életben találkozom apáddal, szülő édes anyáddal, elmondom

nekik, hogy Ete nem volt hálátlan, Ete meghallgatta nagyapja kérését.

Jelt adott Árpád az indulásra. Rengett a föld az elvágató lovasok lába alatt. A szél lobogtatta kacagányaikat, s a békésen legelesző lovak hangosan nyerítettek a tágas mezőkön, mintha bucsúzni akartak volna ők is társaiktól.

VII.

Az otthon maradottak.

Békésen folyt a négy folyó vidékén tovább az élet. Pásztorok terelgették a nyáját, halászok vigyázták kivetett hálóiukat, reggeltől estig barangoltak nádasban, erdőben a vadászok, s míg puzdrájukból ki nem fogyott a nyilvessző, üzték a juhokra támadó farkast, holtra sebeztek a garázda vaddisznót, s olykor bölénycsordát vertek fel az irdatlan rengetegben.

Esténként a sátorok előtt pásztortűz égett, szólott a panaszos tilinkó, folyt a mese-szó. Találgatták buzgón, vajjon mit csinálnak, merre járnak a messze földön kalandozók?

Ete a böles Zoárd buzgó tanítványa lett. A harc után való vágyakodást elfojtotta benne

a tudás-szomj. Hallgatta az agg táltos oktatásait és mint a kiszáradt föld mohón beszíja a jótékony esőcseppeket, úgy fogadta be szíve az okos szót.

Táltos-vér volt Etében is.

A felséges természetnek csodái előtt leborult áhítattal. A futó felhőben, a zuhogó záporban, a cikázó villámban, a földet megrázkódtató mennykőben, az életadó levegőben, a termő fűszálban, a rezgő kalászban megismerte a titkos erőt, melynek bámulatában soha ki nem fárad az emberi elme. Megtanulta a csillagok járását s az égnek tarka homlokáról olvasta az emberek sorsát.

De mindezzel még nem elégedett meg.

Összegyűjtötte az otthon maradt ifjakat, s gyakorolta őket a vitéz dolgokban. Nyíllövésre tanította, lándzsahajításra, a kardnak gyors forgatására.

Azt mondta nagyapja, hogy ő nem csak betegápoló, hanem az otthon maradtak védője is lesz. Jöhet ellenség, no hát ne találjon csak gyámoltalan öregeket, félénk asszonyokat, tapasztalatlan gyermekeket.

Nap napra telt, hónapok mulását jelentette a holdnak gyakori fogyása, telése. Hír nem jött a hadakozók sorsáról, habár a türelem és várakozás hamar hűtelenek lesznek az emberhez.

Elmult az enyhe tavasz s beállt a fűhervasztó, kalászerlelő nyár. Mintha tüzet lehelt volna a levegő, oly tikasztó lett a hőség.

Millió meg millió szúnyog, apró legyek beláthatatlan tömege lepte meg a síkságot. Kínlódott állat és ember egyaránt. Kiszáradtak a tavak és a láthatatlan isten nem küldött esőt.

Nyughatatlan lett a böles Zoárd lelke. Sokat töprenkedett, és fölemelte hathatós szavát a Világfentartóhoz, hogy ne veszítse el nyomorultul a népet, mely mindig tisztelte nevét, félte hatalmát.

— Fiam . . . fiam, most következik a veszély — mondta egy este Etének, ki csüggedten ült mellette a moh-ágyon. Nagy vihart rekkenő hőség előz meg. Gyűjtsd össze társaidat, hogy a gonosz óra készületlenül ne találjon. Keresd elő a sátor szögletéből jó kardomat, talán szükségem lesz rá.

— Megvédlek, nagyapa, ha reád támad a Gonoszszellem minden ördöge is. Te bízzál bennem!

— Ó ha az én sejtelmem most az egyszerű nem teljesednék! . . . Ete, bár ne teljesednék.

— Ma nem húnyom le szememet, s tizenkét fiúnak tizenkét irányban virrasztania kell. Te dülj le nagyapa, neked ne zavarja meg álmodat aggódás. Pihenj és aludjál!

— A fölkelő napot ki fogja üdvözölni, fiam? Tedd oldalom mellé a kardot. Régóta feküdt mellettem. Jó kard, nemes acél a pengéje, nem lepte el a rozsdá. Vajjon éles-e? Nézd meg, fiam!

— Olyan éles, mintha tegnap fenték volna ki. Most aludjál! Nézd, szelid a hold világa, tisztán tündökölnék a csillagok. Ne aggódjál.

— Lefekszem hát . . . . . A fölkelő napot ki fogja holnap üdvözölni? . . . . .

VIII.

Zoárd jóslata teljesül.

Csöndes éj borult a nagy síkságra. A sátrakban és sátrakon kívül békésen aludtak az asszonyok, gyermekek és aggok. Az elernyesztő hőség után jól esett nekik a hűvös éj. Gond és aggodalom szenderítette el.

A legelőn csak olykor-olykor hallatszott mozgás, ha egy-egy ökör fölkel, hogy aztán a másik oldalára feküdjék. Hallgattak a kutyák is, a napközben kiállott hosszú kín után felhasználták az éjszaka nyugalma.

Bizony megcsal téged a te jóslatod, bölcs Zoárd. A nagy folyó mellett nem gyujtanak sehol vésztüzet, nem támadt éktelen kiáltozás.

Most áll be közepe az éjnek. A csillagok még ragyogóbbak, a hold tányéra tiszta.

Mi az ott a távolban?

Tűz lobbant fel, kiáltozások zavaros hangja száll tova a levegőben. Ott is tűz lobban fel,

onnan is kiáltozás hallatszik. Amott is, azon túl is, köröskörül mindenünnen. Megszakasztja az éj csendjét egy pásztortülök tompa bűgása, és a hirtelen szelid szellő hírhozója léssen ijedt sikoltozásnak.

Ete lovára kap. Bejárja hihetetlen gyorsasággal az egymástól távol fekvő sátrakat és fölriasztja álmukból az álmodozókat.

— Fegyverre, ki még bírja a fegyvert, gyülekezzetek Zoárd sátora körül. Veszély van, de senki meg ne ijedjen! Asszonyok, gyermekek menjenek Hadúr mezejére!

Jönnek tizenkét oldalról egymás után száguldó ifjak, mindazok, kiket őrállással bizott meg Ete.

— Ellenség támadott ránk minden oldalról!

— Bessenyők és egy másik idegen nép!

— Sátorról-sátorra támadnak, az asszonyokat, véneket öldösik.

— Árpádot keresik, hogy megtoroljanak egy nagy gyalázatot!

Szólott lángoló arccal a hős Ete:

— Verjétek fel a távolabb fekvő sátrak gazdáit! Akik bírják a kardot, küldjétek Zoárd sátorához, a többit Hadúr mezejére. Míg ideérnek a gazok: bessenyők, bolgárok, mert a bolgárok lesznek a többiek, mind a környékről összegyűlhetünk. Siessetek barátaim! Siessetek!

Visszasietett aztán Zoárd sátorához, hogy felköltse gyöngéd szóval az öreget.

Ébren volt már az ősz táltos.

Nem szólott egyebet:

— Az asszonyokat és gyermekeket küldd a „Farkas-verem“ felé, édes fiam. Rejtőzzenek el ott. Táplálja az erdő fáinak gyümölcse, védje a sziklabarlang, fedezzék el a sűrű lombok.

— Hadúr mezejére küldöttem, nagyapa. Megvédjük a támadók ellen.

— Tizenkét oldalról látok tüzet. A besenyők sokan vannak.

— Nemcsak a besenyők jöttek, nagyapa!

— Idegen nép is jött még más, Hadúrra, úgy nem lehetnek azok mások, mint a bolgárok.

— Én is azt hiszem. Maradj sátradban veszteg. Ide jönnek a fegyver-forgatók, innen együtt megyünk Hadúr mezejére. Körülveszünk téged, megvédünk utolsó csepp vérig. Hallod, közelednek már minden oldalról.

— Hallom messziről a vad ordítást! Jaj azoknak, kiket orvul ért a támadás!

Minden pillanatban újabbak érkeznek. Félig gyermekek, félig ifjak, deres hajú, megélemedett férfiak gyülekeznek össze. Távolról pedig mind éktelenebb lett a lárma, s a tördelt emberi hangok közé belevegyült megriadt ménnek hangos nyerítése, dobogott a föld, a mint vad futással iramodtak.

Ete húsz ifjat a legjobbak és legbátrabbak közül Hadúr mezejére küldött, hogy a rejtett erdei úton vezessék az asszonyokat, leányokat és gyermekeket a „Farkas-veremhez.“ Őrizték a barlangot. Mielőtt föltetszik a hajnal, biztos

helyen legyenek. Addig ne mozduljanak onnan, míg hírt nem vesznek tőle.

Gyültek az emberek, gyültek.

A sátrak kiürültek, csak a betegen fekvők maradtak vesztég és a jó magukkal tehetetlen aggok.

Felosztatta Ete hadértő ügyességgel. Félkör alakjában vették körül Zoárd sátorát. Komor volt mindeniknek arca, de félelmet nem árult el egyiknek a tekintete sem. Hiszen, aki életét féltette, az előtt nyitva állott a sík mező, szaladhatott volna, hogy egérutat vegyen. De a magyar előtt nem volt semmi oly utálatos, mint a gyávaság.

Kimérte a földi életnek határát a láthatatlan isten, hiába kerülgeti, az ember a határt el nem kerülheti.

Zoárd végigsimogatta fonnyadt kezével kardjának hideg pengéjét, és öreg szive megtelt régi vitézségének édes emlékeivel. Hogy jóslata beteljesült, nem emlegette áradozó szóval, hanem szemébe akart nézni bátran a halálnak. Magához intette unokáját:

— Ete, engem ne védj, hiába való a védelem. Utolér a halál, ha vasgyűrűvel vennél is körül. Azt ígérd meg nekem, hogy ha életedet megtartja e véres küzdelemben Hadúr, hatodmagaddal útra kelsz lóhalálban, hogy hírül vidd Árpádnak e gyászos esetet.

— Megteszem, nagyapa, de előbb hadd mérjem össze kardomat a tolvajként éjjel tá-

madó gaz bessenyőkével és tudjam még, bolgárokkal szövetkeztek-evalóban régi ellenségeink.

— Mondd meg Árpádnak, ha megsegít téged Hadúr, hogy láthatod még, mondd meg Zoárd utolsó szavait: Keresse túl a nagy hegyeken, merre már egyszer jártatok, ott keresse az új hazát. Megtalálja, erős a hitem, hogy megtalálja.

— Megmondom, nagyapó, Hadúr engem úgy segéljen!

— Aztán, ha majd apáddal és anyáddal találkozom, elmesélem nekik, hogy Ete derék fiú. Most eredj utadra, reám ne gondolj se te, se a többiek ne gondoljanak. Az öreg ember lelke sárféskétől búcsúzó fecske ősszel. Hirtelen fölkerelkedik égi útjára . . . áldjon meg az Isten, áldjon meg jó fiam!

Megölelte unokáját, megcsókolta fejét, büszke homlokát, villogó két szemét és útra bocsátá.

Ete kétszáz ifjúval elébe ment a rabló bessenyőknek, bosszúért szomjazó bolgároknak.

Sok sátor lakóját megmentette a biztos haláltól és utat nyitott nekik a gyors menekülésre. Rettenetes bátorsággal üzte vissza a támadók csapatát. Kardjáról csurgott a vér, homlokáról az izzadság, de az elesettek, viszszaűzöttek helyét betöltötték újak, szaporodott száma, tömörült sora a bessenyőknek. A magas fűvet letiporták a rohanó paripák, a szanaszét szórt gulyák, ménesek, juhnyájak. Jajgatás, átok,

fenyegetés, halálhörgés pokoli lármává kavardott össze, melyből messze kivált Ete érces hangja, amint biztatta ifjú vitézeit, s menekülésre nógatta a kétségbeesetten kételkedőket.

Hullottak az ifjak, fogyott a szám, de nőtt a bátorság pillanatról-pillanatra. Mintha ezer lelket öntött volna beléjük a halál angyala, mely felettök kiterjeszté fekete szárnyait.

Most egy öles termetű, vadarcú bolgár tűzött össze Etével. Nem csak buzogányának szeges feje, de véres volt arca, véres melle, véres meztelen karja könyökig. Vicsorította dühében fogát és sörényes fejét megrázta rettenetes daccal.

Ete melléje ugrott nemes paripáján, s mielőtt a bolgár lesujtott volna reá buzogányával, arcát kettéhasítá kardjával, hogy a vad bolgár lehullott lováról s fölötte táncoltak a viaskodó ifjak lovai.

Előkerült második, harmadik, hogy a vakmerő ifjat leterítse, de Etének karját megacélozta Hadúr, s nem volt bessenyő, bolgár, ki közelébe férközhetett volna.

Tizedmagával maradt még a kétszáz közül, az ellenség pedig tódult elé, mintha a föld ontotta volna ki sötét kebeléből. Ekkor intett Ete és megsarkantyúzva gyors lovát, visszaszánguldott Zoárd sátoráig. Követték a társai, és mint a felbolygatott méhraj, úgy zúdult utánuk a bessenyő, bolgár. Rettenetes viadal folyt az ősz táltos sátra körül. Maga Zoárd fölemel-

kedve, a vén tölgyfának vetette hátát és kardját reszkető kezébe fölemelve várta a viadalt.

Nem embernek, hanem hazajáró léleknek tetszék ebben a pillanatban, kit a halálos álomból felrázott népének segélykiáltása.

Mig szemével a küzdőket kíséri, folyton Etét keresi, az ő nemes unokáját. És méla tekintete sugárzik büszke örömtől, amint meglátja. Hadúrnak magának megdobbanna a szive, szemlélve a kétségbeesett viaskodást, Ete hősiességét.

— Fiam . . . fiam! — kiáltja reszketve az agg, menj, teljesítsd utolsó kívánságomat!

A hajnal rózsás arca kipirult messze keleten. Véres volt a sík mező is. Vérharmatot izzadott a fűszál és a virágoknak gyöngeszirmai meghajlottak.

Ébredett a fényárasztó nap. Sugarai beözönlöttek a mezőt és reáborultak a vén tölgy aljában fekvő Zoárdra. Fehér volt arca, kezében görcsösen szorongatta a kardot, melyet vér nem szennyezett be. Mellét aludt vér lepte. Éles kard nyitott utat szívéhez.

Az a jó szív, mely a magyar nemzetért oly nemesen dobogott, csöndes volt; az ajkak, melyből a bölcsesség szava oly sokáig csörgedezett, elnémult; a méla kék szemek, melyek az ég csillagainak titkos betűit olvasták, örökre elrejtőztek a fáradtan lecsukódó szempillák alatt.

Hanem a lelke felszárnnyalt a mérhetetlen magasságba Hadúrhoz, hogy számot adjon földi sáfárkodásáról.

Amott napnyugot felé hat vitéz vágat habzó ménen. Harcban kimerültek, véres az arcuk, ruhájuk. De azért csak vágatnak tovább-tovább.

Ete és öt bajtársa viszik a szomorú hírt Árpádnak.

Csodálatosak a gondviselő Istennek rendelései. Hontalanná tesz egy dicső nemzetet, hogy kényszerítse jobb hazát keresni. Mészse . . . messze a kéklő nagy hegy integet:

— Erre vedd útadat bolygó nemzet, téged várlak hazatérő Árpád. Itt nem bánt bessenyő, bolgár, itt tegyen erőssé az egyetértés, vitézség, testvéri szeretet!

A VEZÉR BOSZÚJA

I.

Lehel öröksége.

Ösöb, a híres kürtös, visszavonult a harcokból. Kivette a részét, míg csontjai birták. Segítette Árpádot az új haza elfoglalásában, s megelégedett a Tisza mentén osztályrészül kapott szép mezővel. Háznépestül itt éldegélt táplálva lelkét a mult idők emlékével.

Öreg szemeit nagy gyönyörűséggel legelteté természetes fián, a széles vállú, barna ábrázatú Lehelen, kiben megelevenedett az apának tüzes lelke, dalra fogékony szive, bátorsága. Kürtszó mellett nőtt fel. A pásztortűz melege nem hevíté úgy fel soha arcát, mint a kürt harsogása. Mintha arra teremtette volna Hadúr, hogy kebelében zengő húrok pendüljenek megszünetlenül.

Kerülte a lármás mulatozókat, mikor renyhén lakomáztak s elrejtőzött a sűrű nádasban, hogy kilesse hangját a bölömbikának, hallgassa kerepelését a gólyának, felriasztó

krúgatását a szürke darúmadárnak. Tetszett neki a vércse vijjogása, amint zsákmány után kémlelve hasítja a levegőt. Pacsirta éneke, fülemile panaszkodó sirása megreszkettették kebelében a zengésre teremtett húrokat.

Isten kegyelméből való költőnek született, ki szépen sorjába rakott szavak helyett hangok bűbajos koszorúját teremti. Azért szerette oly nagyon Ösöb.

Úgy nevelte, hogy hős és kürtös legyen belőle. A tilinkós pásztor végigheveredik az eleven gyepen s kedvét leli magakigondolta nótákban, ám ha gyilkos ordas, éhes medve fenekedik a nyáj ellen; tarisznyájába rejti a tilinkót s marokra szorítva görcsös botját szembe száll a rablóval.

Lehelnek gyakran félre kellett tennie az édes szavú kürtöt, hogy előrántsa kardját, s bizonyosságát adja vitézi mivoltának.

Szégyent nem hozott apjára ekkor sem.

És az öreg Ösöb nagyon szerette az ő vitéz fiát.

Történt aztán, hogy a halál elküldötte egy éjszaka sötét szolgáját Ösöbhez.

— Készülj, öreg, eleget éltél már. Várnak reád szolgálid a másvilágon. Minden csatában küldöttél jó sokat előre, hogy legyen, aki megtöltse serlegedet, felkantározza lovadat, vigyázzon rád, ha meglep az álom.

Ösöb azt mondta, hogy jól van. Elkészült már, nincs miért készülődnie.

Mert csodálatos dolog az, hogy sok ember megérezi végpercének közeledését. A jók és egyenes lelkűek szépen elintéznak mindent, s aztán jóéjszakát kívánva maguknak, elszenderednek a sokáig . . . nagyon sokáig tartó álomba; a nyugtalan lelkűek és gonoszak elkezdenek reszketni és görcsösen kapaszkodnak az életbe. Rimázkodnak kesergő vén-asszonyok és gyámoltalan gyermekek gyanánt:

— Halál, hagyj még ezen a földön! Lásd, neked nincs olyan nagy szükséged reám, én pedig kimondhatatlanul jól érzem magam itt.

A Halál nem okoskodik, hanem viszi azt, kit vinni akar.

Ösöb leheveredett a puha moharra, melyet Lehel betakart medvebőrrel s aztán magához intette fiait, leányait.

Tizenketten voltak.

— Gyermekeim, én most itt hagylak titeket. Rakjatok kemény bükkfából magas rakást, s azon égessétek meg a testemet. Ne sirjatok oktalantul, mert az rajtam úgy sem segíthet már. Hanem a helyett ti, fiaim, szerezzetek becsületet a mi családukknak; ti leányok, neveljétek gyermekeiteket úgy, amint anyátok titeket nevelt. Most elmehettek. Te, fiam Lehel, maradj itt, hozzád van még egy-két szavam.

A többiek engedelmeskedtek az öregnek és szó nélkül távoztak.

Ösöb fölemelkedett és hosszú ideig szótalán gyönyörűséggel nézte legkedvesebb fiát.

— Te gyermek, téged nagyon szeretlek. Mindig a legjobban szerettelek. Ne vegye tőlem rossz néven Hadúr, ki azt parancsolja minden apának, hogy egyformán szeresse gyermekeit.

— Én a kegyelmed szeretetét sohasem vettem hiába, nem éreztettem bátyáimmal, testvéreimmal, hanem megbecsültem.

— Tudom, fiam. Nem szemrehányásképpen mondtam, ne vedd olybbá. Tartogatok valamit neked már esztendők óta, nem tud róla senki, csak hű szolgám Balajtár. Az a te örökséged. Ha eltakarítottátok hamvaimat, szólj neki, ő odaadja neked.

Ösöb szemei ragyogtak — utoljára az életben.

— Drága kincs az, melyért irigyelni fognak téged, de az emberek irígységét soha föl ne vedd. Senkit úgy meg nem illet, mint tégedet. Fölér sok ezer ékes, jól kifent karddal. Hiredet neki köszönheted majd, legjobb barátod lesz, örömödnék örvendője, bánatodnak vigasztalója. Hanem szomorú jóslatot hallottam — és a jóslatok teljesedni szoktak, ha a bölcs Hadúr kedves táltosa mondja.

— Mondja el kegyelmed a jóslatot!

— Hallgass ide! A szőke, nagy folyam nyugati partján kalandoztam. Sok foglyot hajtottunk haza. Egyik öreg térdre hullott előttem és életéért könyörgött. Kiáltoztak a vitézek, hogy ne hallgassak a szavára, de én meg-

sajnáltam, odaajándékoztam neki az életet, mely nála már úgy sem tarthatott soká.

Tovább mentünk onnan, de utánam lopózott az öreg két napi járó földön, s hozott magával farkasbőrbe csavarva valami ajándékot. Feldicsérte, hogy nagyon régi, nagyon drága, nagyon szép. A Duna jobb partján hajdanában egy nyugati nép lakott, mely pompás városokat épített kőből, kényes és tudákos volt: rómaiaknak nevezték. Ezt a drága jószágot római mesterember csinálta. Értett a dolgához.

— Kürtöt hagy reám?

— Eltaláltad, fiam, kürtöt hagyok, melynek mását nem látta még emberi szem.

— Köszönöm, apám, köszönöm!

— Zoárd, a dicső táltos, ki elpusztult a bolgárok és bessenyők támadásakor Atel-közben, jósolt nekem rólad. Akkor még nem láttam ezt a kürtöt, de meg volt az én régi ezüstveretű, széphangú kürtöm. Így szólott Zoárd:

— Fiadnak, Lehelnek, tartja fenn Hadúr a legnagyobb dicsőséget. Az ő torka zengő játéka lészen a tündéreknek és a hadakat intéző istennek. Kürtje lesz utolsó barátja, kivel az életben beszél, s bizony rettenetesebb fegyvere a kardnál.

— Apám, én nem találok rosszat a bölcs táltos jóslatában. Halálról, ha szólana, melykorán lever lábamról, attól sem félnék, csak hadd töltsen dicsőségben azt a rövid életet.

Ösöb elhallgatott. Úgy tetszék, mintha még valami nyomná a szívét, mintha egyebet is jószolt volna legkedvesebb fiáról a bölcös Zoárd; de hogy látta őt, hogy hallotta szavát: megtántorodott hitében a lelke és elhallgatta a többit.

— Miért ne tévedhetne egyszer a táltos is?

— Vedd át örökségedet, s haladj útagon fiam. Légy Árpád nemzetének hű vitéze, Árpád fiának, a gyermek Zsoltnak, védője, ennek a drágán szerzett hazának pedig rendíthetetlen fia! Hadúr segítsen! Áldó szavam kísérjen!... Neked szerencsét, nekem jóéjszakát!

Ösöb, a híres kürtös elaludt csendesen, fájdalom nélkül.

II.

A kürt próbája.

Balajtár, Ösöb leghivebb szolgája, elvezette Lehelt a rekettyebokros ligetbe, s ott megmutatta a helyet, hová szekrénybe zárva elásták a drága kürtöt.

Senkisémet tudta, csak ő, senkinek sem mutatta volna meg, csak Lehelnek. Hozzá láttak a munkához. A nagy követ, mellyel a földet lenyomtatták volt annak idején, közös

erővel félrehengerítették s mintegy öt lábnyi mélységben reábukkantak a vasládára. Kopogott, csattant az ásó, mikor fedeléhez ért. Kihúzták közös erővel és Lehel kinyitotta.

Az állatbőrbe csavart hatalmas tülok látára nagyot dobbant szive, gyorsan kibontotta burokjából és nézte bámuló szemekkel. Elefántcsontból készült, öblös tülok volt, melynek oldalára különös formájú szárnyasokat vésett valami hozzáértő mesterember, közepe táján pedig rohanó vitézek nyilat röpítettek futó ellenség után.

Ez való hősnek a kezébe.

Belenézett üregébe, hol a hang kanyarodva ütődik a falakhoz és megszázsorozott erővel tódul ki, hogy megrezegtesse a lomha levegőt és tovább-tovább küzdjön csodálatos útján.

Lehel megölelte a drága jószágot, mintha kicsiny gyermek lett volna, kit pléhtrombitával lepnek meg, fából faragott karddal.

— Légy kísérőm harcban, felderítőm a pihenés napjaiban! Légy harsogó továbbadója csatariadómnak! Önts bátorságot a csüggedzők szívébe! A mikor te megszólalsz, reszkeszen az ellenség, örüljön a magyar. Megbecsüllek téged, apám ajándéka, drágább léssz előttem a kifent élű kardnál, a hegyesvégű dárdánál, a szépen formált pajzsnál. Ha lefekszem éjjeli nyugalomra, téged is fejem mellé fektetlek, szép kürtöm!

Ha az a kürt beszélni tudott volna!

Vajjon nem mondja-e a lelkesülő vitéznek, hogy ő sem lesz hűtelen barátja soha. Ellesi minden óhajtását, felfogja minden érzelmét; recsegő, riasztó, bömbölő lesz a hangja, mikor csatára buzdítja a magyar népet; édes, lágy, mint a virágokat ringató szellőé, ha a fájdalomnak vagy szerető aggódásnak ad kifejezést.

Ettől az időtől kezdve Lehel, kürtös Ösöb derék fia, Zsolt fejedelemnek, a magyar nemzetnek szemefénye lett. Mikor a dicsőségre vágyakozó fejedelem megünva a renyhe tétlenséget kalandos hadjáratra szólította fel a nemzetet, és a négy folyam minden partjáról siettek a szőke Duna mellé, hol Zsoltnak fejedelmi sátora állott: Lehel vezér egy csekély emelkedésű dombra felállva próbára tette az örökségbe kapott kürtöt.

Hadd ítélje meg az egész nemzet, hogy méltó fia-e a híres Ösöbnek a kürtfúvásban.

Ott állott a közelben az ifjú Zsolt, a nemes Bulcs és az oroszlán erejű Botond. Egy-egy oszlopa az ifjú fejedelem hatalmának; harmadik maga Lehel, kit a nemzetgyűlés rendelt Zsolt mellé, hogy oktassák a jóban, támogassák bölcs tanácsaikkal.

Szerte-széjjel a sík mezőn a vitézek tarka tömege nyüzsgött hangos szót váltva, s kíváncsian várakozva a kürtpróbára.

Az öregebbek így szólottak:

— Tisztelet, becsület Ösöb nemes fiának, de nem hiszem, hogy túl tenne az apján a

kürt-fuvásban. Nehéz mesterség, bele kell tanulni hosszú próbálgatással.

Szólott egy másik:

— Bizom Lehelben. Őt Hadúr arra terem-tette. Mikor ökölnyi gyermek volt, órákig elkürtölt, markából tölcseért formálva. Ékes füttye volt a gyermeknek, tiszta mint a rigóé és erősebb annál is. Bizom benne.

Ekkor megszólalt a dombtetőről a magyarok új kürtösének tárogatója.

Nem hang volt az, mely csiklandozza a fület, hanem beszéd. Megértette mindenki, mikéntha a kürtből kiröppenő lehellet magával hozta volna az emberi nyelv csodálatos tehet-ségét.

Igy szólott:

— Árpád nemzete, értsd meg az én szava-mat! Szólok, Ösöbnek hű fia, hozzád! Csatába viszen Zsolt, csatába viszen; hír terem ott és harci dicsőség. Akinek élete drága nagyon, maradjon a sátrak alatt, maradjon az itt! Akinek a szive nyugtalanul ver, s epezti kívánság, fel harcra velünk! Kurta az élet, kevés az öröm, s fenn várnak apáink hős lakomára! Jaj, kit a gyáva földi örömnek nyüge lefog! Homloka sárral van begyalázva, s reszket apái színe előtt. Harci dicsőség: vér patakokban száguldani gyors paripákon, kül-deni szolga gyanánt előre száz idegent, koponyákat szelve keresztül; harci dicsőség kell a magyarnak, marha tömérdék, sok hadizsák-

mány. Rettegje hatalmunk mind a világ. Pattanj paripára, szélszárnyain el, hős Zsolt akaratja, fejedelmi parancs. Ellen ki szegülne? Gyáván ki maradna? Csatára! csatára! csatára magyar!

És a mint fútt a Ösöb nemes fia, Lehel, oly némaság lepte meg a morajló tömeget, mintha hamvából csodálatos módon Ösöb támadt volna fel, hogy még egyszer megfújja kürtjét.

Mikor elhallgatott, kitört a felháborgatott tenger érzelem. Zúgott a levegő a kiáltozástól, a pányvához kötött lovak megriadtak, a dombhoz közelállók pedig odarohantak Lehelhez, pajzsukra emelték és hordozták körül folyton kiáltva:

— Dicsőség, becsület a kürtös Lehelnek!

Nagy tisztelet volt ez. Fejedelmeket szoktak pajzsra emelni. Ámde Zsolt nem irigyelte Leheltől. Fejedelem volt ő is, fejedelme a kürtfúvásnak.

III.

A hóbortos Heribáld.

Kalandos útra, zsákmányszerző hadjáratra vitte Zsolt magyar seregét. Túl a szőke folyamon, az erdős, bérces szomszédországon túl nagy terület földön idegen nép lakik. Kőből épült,

erős házaik, magas tornyú templomaik vannak. Mikor harcba keverednek, testöket nehéz páncélöltözettel fődik be, ormótlan sisakot raknak a fejükre és oly ügyefogyottan mozognak, mintha igába fogott barmok volnának.

Ámde sok az aranyedényök, legelőiken kövér tehenek, csontos, nagy lovak ménesekbe, gulyákba terelve becses zsákmányul kínálkoznak.

Ezt a földet járták nagy kedvvel, a vitézi életnek változatos örömeit kereső magyarok.

Zsolt megirigyelte őseinek hírét, s vágyakozott arra, hogy róla is énekeljenek az énekmondók csodálatos dolgokat. Nem volna különben méltó arra, hogy Árpád fiának szülessék.

Botond az erős karú, Lehel az édes szavú, Bules a buzogány-forgató kalauzolták az idegen földön. Jól tudták ők a járást, mert míg a bölcs Árpád el nem tiltotta, hogy számbavehető ok nélkül ne kalandozzanak, sokszor megtették már.

Ott, a hol a szőke folyam kicsiny patakká fogy, s árjai nem zuhognak sziklák medrében, hanem szelid sikságon siklanak végig, megállott a magyarok serege.

— Itt váljunk három felé — tanácsolta Bules. Fél ez a nép amúgy is tőlünk, kár mutogatnunk, hogy olyan sokan vagyunk. Fölvert gulyákon megosztozva csekély lesz egynek az osztályrésze. Háromszor akkora, ha három

irányban haladunk előre. Mire a hold megújul, itt találkozunk, hogy egyesülve hazatérjünk és megörvendeztessük az otthon maradottakat.

— Bölcs a beszéded, Bules, vezér — válaszolt Zsolt, az ifjú fejedelem. Te indulj dél-nyugatnak, Lehel a sereg harmadrészával tartson nyugatnak, Botond, meg én éjszaknyugatnak vesszük utunkat. Ígyunk áldomást bucsuzóul! Ha úgy akarja Hadúr, találkozunk itt.

— Áldomást ígyunk. Hej, meglehet soknak halotti tora leszen az! — szólott mély, dörgő hangon az erős karú Botond.

Lehel vidámabb hangra terelte a beszédet s a kézről-kézre járó öblös kupát magasra emelve szólott messze csengő hangon:

— Vitéz társaim, ki előbb jut oda, hova már Álmos, Árpád és apáink elérkeztek, mondja meg nekik, hogy utódaik nem feledkeztek meg dicső példáikról. A mi kardunk is éles még, belőlünk sem űz csúfot az ellenség. Ősöbnek, az én apámnak, vigye hirül, hogy szépen szól és hatalmasan a drága kürt. Bizony megbecsülöm annak az emlékét, aki adta, azt is, amit adott.

*

Másnap hajnalhasadtával fölkerekedtek.

A lassankint szétfoszló reggeli ködből kibontakozott a három sereg. Csillogó szemű daliák serege volt az; bátorság és szerencsét próbára tevő vakmerőség indította útnak.

Lehel maga mellé intette Bors fiát, Csetét, s megparancsolta neki, hogy huszad magával siessen előre, puhatolja ki a környéket, s merre falut lát, avagy hegy tetejére épült várat, siessen tudtul adni.

Csete kiválasztotta a színét-javát emberei-nek és sebes vágatva előre ment. Lehel szemmel tartotta mindaddig, miglen egy erdőben eltűntek.

A nap már magasán állott az égen, midőn Csete két embere a tulsó halom tetején felbukkant. Az egyik körülnézve magasra emelte kardját jeléül annak, hogy valamit lát.

Két idegen volt, kik a dombtól mintegy kétszáz lépésnyire folydogáló patak partján kis juhnyáját őriztek.

Csete intett, s a következő pillanatban már nem vala látható senki a dombon.

Négy magyar vitéz megkerülte a két idegent, s mielőtt menekülésre gondolhattak volna, elfogta. A juhok megrémülve összebujtak, két vedlett szőrű kutya pedig erősen ugatott a lovasokra.

Csete nyomban odaizent Lehelnek, hogy van már kalauz, csak jőjjön.

Volt kalauz, de ki veszi ezeknek a szavát, s ha vehetik is szavát, ki érti meg azt a különös nyelvet?

Lehel vallatóra fogta kézmozdulatokkal, de ezekből a két jámbor pásztor csak annyit érthetett meg, hogy a torkukat összeszorítják s aztán

egy kötél segítségével felakasztják, no meg azt is, hogy erre is út, arra is út, mindenfelé út.

Nem boldogulhatott sehogy. Végre kezébe adatta mindakettőnek a botját és oda tuszkolta a juhokhoz, hogy hajtsák.

Ebből aztán megértették, hogy a juhokat haza kell hajtaniok.

A juhok engedelmeskedtek, a pásztorok pedig nagy kényszerűségből halálfélelemmel szivőkben haladtak a nyáj után.

Ők sem hajtották soha ilyen szomorúan haza a nyáját. Hanem a juhok lassankint bele-törődtek a helyzetbe és nyájasan kezdtek egymással beszélgetni, sőt még a jóízű füvet is meg-megkóstolgatták.

A két kutya mérgesen nézett a szörnyű lovasokra és sehogysem tudták megérteni, hogy miért kell nekik ilyen szokatlan időben hazatérniök.

Mély völgyben feküdt a falu. Néhány fából összetákolt ház volt az egész. A házak is messze állottak egymástól, mintegy rejtőzve hol egy fának árnyékában, hol egy bereknek közepén.

A lakosok rémülve futottak el, ott hagyva mindent a váratlan vendégeknek, kiktől nem sok jót vártak.

Ez alatt a nap éppen az ég közepéig jutott el. Izzó sugarai lehelték a meleget, s a szunyogok és apró bogarak kedvökre röpködtek a levegőben, kínozva a szegény lovakat.

A faluba érve szólott Lehel.

— Itt megpihenünk, fiúk. Van elég árnyék. Kóstoljuk meg ízét a juh-húsnak. Öljetek le annyit a nyájból, a mennyi tetszik. Aztán nézzetek körül, hátha valami inni valóra találjátok a faluban. Ha nem víz, hozzátok ide. Adjatok a húsból az elfogott atyafiaknak is, mert bizony megszolgálták érte. Azután pihenjete egyet, s ha kürtöm hangját halljátok, ugorjatok talpra, hogy tovább menjünk.

Öt napig tartott ez így. Sok falu csendjét megháborították, a lakosok, ha idején észrevették, kereket oldottak, hanem ökör, ló, juh szép számmal jutott zsákmányul. Ráadásul még egy papot is elfogtak, ki nagy szorultságában elárulta, hogy ő érti a nyelvöket, mert hosszabb ideig magyar fogságban volt.

— Jaj nem bánt . . . nem öl! — kiáltozott szegény.

Nem is bántotta Lehel, hanem tolmácsul használta.

Ettől kezdve jobban eligazodtak. Gazdagabb falvakra támadtak. Szaporodott a zsákmány, szaporodtak a foglyok.

Végre a harmadik héten megtudták, hogy nem messze egy tölgyerdő szélén kolostor áll. Gazdag barátok laknak benne, kiknek a pincéjében hordó számra van arany és ezüst, sok drága marha.

— Oda igazíts, pap! — parancsolá Lehel.

És a pap elől ment, mutatta az útat a szentgalleni kolostor felé.

Erős épület volt a kolostor, jókora fal vette körül. Hanem a falakhoz nem állott senki, hogy megvédje. Akkor sem mutatkozott élő lény, mikor a kapuhoz értek. Lehel megdöngötte a kemény tölgykaput, s megparancsolta a fogoly papnak, hogy kiáltssa be:

— Hé, papok, nyissátok ki a kaput szép szerével, mert ha nem, behasogatjuk, s akkor jaj nektek!

— No . . . no! Csak lassan! — felelt belülről valaki szörnyű rekedtes hangon. — Ne igen hasogassátok bizony azt, mert nem ti csináltattátok.

— Nyisd ki!

— Nyitom már . . . nyitom! — fapapucsok kopogása, gerenda-zuhanás hallatszott, s a hatalmas tölgykapu fölnyílt. A ki fölnyitotta, ott állott durva szörkámzsában födetlen fővel, mezítláb és rémségesen vigyorgó pofával.

Akkora feje volt, hogy annál nagyobbhat még Lehel nem látott, hanem a szemei annál apróbbak. Orra olyan vörös vala, mintha vérbe mártotta volna, nagy lapos fogai és vastag ajkai arra mutattak, hogy szívesen eszik, ha van mit. Vörös orra annak a bizonyossága vala, hogy az italt sem veti meg.

— Ki vagy te csodabogár? — kérde Lehel mosolyogva.

A fogoly pap így fordította le a szavakat:

— Keresztény atyámfia, azt kérdezi tőled a magyar vezér, hogy minő névre kereszteltek?

Felelt a kapunyitó szerzetes:

— Hallod-e pogány vezér, engem Heribáld névre kereszteltek és ide való vagyok.

— Hol vannak a többi lenyirt fejűek?

— Eredj, keresd meg őket Wartburgban. Mind oda futottak előledek.

— Hát te miért maradtál itt?

— Azért mert nincs tisztességes sarum. Ezt a facipőt most hamarjában kaptam a lábamra ni?

— Nem félsz tőlünk?

— Nem én.

Lehelnek tetszett ez a hóbortos barát s nyomban megparancsolta, hogy bánjanak vele emberségesen, mert úgy látszik nincs helyén az esze.

Heribáld vezette a magyarokat a kolostorban, de ott bizony nem találtak semmi értékes dolgot, mert Engilbert, a szerzetesek főnöke mindent elvitt magával, ami arra érdemes volt.

— Hol a pincétek?

— Megmutatom azt is, jertek utánam.

Két hordó bor állott a pincében.

Egyik magyar vitéz nagyot csapott egy baltával a hordó abroncsára. Lepattant az nagy recsegéssel.

— Hohó, pajtás, kiáltott megrémülve Heribáld, egyet se bánts a hordót. Nem csak

ti szeretitek a bort, hanem mi is. Aztán, ha ti ezt megtalálnátok inni, hova lennének mi a szomszagtól, ha ti majd elmentek?

Nagyot kacagtak e furcsa szavakra a magyarok s nem bántották a hordót.

Ellesznek ők a Heribáld bora nélkül is.

Mikor pedig belefáradtak a kutatásba, meglepedtek a kolostor udvarán, a közellevő réten tüzet gyújtottak és lakomához láttak.

Meghívta Lehel a hóbortos barátot is: hogy ne éhezzék és ne szomjazzék.

Heribáld nem sokat kérette magát, hanem közéjük ült, s ugyancsak fogyasztotta a frissen sült borjúhúst, nagyokat hörpintett abból a borból, amit a magyarok hoztak magukkal és kupákban adogattak körül.

Lehel vezér jó kedvében reá parancsolt a két papra, hogy énekeljenek, hadd hallja minő a hangjuk.

A két pap a sok bortól fölhevülve siralmas rekedtséggel, de nagy buzgósággal énekelt, mert hiába, Heribáld cseppet sem bánta, hogy a kolostorban maradt, s igen derék embereknek tartotta a magyarokat, kik nem számítják meg, hány kortyot húz a közös kupából és hány darab csonttól rágja le a húst.

Másnap egy kis csapat magyar érkezett a kolostorba. Messze földről jöttek szomorú hírt hozva.

—Elfogták Zsoltot a németek! Botond hivat sürgősen, hogy kiszabadítsátok a fejedelmet.

Lehel összegyűjteté embereit, s a két papot ott felejtve, sietett Botondhoz.

Heribáld utánok kiáltott :

— Hé, magyar vezér, ha még egyszer erre felé vetődöl, Heribáld szívesen lát.

IV.

Zsolt fejedelem váltságdíja.

Botond és Lehel alkuvóba ereszkedtek Henrik német királlyal, a kit elneveztek a németek Madarász Henriknek. Igérték sok véka ezüstöt, mit zsákmányul ejtettek olasz földön, odaigérték az elfogott keresztényeket mind, csak Zsoltot adja ki.

Henriknek nem kellett sem ezüst, sem fogoly, hanem békesség kellett, azért így szólt a magyar vezérekhez :

— Kiadom Zsoltot, ha esküszóval megfogadjátok, hogy kilenc esztendeig nem teszitek lábatokat ellenségképpen arra a földre, melynek én vagyok az ura. Megfizetem addig az adót, ajándékban sem leszek fősvény, csak békesség legyen közöttünk.

Nehéz föltétel volt, erős gondolkozóba estek a vezérek, de mind az egész nép nevé-

ben megadták a németek királyának azt, a mit kívánt, mert Zsoltról, a fejedelemről vala szó. Hogy is térhettek volna haza, Lehel, Botond és Bulcs, Zsolt nélkül, mikor a nemzetgyűlés, míg kiskorú vala, rájuk bízta Árpád fiát?

Haza jöttek nagy elkeseredéssel. Kilenc esztendei békesség nehéz kenyér volt a magyaroknak, de szavukat adták a vezérek és a magyar sohasem játszott könnyelműen az adott szóval.

No bezzeg megadták ennek a békességnek árát a délnyugatra lakó olaszok. Nem telt el egy esztendő sem anélkül, hogy Lehel, Botond vagy Bulcs el nem látogatott egy kis veszedelemkeresésre.

Év-évre telt. A sík hazai földön szaporodott száma a sátraknak, mind több és több fegyverforgató ifjú vágyakozott próbára tenni erejét. Az otthonülés igen nehéz mesterség volt a magyarra nézve. A tűz, nyugtalanság unszolta őket el hazulról, hogy aztán drágábbnak tessenek a két folyó vidéke, ha kemény csaták után hazatérnek megpihenni.

A holdújulást ébredő, növekedő remény-nyel várták, a hideg téli napok alatt pedig élesíték kardjaikat, nyilakat faragtak, volt dolga a fegyverkovácsoknak remekelni szép és erős fegyverek készítésében.

— Majd megkeserüli a német ezt a hosszú békét! — fogadkoztak a vezérek — ám-bátor Zsolt nem nagyon sürgette immár nemzetét bosszúálló hadjáratra.

Nem félelemből maradt otthonülő, hanem gondoskodásból. Csak kijutott neki is Árpád bölcseségéből, s jól meghányta-vetette elméjében, hogy a magyarnak egyébire is kell gondolnia a kalandozásnál.

Szólott is Lehelnek meg a többi vezéreknek, de azokban felforrt a vér és türelmetlenség.

— A hálnak viz kell, a vadnak erdő, a magyar nem lehet el harc nélkül, fejedelem — mondá az erőskarú Botond.

— Gyalázat szennye ne száradjon a nevünkön, fejedelem, amig karjainkban erőt érezünk! — kiáltott fel kürtös Lehel. Addig él a magyar, mig becsületje van, addig van becsületje, mig félnek tőle szomszédjai. Nekem a német ne legyen soha barátom, nem is lesz. Arra való ez a kürt, hogy csatariadót fújjak rajta; ha itthon ülünk, bedugom a keskenyebb felét és ivóedényül használom.

— A jövő tavasszal lejár a kilenc esztendő — tévé hozzá Bules. Megtartottuk emberséggel, amit ígértünk, nem vethet szemünkre semmit a németek királya. Megkérdezzük tőle, van-e valami panasza ellenünk?

— Majd elmegyek magam — ajánlkozék Lehel, — hogy figyelmeztessem őt az adófizetésre, míg szép szóval győzzük.

El is ment kürtös Lehel, vissza is jött nagy boszúsággal a szívében.

— Rossz a hír — fogadá Zsolt jó hivét,
— látom homlokodról, kiolvasom szikrát szóró
szemeidből.

— Meggyalázott a német szavaival, de
lemossuk vérével, fejedelem. Kértem a köte-
les adót és azt felelte hegykén: „Ezentul nem
kapjátok.“ Úgy hát fegyverrel visszük el bu-
sásan megtetézve. „Jöhettek, ha úgy tetszik,
készen várlak.“ Eltűrjük-e ezeket a szavakat,
azt kérdem én?

És felzúgtak a fejedelem tanácsadói:

— Nem tűrjük! Gyáva, aki tűri! Fegyverre!

Zsolt hallgatott és hallgattak a vének.
Fájt nekik is a dölyfös felelet, de arra gon-
doltak, hátha nem ok nélkül beszélt így Hen-
rik, a németek királya.

— Fejedelem, te hallgatsz, mire magya-
rázzuk némaságodat? — kérdé fölhevülve, de
a tiszteletnek hangján Lehel.

— Vezérek, gondolatok szállották meg
szivemet. Három hónapig voltam Henrik király
foglya, s ez alatt megtudtam róla, hogy min-
denki bölcs embernek tartja. Esze parancsol
a vérének. Nem tudom, mit tett kilenc esz-
tendő alatt, míg békét hagytunk neki, de nem
hiába szabta azt a kilenc esztendei békességet
váltságom díjául. Nem állok útjába szándéko-
toknak, menjetek hiveim, toroljátok meg a
sérelmet, de én megvallom, nem sok jót várok.

— Fejedelmi szavakat mondottál, Árpád
fia, — viszonzá Lehel — óvatosságod méltó

fejedelmi voltodhoz, ám engedd meg nekünk, hogy megmutassuk a gőgös német királynak, hogy sem szavaitól, sem magától nem félünk.

Zsolt beleegyezett, s a három vezér, kiket a harcolási kedv, boszúálló kívánság ösztökölt, összegyűjtötték a vitézeket és mentek arra a kilenc év óta nem látott földre, hol a német király uralkodott.

Bizony, ti derék, vitéz vezérek, a hősiesség olykor nem elég, hogy erőt vegyünk ellenségeinken! Kár nektek oly kevésre becsülni Madarász Henriket, s fontolóra nem venni a fejedelem szavait. Nem ért volna még nagyobb gyalázat.

Nézzétek az erős várakat, melyek sziklák tetején épültek azóta! Madár, ha fölrepül oda, titeket elgyötrő fáradság juttatna a falakig, s azon fölmászni nem csekély feladat.

Merzeburg közelében, Riade nevű falu mellett találkozott a két sereg.

Sok volt a német, nem mind gyalogos, hanem fürge lovas csapatokkal vegyes. Az okos Madarász Henrik — úgy látszik — jól felhasználta a békének kilenc esztendejét.

Nem lomhán mozgó, könnyedén törbe csalható ellenség vala immár, hanem ügyesen felállított, jól beosztott és harcra derekasan begyakorolt sereg.

Bulcs támadott s a németeket visszaszorította, majd pedig srende ne használni szokott cselfogásból, váratlanul meghátrált,

visszafutamodott, hogy maga után csalja a vérszemet kapó ellenséget.

Nem mozdult a német, hanem két szárnya a lovas csapatoknak félgyűrű alakjában terjeszkedett, majd összébb szorult s két oldalról támadt egyik Lehelre, másik Botondra.

A német király kitanulta a magyarok csel-fogását és nem ő, hanem a vezérek jutottak kelepcébe.

Iszonyú mészárlás következett. Mindenik magyar egy-egy oroszlán vala, de három oldalról megtámadva nem sokáig tartotta ki.

Bizony megfutamodtak. Ott veszett a tábor, s maguk a vezérek jónak látták elhagyni Henrik országát.

Ez volt az első csatavesztés. Ez volt Zsolt fejedelemnek a váltságdíja.

Kilenc év alatt elkészült a német, hogy méltóképpen fogadja a magyarok ellenállhatatlan seregét.

Fájt irgalmatlanul a lecke Lehelnek, ki a hadjárat megindításának lelke vala és háborgott indulatban vakmerő szive. Komor és magába zárkózott lett, s attól a perctől nem fújt szilaj tüzze jó sokáig kürtjébe.

V.

Lehel haragja.

Nem találta helyét sehol. Szerette volna, hogy soha ne kerüljön Zsolt szeme elé, mert bántotta az a gondolat, hogy megérmelné a szemrehányást:

— Lehel, úgy-e mondtam, baj lesz ebből!

Pedig Zsolt nem fogadta szemrehányó szóval azokat a vezéreket, kiknek sok diadalát, fogságból való kiszabadulását köszönhetette.

— Nincs kard, mely csorbát ne fogna. A dicsőség is szeret néha gazdát változtatni. Ne bántson titeket, hogy egyszer felülkerekedett rajtatok az ellenség, ideje volt már, hiszen olyan sokszor tapadtatok a homlokára. Ej, Lehel, hol hagytad a hangodat?

— Belerekedt — fejedelem — ebbe a kürtbe. Nincs lelkem hozzá, hogy kirázzam belőle. Szeretném, ha valaki fejbe csapna vele. Úgy gondolom, elég kemény, nem a kürt, hanem a fej bánná meg. Szégyenlem magamat.

— Derék mesterem, nem ismerek reád, miért adod fejedet az áldatlan búsulásnak?

— Nem bánat emészt, hanem a harag.

— Mondd inkább, hogy elkényeztetett a dicsőség, s hogy most hátat fordított nekünk, magadat okolod. Nem méltó hozzád ez az elkedvetlenedés.

— Csak addig éljek, míg német vérben fürösztöm kardomat, német koponyát roncsolok össze szeges buzogányommal. Ösöb apám arca — tudom — elfordul tőlem és nem ismer reám apai büszkeséggel. Ott kellett volna maradnom az idegen földön, nem pedig hazatérnem. Hej, nagy dicsőség elesni a csatában . . . . nagy dicsőség. Lásd, jó fejedelem, kedves Zsolt öcsém, olyan gondolatok bogarásznak néha a fejemben, hogy nekem nem lesz valami örvendetes végem.

— Ne gondolj a végre, Lehel. Hosszú még odáig a te útad, hosszú és érdemekben gazdag. Ha majd unokáink unokái elbeszélgetnek rólunk, nem lesz utolsó a te neved, nem lesz legkisebb a te dicsőséged.

— Szeretném, ha azt mondanák rólam, hogy semmit sem szerettem úgy, mint a magyart, semmit sem gyűlöltem úgy, mint a németet. Érzed-e te azt néha Zsolt, hogy szeretnél minden magyart a szivedre ölelni! És mindeniknek azt mondani: testvéreim, mi olyan kevesen vagyunk, olyan messze eljöttünk keleti hazánkból, nincs sehol barátunk, csak megalázkodó, ellenünk agyarkodó ellenségünk, azért szeressük egymást, biztassuk egymást, ne hagyjuk el egymást!

— Ha érzem-e? Ne kérdezd azt tőlem, Lehel, hallgass arra, amit szived mond, az enyémnek mása az. Sokszor jut eszembe, a mit apám mondott, mikor haldoklott. Nem voltam több tíz évesnél: „Fiam, csak egy gondolatod legyen: a nemzet; csak egy akaratod: az egyetértés; csak egy kívánságod: a szeretet.“

— Derék és nemes vitéz volt ő, áldott legyen az emlékezete!

Lehel visszavonult háza népének körébe. Keveset beszélt, s idejének legnagyobb részét vadászattal töltötte el. Nyila hány futó vadat terített le? Éles kése hány vadkannak mélyedt a torkába: ki tudná megmondani?

Éjszakára is sokszor egy-egy barlangban vonta meg magát, s míg fenn az égen a szelíd hold bujkált, őt kerülte a békéltető álom.

Fagalyakat tördelt, tüzet csiholt a kovadarabból acélkésének fokával és míg a szárazágak vörös színt váltottak pattogva kanyarogva, ő gondolatban idegen földön járt, futó németet üzve, s áldomás serlegét magasra emelve.

Sokszor fölváltotta a tavaszt gyümölcs-termelő nyár, ezt meg a hószakálú tél. A derék Zsolt is elköltözött Árpádhoz és a többi hon-szerző apákhoz. Botond gyakran betört a délen lakó görög császár országába és vitéz tetteiről csodákat meséltek, Bulcs a Dráva és Száva környékén tanyázott, mintegy örködve a hazának déli határán, csak Lehel nem fújt néma kürtjébe huszonkét hosszú esztendeig.

Nem vénült ez alatt, ereje sem fogyott, csak a haragja nőtt.

Taksony fejedelem megzavarta nyugal-
mában.

Hivatta magához, mert fontos dologban kíván vele szólni. Azt is izente, hogy lesz oka örülni, csak siessen.

Sietett Lehel, sietett.

— Összemarakodtak a németek, jó hivem Lehel. Hallgass meg, aztán szólj! Követet küldött Konrád herceg, Ottónak, a királynak, ki magát császárnak cimezteti, veje és tulajdon fia Ludolf, több más főemberrel. Megunták a császár uralmát, meg szeretnék őt fosztani a hatalomtól, s ezért minket hívnak segítségül. Mit tanácsolsz?

— Hogy mit tanácsolok? Üljön lóra minden magyar és fojtsák vérébe a németet. Előbb Ottót seregével, aztán a többit. Jól teszik, ha marakodnak, hadd gyöngítsék egymást, nagyon jó ez nekünk. Hadúr mégis megsegíti az ő népét. Dicsőség Hadúrnak. Mit tanácsolnak a többiek?

— Ki ezt, ki azt. Megoszlik a szó és szándék. Kikben nem lobog nagyon a buzgóság, azok azt mondják, hogy maradjunk itthon, ne avatkozzunk a német császár dolgába, végezze maga.

— Hitvány beszéd!

— Mások azt mondják, amit te, hogy most kell orrára koppintani a gőgös németnek.

— Adósaik vagyunk, fizetnünk kell. Úgy kívánja a magyar becsület. Nemcsak Henriknek tartozunk, hanem Ottónak is. Gyalázat volna elszalasztani az alkalmat, mikor ők hívnak, ők nyomják kezünkbe a kardot, biztatva, hogy csak üssük, ahol találjuk. Mondjanak akármit a többi vezérek és mondjon akármit a nemzet, nekem engedd meg fejedelem, hogy menjek a magam embereivel. Akármit végezett felőlem Hadúr, szemébe nézek a halálnak. Engedj el engemet!

— Itt jön Bulcs, hallgassuk meg az ő szándokát is.

— Üdvözöllek fejedelem, téged is Lehel. Szerencsének kell mondanom, hogy látlak.

— Jó időben érkeztél Bulcs vezér, vártunk rád, aminthogy várunk Botondra, és a többi nemzetségfőre.

— Hogy üzeneted vevém, útnak indultam rögtön, mert drága előttem apáink eskütevése és a fejedelem kívánsága parancs, melynek minden magyar, ha még akkora legelőnek és nyájnak ura is, engedelmességgel tartozik.

— Segítségünket kéri a német császár veje, apósa ellen. Keveredjünk-e idegen emberek buzdítására harcba, vagy maradjunk itthon békességben?

— Amíg a magyar hű marad apáihoz, addig harcban kell élnie; az erdők vadjainál dicsőbb táplálék a dicsőség és jó emlékezet.

Csorbát ütöttek fegyvereinken azok, kik ellen hívnap, menjünk tehát: ez az én tanácsom.

— Az enyém sem lehet más — kiáltja közbe dörgő hangon Botond, ki akkor lépett a fejedelmi sátorba.

— Te is a mellett vagy Botond vitéz? — kérde Taksony.

— Mind halálíg, vagy még azontúl is, mert nem hiszem én azt, hogy a más világon békesség van ember és ember között. Ember örökké marakodik az emberrel, mint az erdők vadjai a közös zsákmány miatt. Minap két ordas vicsorgatta fogát egymásra az erdőmben egy hosszúfülű nyúl miatt. Úgy intéztem el közöttük a dolgot, hogy egymás után mind a kettőt agyonütöttem, aztán ők is meg a nyúl is az enyém lettek. Miért ne nézhetnök mi is ordasnak a németet, menjünk, üssük agyon. Sok hasznunkra nem voltak, mi sem tekint-hetünk reá soha nagy szeretettel.

Lehel megsörgette a kardját és fölkiáltott:

— Mondottam, hogy nincs itt egyéb választás, Árpád unokája. Hamvainkat nem őrízik utódaink, nevünkre szégyenbélyeg sül, ha most kitérünk az alkalom elől. Maradj te veszteg, őrködj az itthon maradókon, a munkának dandárát bizd reánk. Velünk lesz Hadúr, mert azt nem akarhatja, hogy az ő népe túrja a földet, mint reszkető rabszolga, s fejet hajtson a dölýfösök előtt. Most, ha nem

mutatjuk meg a németnek, hogy győzzük erővel, bizony átlépi folyónk határát, s ő torolja meg mindazt a sok gyalázatot, mellyel az idők folyamán garmadával elhalmozták apáink, elhalmoztuk mi. Attól ne félj, hogy a nemzetgyűlés másképpen határoz, itt vagyunk mi hárman, s itt van ez a régóta hallgató kürt, ha belefúvom lelkem nagy haragját, még a gyáváknak is lángra lobban vérelhagyta arcája. Ó, ha most száz karom és száz éles kardom volna, magas kazalt raknék darabokra vagdalt németekből, hogy legyen máglya, melyen majd testemet nagy búsan, tudom, — megégetik barnaképű, embernyi-emberré nőtt magzataim. Hivd össze nemes fejedelem a nemzetet és tedd szóvá a dolgot, hadd induljunk minél előbb, míg ott a civakodás tüze, mely hirtelen, szokott felcsapni, le nem lohad, ki nem alszik.

— Legjobb vitézeim, legbizalmasabb tanácsadóim vagytok ti, vezérek, reátok gondoltam, mikor apám udvarában fakarddal tanultam a vágásokat, a ti dicsőségeetekre szomjaztam — miért ne vallanám be, — felpezsdül bennem a vér, ha látom szemetekben a vakmerőséget és mégis aggódva gondolok erre a hadjáratra, pedig nem kérdeztem meg Etét, az érdemes agg táltost, badar álmokra sem adok, melyek rosszat jósolnak, hanem dicső apám utolsó szavaira gondolok. Ő intett a vaktában való kalandozástól, pedig fiatal korában — úgy

mondá — ebbe telt legnagyobb gyönyörűsége. Ám mindegy, elfogadom tanácsotokat, rátok bízom a csatába kívánczók vezérletét, hozzon dicsőséget vagy újabb gyalázatot, titeket ne érjen vád még akkor is. Hivjátok össze a nemzetgyűlést!

Szólott a fejedelem s a három orosz-lán-szivű hős fölkiáltott tüzes indulattal:

— Éljen Taksony! Éljen a fejedelem!

VI.

Az áruló német herceg.

Ottó, a németek császára, kemény ember volt. A mire egyszer kimondotta, hogy ezt én úgy akarom, annak úgy kellett lennie. Hatalmát nem osztotta meg senkivel, lett legyen az fia, veje avagy a leghatalmasabb német úr.

A császár akarata, szigorúsága bántotta a nagyravágyó Konrád herceget, ki büszkén mondogatta, hogy kár az ő apósának olyan nagyra tartania magát, mert hiszen ő is olyan híres apáktól származott, s nem egészen méltatlanul jutott ahhoz, hogy a császár leányát adta hozzá feleségül.

Konrád herceg úgy gondolkozott, hogy elég ideig uralkodott fölöttük Ottó, illendő volna már, ha neki is kijutna a hatalomból, neki is, meg sógorának, Ludolfnak, no meg a többi hatalmasoknak. Majd megosztóznak azon a nagy országon egyelőre többen is. A ki majd győzi, az marja. Ha megoszlik az erő, könnyebb boldogulni.

Igy támadott titokban összeesküvés Ottó ellen.

Konrád erősen bizott a magyarok segítségében, kiknek vitézségét nem egyszer volt alkalma bámulni. Nem átgallotta, hogy nemzetének ellenségeivel szövetkezzék, csak hogy gonosz szándékát megvalósítsa.

Csupán eszközül kívánta fölhasználni a magyarokat, hogy ő hatalomhoz jusson, aztán majd lerázza a nyakáról, ha kell szép szerével, ha lehet erővel.

Sereget gyűjtöttek az összeesküvők: fiú az apa ellen, vő az ipa ellen és mind a hányan voltak, alattvalók a törvényes király ellen. Csak hogy az effajta rossz terv nem gyakran szokott sikerülni. Ők bizony túlbecsülték a maguk erejét s nem vetettek számot avval, hogy Ottó, habár öreg, jobban ért a had mesterségéhez, mint ők valamennyien.

Megtudta a császár, hogy mi van ellene készülöben. Nem vesztegelt sokáig, hanem nagy gyorsan talpra állította seregét, s ő maga kezdte a támadást. Volt nagy riadalom az

összeesküvők között, ami bátorságuk volt, az is hamar cserbenhagyta, s a helyett, hogy bátor emberek módjára életüket is kockára téve, megütköztek volna, bűnbánó alázattal lába elé borultak és életükért rimázkodtak.

Ott térdelt Konrád is nagy alázatossággal s fogadta, hogy ezentul hűséges alattvalója lesz Ottónak.

— A te bűnöd a legnagyobb, herceg, — mondá a császár — te voltál a bujtogató, a viszálykodás magvának vakmerő elhintője. Téged sújt kegyelmem dacára a legnagyobb büntetés. Ha majd az általad támasztott háborúnak vége szakad, elveszem hercegi címedet, mert nem méltó arra az ura ellen áskálódó alattvaló.

— Bocsáss meg, atyám, megtévedtem!

— Sajnálom, hogy jogot adék neked leányom kezével arra, hogy apádnak szólíthass. Ám hagyjuk ezt. Hirül hozák kémeim, hogy keleti szomszédunk, a magyar jó három sereggel. Te hívtad őket?

— Én.

— Árulást nagy gonoszszággal tetéztél, Konrád. Menj, térítsd vissza, ha tudod, de mert nem tudod, hallgasd meg parancsomat. Az első sorban kell küzdened, hol legjobban dühöng a csata. Ezt az árulást hősiességgel kell lemosnod. Úgy akarom!

Bölcs beszéd vala ez, méltó a nagy császárhoz.

A magyarok hada közeledett. Nem három sereg volt együtt, hanem csak kettő. Botond északnak csapott a Majna vidékére, hogy így még nagyobb területet tartsanak rettegésben, Lehel és Bulcs együtt maradtak, egyenesen napnyugatnak tartva.

Előre küldött kámeik ujságolták, hogy mozgolódik a német.

Csapatok sorakoznak, hanem Konrád hercegnek táborára sehogy sem akadnak. Aligha nem cselt vetettek a németek.

Nem akarta hinni sem Lehel, sem Bulcs.

Ők soha életökben hazug szót ki nem ejtettek a szájukon, azt hitték, nem is vitéz az, ki nem szavahihető.

Egy mély völgyben töredék német csapatot fogtak körül. Már messziről fehér kendőt lobogtattak és nyugodtan bevárták a közeledő magyarokat.

Előhivatta Lehel a tolmácsokat, úgy beszélt a vezetővel.

— Kinek az emberei vagytok ?

— A Konrád herceg seregében szolgáltunk, de már nem tartozunk hozzá.

— Hol van a herceg táborá ?

— Sehol. Úgy szétriadt, mintha pehelyből lett volna, melyre nagyot fútt Ottó, a császár.

— Hát a herceg ?

— A császár kengyelvasát tartja, mint valami csatlós. Megadta magát és kegyelmet kapott.

— Áruló, gazember!

— Ti a magyarok vagytok, úgy látom.

— Jól látod német, bár holnapig a ti derék Konrádotok ne látná meg a fölkelő napot. Vitézek, szedjétek el a fegyvereiket, legyen gondotok rájuk, hogy egérútat ne vehessenek.

— Nem voltunk ellenetek rossz szándékkal, eresszetek minket haza, vezér.

— Megcsalt az uratok, megcsalnátok ti is. Előre, fiaim!

Haladtak tovább.

Piszkos, sötét-barna felhők gyülekeztek az égre, melyek csakhamar összeverődtek és megeredt az eső. Az erdő fái zúgtak, s aláztatosan hajlongtak az ágak, reszkettek félelmökben, mert a fergeteg szél-karjával megbontja, széttépi a legszebb lombkoronát, s ha dühében nem korlátolja felsőbb hatalom, tövestől kicsavarja a földbe kapaszkodó gyöngébb fákat avagy derékban kettétöri.

Föl-fölhorkantak a lovak és a félhomályban erősen hegyezték füleiket, majd fölriadva a menydörgés hallatára ágaskodtak, miglen lovasaik vastérde oldalukba nyomult, s báránynál szelidebbé változtatta.

— Gonosz idő, Bules. Erősen megharagudott a világot kormányozó isten, hogy ilyen szaporán szórja mennyköveit.

— Vizes éjszaka szakad reánk, csak derüs hajnalra virradjunk — felelé Bules, s összébb vonta kacagányát.

— Maradjunk itt, majd elválík, meddig tart az isten haragja. Most úgy rémlik, mintha oszladoznának a felhők, hajtja a nyugtalan szél. Kár, hogy a hold gyenge ahhoz, hogy fölszárítsa a füvet, ha ugyan kedvére szolgál ma éjjel kiülni a levegőég homlokára.

— Szeretném, ha itt volna Botond is. Nem félelem szól belőlem, hanem a kívánság utána. Lehet, hogy többé nem találkozunk e földi életben.

— Sejtelem gyötör, pajtás?

— Csak felvillant előttem a mult. Sok nehéz próbán osztoztunk hárman. Ezen, ha túlestünk, többé nem hagyom el a haza földjét. Hej, miért is van az, hogy az ember gondolata úgy hozzá tapad egy-egy darab földhöz, mikor föld csak föld, ezen is fű nő, azon is; itt is van erdő elég, ott is; viznek sem érezni hiányát. Miért hisszük, hogy a miénk mindeknél szebb? Nem érezted te is, Lehel, hogy kimelegedik az arcod, ha a mi nagy folyónk partján állasz, s a sik mezőn végig szalad tekinteted?

— Megtelik a szivem hangos örömmel és szó ki nem mondhatja, milyen sok mellette az érzésem. Nekünk rendelte azt a földet a magyarok istene, abban hiszek én. Sok vérünkbe került, meg kell hát becsülnünk. Hej, vajjon az utánunk következők megértik-e ezt a mi szeretetünket? Nem adják-e oda holmi jöttment idegennek isten nevében s tovább álla-

nak más földön szerencsét próbálni? Úgy áldja meg őket az isten, amint megbecsülik.

Ezalatt elvonultak a felhők, s a sötét égen megjelentek az aprószemű csillagok. Félénken tünedeztek elő, mintha anyjukat kereső gyermekek lettek volna, kik útat tévesztettek s most nem találják a nyájas tekintetű hold-anyát.

Pedig ott van ni, most bukkant elő, s maga köré gyűjti az apróságot, hogy megvigasztalja. Bezzeg ragyognak nagy örömtől a csillag-gyermekek szemei.

A vitézek tüzet gyújtottak. Itt is — ott is fellobogott a hosszan gomolygó füst nyomán, s jótékony melege elűzte a kedvetlenséget, melyet az eső idézett elő.

Hevenyében készített nyársakon csakhamar juh és ökörcombok sülték, s az erdő megtelt vidám beszéddel, harsány kiáltózással.

A két vezér sorra járta a tüzeket s buzdította az embereket, hogy csak vigadjanak kedvökre, lesz még sokkal több módjuk benne, ha leszámoltak a némettel.

Letelepedtek a vezérek is a főbbekkel, s hozzáálltak az estebédhez, melyet az alatt elkészítettek a szolgák. Tüzes bortól megereedt a tréfa, s lágyabb érzelmekre fogékonyabb lett a szív.

Visszaemlékezett Lehel dicső apjára, ki a négy folyó vidékén a bolgárverő harcból

megtérőket mulattatta édes kürtszóval. Gyermek volt ő még akkor, kicsiny fiú, de el nem nyomta az álom, hanem hallgatta édes gyönyörűséggel.

— Vedd elő csodaszép kürtödet — társam ; buzdítá Bulcs — rég nem hallottam, bizony reá éhezett a lelkem. Fújj bele az én kedvemért, ha téged nem fog el a kívánság.

— Megteszem a te szavadra, megtenném akkor is, ha belőlem nem kérőznék ki sok panaszos-bús érzés, hű fegyverestársam. Hallgass ide, és hallgassatok ti mindnyájan. Soha úgy tele nem volt a szívem, mint e pillanatban.

Leakasztá válláról a hatalmas kürtöt, lesimította róla a nedvességet nagy tenyerével, s ajkához illeszté a keskenyebb felét.

Szó benn akadt a többiekben, midőn halk hang érdeklé füleiket, melynél tisztábbat csak a fészkén ülő madár torka adhat, mikor jóéjszakát kíván fáradt társának.

Beszélt ismét a kürt a maga csodálatos hangján. A kinek szive volt, magyar szive, annak meg kellett értenie minden hangját, ha még oly halk, még oly reszkető vala is.

Ezeket mondotta :

— Idegen hazában elfog nagy-erős vágy utánnad te édes, hazai sík mező ! Hallom a gulyáknak víg kolompolását, hallom a ménesek lábadobogását, hallom a pásztornak ostopattogását ! Sátor ernyőjében megvonulva

ülnek farkasbőrrel takart földön gyermekeink. Rólunk beszélgetnek, minket emlegetnek, haza várnak újra. Nem fogolycsapattal, nem drága edénnyel, nem cifra fegyverrel, nem sok ritka nyájjal kívánnak ők látni, hanem ép erőben. Ó édes hazánk te! Szellős sátoraink! Jóizű füve a tágas legelőknek! Két siető folyam, dombok, erdők, völgyek! Mily nagyon szeretünk, ha idegen földön pásztortüzek mellett reátok gondolunk. Oda nem adnánk a görög, német császár minden ezüstjeért, minden aranyáért, e kerek nagy földnek egész birtokáért.

Mig szólott a csodás kürt, a fészkeken ülő madarak fölébredtek és hallgatták. Talán azt találgatták, hogy micsoda új, bűbájos hangú madár kereste fel erdejöket, hogy éjjeli óráján még édesebb álomba ringassa őket?

— — A pásztor-tűz szikrái hunyó-félben voltak. Mint a kis gyermek, kinek a nagyanyó tündérmesét mond: ki-kinyitották vörös szemeiket, de csakhamar lecsukódott hamvas szempillájuk.

A vitézek hallgattak és Lehel letéve a kürtöt a fübe, reáhajtá fejét s úgy szenderült el.

Aludjál, csaták híres költője, aludjál édesen, Lehel vezér! Ki tudja, lesz-e ennél több éjszakád, melyből fölébreszt a hajnalnak koránkelő tündére?

VII.

A kürt utolsó munkája.

Vége a csatának.

A Lech vize véresen zuhog alá, partján temetetlen hullák hevernek egy napi járóföldre. Reggel még két büszke ellenség állott egymással szemben, most az egyik megfogyva bár, de győztesen ül diadalmi tort, fut a másik, hogy messze keleten a reménykedő otthon maradottaknak megvigye a második gyalázatnak iszonyú hírét.

Mi történt?

Kérdezzétek meg Lech vizétől, kérdezzétek meg a nagy mezőtől? Számítsátok meg a holttetemeket. Nincs ott kevesebb magyar, mint német, de több volt az élő és harcoló német, mint a magyar.

Rettenetes harc volt az. Kora hajnalban kezdődött, s mindaddig tartott, míg Lehel és Bulcs mellől elhullottak a vitézek, s ők állottak szembe a nagyobb erővel. Nem kellett egymást biztatniok, tudták, hogy itt csak dicső halálról lehet szó.

De nem úgy akarta Ottó, a németek császára,

Rájok uszítá Konrádot páncélos katonáival, hogy kerítse kézre azt a két rettenetes magyart. Nagyobb diadal lesz az, hogy ha ők mondják ki rájuk a halálos ítéletet, nagyobb gyalázatára a magyarnak, véres boszúból eddigi tetteikért.

Megrohanták a két oroszlánt a farkasok és végre is legyűrték. Emberi hatalom ki nem menthette őket.

Megkötözték szidalmazó szavakkal becs-mérelve és úgy vitték elébe a császárnak, ki hideg kegyetlenséggel mérte végig s azt kérdezte tőlük, hogy micsoda halált választanak.

Lehel ránézett sűrű szemöldökét összébb ráncolva és így felelt:

— A halál megválasztásában is teljék neked kedved, németek császára. Nekünk mindegy.

— Hát neked, mi a kívánságod, — fordult Bulcshoz.

— Elég, hogy egyikük szólott, német, ne szaporítsuk a szót.

— Büszkék vagytok, úgy látom, pedig a hollók már a fejetek felett kárognak — ingerkedék Konrád herceg.

Lehel reá vetette tekintetét. Vad és boszút rejtő vala a tekintet, de nem fogta fel élet Konrád, mert ugyan miért félne ő a megkötözött magyar vezértől, kinek a számára immár állítják fel az akasztófát.

A német császár és német urak körülvették Lehelt és Bulcsot, hogy szemtől-szembe lássák, miképpen viselik magukat szemben a szégyenletes halállal.

Fölemelte szavát komor hallgatás után Lehel:

— Németek császára, egy kívánságom volna, azt teljesítsd; ha van benned emberség.

— Beszélj!

— Szeretnék még egyszer belefújni a kürtömbe, hogy elbucsúzzam az élettől. Neked avval nem ártok, magamnak pedig jól esik.

— Megengedem. Vegyétek le kezéről a kötelet, adjátok át a kürtjét. — Hallottam, mester vagy a kürtfúvásban, szeretném magam is hallani.

Levették Lehel kezéről a kötelet és átadták kürtjét. Közelebb jöttek a német urak. Konrád herceg éppen melléje állott, olyan távol, hogy Lehel kinyújtott karral elérhette.

Lehel megsimogatta drága kürtjét és nézte rövid ideig. Búcsút vett tőle. Talán, ha nem látták volna a németek, az ajkához is szorította volna, mert hiszen olyan drága emléke, olyan hű barátja vala.

Belefújt aztán.

Csatariadó volt az, harsány és szívet indulatba ejtő. A hang, mint röpülő sas emelkedett a levegőbe és betöltötte a holt tetemekkel

borított mezőt. Egy haldokló magyar, kinek testéből még nem szállott el a lélek, fölemelkedék és sápadt arca kigyuladt, mert azt hívé, hogy győzött a magyar. A bucsuzó lélek megkönnyebbülten szállott el.

Csodálkozva hallgatták a németek, előre hajtotta Konrád is fejét és egészen elmerült a csodálatos szép hangok hallgatásába.

Lehel arca lángolt, szemeiből haragos lelke szikrázott ki, s hirtelen megragadva jobb-jával a sulyos kürtöt, villámgyorsan oda sujtott vele Konrád fejére, s a megszakadt tárogató végső szava halálhörgés volt, melyet Konrád herceg kebeléből csalt elő.

— Te hívtál ide, német, hogy megcsalj. Megfizettem érte, eredj előttem a másvilágra, hogy ott szolgálj nekem! — kiáltá Lehel s a felháborodott német urak között úgy állott, mintha ő lett volna ítélő-bírájuk.

*

Lehel és Bulcs vezerről így szól a krónika. Szégyenletes halállal multak ki idegen földön. Hét szál magyar érkezett haza hirmondóul a seregből. Botond vezér nagy haragjában irtóztató pusztítást vitt véghez s úgy tért haza, de már későn bánta, hogy nem maradt együtt két vezértársával.

Kellett-e ez a gyalázat a magyarnak?

Kellett. A népeket fentartó Gondviselés bölcs intése vala ez, hogy abba hagyva a

kalandozásokat, tegye erőssé országát, s alapítsa meg jövődjét.

És a kürt?

Ma is őrizik Jászberény városában. Egyik oldalán nagy horpadás látszik.

Kemény koponyája lehetett Konrád hercegnek.

KUPA, A POGÁNY VEZÉR

I.

A fejedelem parancsa.

A Balatonnak nyájas mellékén, hol szelid halmok, mint egy-egy pihenő kotló, közel szomszédságban üldögélnek, hol a megriadt őz gyorsan iramodik áttörtetve a lombos bokrokon, s tart annak a sötét, nagy erdőnek irányába, melyről gyermekeket riasztó meséket költöttek sok száz esztendőn keresztül: fáradt lovon ballag egy vitéz.

Nagy útát tett Esztergomtól a Bakony környékéig, sokszor kellett megállapodnia s az útba ejtett sátrak lakóinál kért ételt magának, kicsapta lovát a fűre, hogy tovább mehessen.

István, a magyarok fejedelme, küldte a somogyi vajdához nagy erős parancscsal. A somogyi vajda messze földön híres: vakmerő és dacos, büszke a nevére, elbizakodott a hatalmára. Kupának hívják.

István már három évvel ezelőtt megparancsolta, hogy a keresztény papokat, kiket Piligrin küldött, a püspök, fogadják mindenütt emberséggel. Beszéljenek a papok bátorságban a néphez. Szelid a papok beszéde és bölcs; isten, a keresztények istene, szól ajkaikról. Hirdetik az embereknek egymás iránt való felebaráti szeretetét, a békében való munkálkodást.

Hanem a magyar nyakas. Szelid beszéd nem mindig fog rajta. A fejedelem, míg szükségét látta, tudott biztatni és kérni, hanem kifogyott a türelme. Parancsol most és jaj annak, a ki a fejedelem parancsának ellene szegül.

Kupa vig társaságban örül napjainak. Ha nincs dicsőségtermő harc, járja vigadozás. Okosabbat úgy sem tehet mostanság a magyar.

— Hej, vitézek! — kiált magasra emelve a billikomot — melyiketek feje kívánczik keresztvizre, hadd öntöm rá ezt a viznél drágább nedvességet?

Kacagnak a cimborák.

— A lenyirt fejű idegenek nem vetődtek azóta az én földem tájékára, mióta kettőt csúfszemre kikötöttem, s a többi fegyveres szolgálaim szétkergették.

— Bezzeg pártjukat fogja Géza fia. Nem tudom mi szállotta meg nagy buzgóságában?

— Ráolvastak a bűbájosok. Megijesztették a pokollal. Eltérítették a magyarok istenétől,

mintha ezeknek a kámzsás németeknek különb istenök volna a mienknél. Épített templomokat, rakat tornyokat, összecsilingeli a jámbor embereket, hogy hallgassanak idegen papolást. Minek az? Táltosainkat üldözteti, s áldozatra szánt fehér lovainkat elvéteti, ha módjában van. És azok, akik udvarában elhenyélik a napot, nem győzik dicsérni a gyerkőc fejedelem jóságát.

— Gyengeség az, Kupa, nem jóság. Régi vitéz hirüinkből ma-holnap kiforgat, s mezitláb futkosó koldus-barátokká változtatja át a magyart.

— Géza kezdette ezt az alakoskodást. Neki jutott eszébe, hogy felesége kedvéért becsődítse szép földünkre az idegen papokat. Asszony munkája. Eh, türje az, akinek felcserélték a szivét egy birkáéval, a vérét pedig kicsapolták s helyébe savót eresztettek. Én nem türöm.

— Mi sem türjük! Átkozott, a ki türi!

— Kezünkbe akarnák nyomni a keresztet, hogy azt megcsókoljuk, s attól a pillanattól kezdve kenyérrel dobjuk vissza azt, aki kövel dobott reánk. No, bizony, majd szeretni fogjuk, a ki epénket felforralja, s ökrünkkel kínáljuk meg, aki juhainkat felebaráti szeretetből megdézsmálta. Bolond beszéd az ilyen, nem bölcsesség. Miért forduljunk el attól az istentől, ki megsegítette apáinkat, mikor a régi hazából ide jöttek egy szál karddal, hogy ezt a jó darab földet vérükön megváltsák. Tartsa meg

a német magának a maga istenét, meg vagyunk mi a magunkéval elégedve. Félünk tőle, mikor haragjában megrázza az eget és földet, megijeszt, ha sistergő menyköveit szórja a nagy magasságból és reánk villant szeme nagy fényességével.

— Istvánt is a német feleség puhította meg. Mondják, hogy Gizella nagyon kegyébe vette a papokat, s nem néz jóindulattal a magyarra.

— Hagyjátok a keserves felpanaszlást, pajtások, mi maradunk azok, akik voltunk és nincs olyan hatalma a magyar fejedelemnek, mellyel eltántoríthatna. Mondom nektek: a vas kemény, de keményebb annál az én akaratom. Jobb nem vagyok, mint István, de — ami istenünkre mondom — rosszabb sem!

Belépett egy szolga:

— Kupa, hirmondó jött a fejedelemtől, téged keres!

— Éppen jókor jön. Küldd be szolgám.

— Megint reám izen, mint a minapában. Hadd halljuk!

— Kupához, a somogyi vajdához van szavam. Melyik közületek?

— Nézz körül, hirmondó, keresd ki őt, ha ugyan megakad rajta a szemed.

— Úgy gondolom, te vagy vajda, a te arcod és szavad árulják el Kupát.

— Eltaláltad. Beszélj hát!

— Szólok, amint a fejedelemtől hallám

a szót. Nem teszek hozzá semmit, nem is veszek el belőle semmit. Megelégette makacsságodat, megelégette az intést. Halld fejedelmi parancsát: Mire a hold újra megtelik, hírét akarja hallani a te megtérésednek. Jó példát adott ő, követték a nemzet főbbjei, csak te szegültél ellene akaratának. Ha úgy nem cselekszel, mint ő rendeli: elveszi jószágaidat, s hontalan leszel e hazában; ha szabadon nem bocsátod keresztény rabszolgáidat, rabbá leszel magad. Utolsó szava ez hozzád Istvánnak, a magyarok fejedelmének.

Komoran hallgatta Kupa. Változatlan maradt arcának kifejezése, csak homlokán vonultak összebb a redők, csak szemeinek sötét pillantása lett fenyegetőbb.

— Elvégezted a mondókádat, derék hirthordó?

— Nincs több mondani valóm.

— Adjátok oda a tülköt, hadd igyék. Kiszáradt szegénynek a torka a hosszú papolásban. Megfelelek én is neked; neked, hogy az is értsen belőle, a ki hozzám küldött nagy jóakarattal.

Hallgattak a vitézek mind. Nagy várakozásban voltak, hogy mit felel a vezér a fejedelmének. Érezték, hogy a mit ő mond, az lesz sorsuk. Nohát csak ki a szóval. Nincs itt megalkuvás.

— Látod-e, hirmondó, ezt a szépen rovott, cifra botot. Magam faragtam somfaágból, haj-

lékony, de sulyos, meg is száradt annak rendje és módja szerint. Szúrd be a földbe, s ha holdtölteig bokor lesz belőle, akkor az én fejemre is ráöntheti István fejedelemnek udvari papja a keresztelő vizet, addig nem. Ha a felhők felett ragyogó nap ketté szakad, s a fele ide hull a lábam elé: akkor elhagyom szépapjának, Árpádnak az istenét, addig nem; ha a fejedelmi ház lábra kel és mind egész háznépestül a Bakony közepébe vándorol, mire a nap első sugarai megérintik sátram oszlopfáját: akkor én még buzgóbb hirdetője leszek az ő istenének, addig nem. Ha pedig el akarja tőlem venni jószágaimat, amit sem ő nem adott, sem szépapja az én szépapámnak ingyen való jóakaratából: ám jöjjön és próbálja meg elvenni. Mondd meg neki ezt, hirmondó, ezt izeni Kupa, semmit egyebet. Ígyunk vitézek!

Sorra járt a serleg és hangos szó verte el a csendet.

— Megfeleltél emberül, Kupa; a mit mondtál, helyettünk is mondtad. Hitünket reá, hogy egy talpalatnyi földet sem adunk oda magunk jószántából, hahogy fegyverrel támad ránk, kihúzzuk mi is a kardunkat.

— A magyarok istene minket úgy segítjen! . . . .

II.

A fejedelmi apostol.

Az ifjú fejedelem nemes szívében nehéz gondok viaskodnak. Még nem érte el a harmincz esztendő, s már agg bölcsesség szegődött hozzá. Nem a csaták dicsőségére áhítozik, mint nagyapja és többi ősei, idegen népek kincse nem biztos örökség, több azon az átok, mint az áldás. Néperől kell gondoskodnia, mint a pásztornak a nyájról, hogy szét ne rebbentse éhes farkasok csordája.

A szomszédokkal való marakodás erőt emészt, rablóvágyat éleszt, kincsszomjat táplál. Beszélnek egy hatalmas népről, mely ezen a földön élt, s egyébre sem gondolt, mint zsákmánygyűjtésre. Felhalmozott sok kincset, azt őrizte, mint a mesebeli sárkány, de meg nem őrizhette. Hatalmasabb ellenség jött, a kincsgyűjtő népet véres csatában megölte, sánccal védett kincstárukat megrabolta. Hol van most az a nép? Sehol. . . . .

Igy ne járjon soha a magyar.

Dicsőségre megsegítette a magyart a magyarok istene gyakran, de meg nem oltalmazta nehéz csapásoktól. A német királyok fegyvere megállította útjukban többször, s hogy nem legyőzhetetlenek, kétszer kellett siralma-

san megérniök. Tanulságnak jó volt, tanuljon is belőle a magyar.

Krisztus szelid vallása hirdeti a békét. Mind a világ ezt vallja. A szomszéd népek istene, sok millióinak egyedül való istene miért legyen más, mint a magyaré? A napot, holdat, csillagokat, a levegőt, vizet, tüzet ez az isten kormányozza, a világot fentartja. Igazságos és jó, mindenható, erős, félelmes és irgalmas. Megváltatta szent fiával az embereket. Gyermekeének tekinti az embereket mind, nem nézve arra, hogy ki gazdag, ki szegény, ki erős, ki gyöngé, ki hatalmas és ki ügyefogyott.

A munkásságot, türelmet, szelidséget parancsolja ez az isten. Művelje földjét a magyar, építsen hajlékot, legyen családjának fenntartója kezemunkájával; védje meg, ha kell idegenek ellen, s becsülje meg édes sajátjaként. Lássa gyümölcsét a maga fáradozásának és ne áhítozzék a máséra mohó kívánsággal. Legyen erős, de igazságos; vegye ki részét az örömből, de ismerjen mértéket.

Mind ennek forrása ott van a keresztény vallásban. Jámbor papok példaadása, türelme, munkássága buzdítja mindenfelé a népet és a bölcs rábeszélés nem marad eredménytelen.

Ember embertársát jobban megszereti, magával egyenlőnek tartja: felebarátjának tekinti.

Mégis fölüti fejét az ellenállás ördöge.

Mondják a hatalmasok:

— István fejedelem asszonyszóra hallgat,

idegenek majmolója akar lenni. Félti a hatalmát, melyet eddig meg kellett osztani a vezérek sarjadékaival. Ha majd a magyar is meghajtja térdét az új isten előtt: vége a szabadságnak. Szent a fejedelem szava, áruló az, a ki szembe száll vele, hogy régi jussát védje. Azért nem kell az új vallás, ha jobb is, szebb is, igazabb is a réginél.

Megérkezett a hirmondó a fejedelem udvarába.

— Adj számot, hivem, mit végeztél?

— Rossz a hír és téged elszomorító, a mit hozok, fejedelem.

— Kupa fölemelte a szavát ellenem?

— Most a szavát, majd a fegyverét is.

— A vakmerő!

— Sem intő szavad, sem fenyegetésed nem használ, őt a pogány istentől el nem téríted, uram.

— Megátalkodott!

— Fenyeget téged, ha jószágai ellen egy lépést is teszel.

— Úgy?

— És nincs egyedül. Három hosszú asztalt körülültek a hívei, nem utolsók a magyarok között. A túl a dunai földnek sok híres vitéze. Esküt tettek fülem hallatára, hogy Kupa mellől nem tángítanak.

— Annál rosszabb rájok nézve.

István arca, az a nyugodt és jóságos arc elkomorult. Megháborgatta a harag, a sértett

méltóság érzete támadt fel szívében. Büntetlen nem szegül ellene a fejedelmi parancsnak senki. Ha rosszat akarna a fejedelem, ám térítse észre a nemzet, ha kell fegyver hatalmával; de ha jót akar, jaj annak, a ki dacosan azt mondja: csak azért sem.

— Kupa ellenségem — figyelmeztetett már reá boldogult apám, kinek bölcs szavát gyakran semmibe sem vette. Irigye a fejedelmi hatalomnak, mert azt hiszi, hogy ő arra méltóbb volna, mint Árpád unokái. Ej, tudom, hogy gögös szívet nem csak az új vallás terjedése bántja. Törnie kell, ha nem akar hajolni!

Ezek a gondolatok foglalkoztatták Istvánt, s tetté érett benne csakhamar a szándék. Hivatta Wencelint, az udvarában élő német lovagot, kire a fejedelmi sereg vezérletét bízta volt, hogy parancsot adjon neki sürgős készülődésre.

— Vitéz lovag, nem idegennek, hanem magyarnak tekintelek téged, mert mikor ide jöttél feleségem kíséretében, önkényt felajánlottad szolgálatodat nekem. Szeretted nemzetünket, a miénk lettél, mutasd meg, hogy vitézséged méltó szép hiredhez. Gyűjtsd össze a fejedelmi hadat, vezesd a somogyi vajda ellen!

— Régóta várom az alkalmat — felelé Wencelin, hogy próbáját adjam irántad való hűségemnek, fejedelem. Elhalmoztál kegyeiddel,

részt adtál ebből a szép földből, mely hazámmá lett, testvérévé tettél legjobbjaidnak. Meg fogom hálálni. Kupa ellen kétszeres örömmel megyek. Nemcsak a te ellenséged ő, hanem az enyém is.

— Mi oka volna reá?

— Gyülöl, mint idegent. Félvállról néz reám, pedig a többiek, kik nála semmiben sem alábbvalók, mindig megkülönböztettek a jövevényektől, mert látták, hogy nem urat cseréltem csupán, hanem hazát is, melyet szeretek és a magaménak tekintek. Volt vele már összeszólalkozásom, s öklét dühösen föl-emelve megfenyegetett. Akkor azt mondtam neki: egy szál kardra mindig készen talál, ha valamivel megbántottam. Itt a leszámolás ideje.

— Nem örömmel küldelek, vitéz, isten látja lelkemet. Szeretném, ha Krisztus szelid vallásának elterjesztése nem kerülne magyar vérbe. Drága az, hidd el, mert kevesen vagyunk. De meg kell lennie.

— Nemcsak a magyar, de más nemzet sem válik meg szívesen ősi vallásától, feje-delem. Hosszú és nehéz küzdelem ára szokott lenni, gyakran sok ember életébe kerül, de mikor egy nép jövődjéről van szó, olcsó az ilyen áldozat. . . . .

— Igazad lehet, vitéz, de hát ők akarják, magukat okolják.

III.

A remete átká.

A Bakony rengetegét választotta csendes tanyájául az öreg remete. Ki volt az apja, volt-e családja, honnan szakadt erre a tájékra: senkisem tudta. Az erdő vadjai nem bántották, mert izmos volt agg kora dacára, no meg ő sem vette üldözőbe egyiket sem. Dió, eper, szeder, vadalma, vadvörte, s amit adott a bőkezű természet jóvolta, ezek táplálták őt. Mert csodálatosan kevéssel be tudja érni az ember, ha nincsen sok vágya.

Két száraz fagalyat jól-rosszul összekötözött, formálván belőle egy igénytelen keresztet, azt feltűzte a barlangja előtt levő dombocskára és imádta előtte térdre borulva a mindenható istent.

Nézte a remegő őzikét, amint a patak vizétől csörtető zajra felriadva neki iramodik; nézte a zsombék hátán nyüzsgő hangyákat, a fák lombos ágain vidáman éneklő madarakat, a faleveleken mászkáló bogarakat: és dicsérte az Urat, az ő nyilvánvaló bölcsességét áhitattal szemlélve.

Menydörgés meg nem remegtette, hatalmas fák hirtelen recsegése, csodálatos erőből való lezuhanása félelemmel szívét el nem töltötte.

Mert nagy erőt kölcsönöz a gyengéknek és aggoknak is az erős hit.

Ez a jámbor remete éppen a keresztt előtt térdelt, midőn kürtrivalgás, ágak recsegése zavarta meg mindennapi áhíthatosságában.

— Vadászok űznek farkast — gondolá magában — s tovább imádkozott.

Közelebb ért a zaj. Sokan lehettek, mert mind újabb meg újabb hangok vegyültek a levegőbe.

— Vitézek indulnak a király táborába, valami csatába sietnek — vélekedék ismét és tovább rebegte hálaadó imáját.

— Jó helyen járunk! Amott térdel az istentagadó. Úgy látszik most is az istenével beszélget! — kiáltá egy érdes hang, s nyomban három ékes ruhájú lovas bukkant fel a remete háta megett.

— Ez a papok egérútra segítője — uram! Mikor parancsod szerint elűztük minap, itt veszett nyoma. Hiába faggattuk, nem akart tudni róluk, pedig legjobb paripádat tenném egy ócska sarura, hogy ő mutatott nekik elvezető utat, mert jobban ismeri az erdőt, mint a legkitanultabb farkas.

— Majd kivallatom őt — szólott haragos arccal és szikrázó szemekkel Kupa, a somogyi vajda.

— Hé, öreg, jer közelebb!

— Lóháton vagy te, kevesebb fáradságodba kerülne, de ha úgy tetszik, közelebb járulok.

— Mit jelent az a csóva, mit a halom tetejére szúrtál?

— Szegény ember keresztje az, úri idegen, mert urat mutat a fegyvered és ruhád.

— Azt mondom én is, hogy nem magad fajtájával állottál most szóba. Ha vadállat módjára élsz is itt, hallhattad hírét Kupának.

— Valamikor húsz esztendő előtt hallottam, azóta nem.

— Eltévesztetted az utat talán?

— Nem, egyenesen hozzád igyekeztem.

— Azt akartad mondani, hogy az erdőbe?

Azt akartam mondani, amit mondtam.

Miféle istent imádsz?

— Az egyedüli igaz istent.

— A magyarok istenét érted?

— A világon élők istenét, a kinek fia, az Üdvözítő megváltotta a világot: téged is, engemet is, mindenkit.

— Úgy? . . . .

— Azt az istent, ki a világot teremtette és fen tartja, ki egy szavával a világosságot és sötétséget elválasztotta egymástól; aki él és uralkodik mindörökkön örökké. A legkisebb fűszál, a leggyarlóbb bogár, a leghatalmasabb ember mind semmi előtte; egyik napról a másikra tengődik, s élete fonala akkor szakad meg, mikor ő akarja.

— Jól megtanultál papolni! Ki volt a mestered?

— Wolfgang, a szelíd pap, ki idegen országból jött hirdetni az isten igéjét.

— Most már kibeszélted magadat, hadd beszéljek én is. Eredj a halomra és húzd ki onnan a keresztedet!

— Nem húzom ki.

— De ha parancsolom?

— Még akkor sem, hatalmas Kupa. Sok a vitézed, erős vagy magad, én pedig öreg: hanem ahhoz a kereszthez nem nyulok.

— Nem nyulsz? . . . Öreg, megkeserülsz. Még egyszer parancsolom.

— Ha százszor parancsolod, sem húzom ki, mert kiolvasom a szemeidből, hogy nincs vele jó szándékod? Szentségtelen a kezed, gonoszul ne érintsd.

— Eredj, szolgám, tépd ki azt a csóvát s hozd ide nekem!

— Megállj, fiú! Testemmel védem, életemmel oltalmazom. — És az öreg megragadta a szolga lovának kantárát s visszarántotta.

— Ereszd el, agg, a kantárt!

— Nem!

— Üss a fejére, ha nem fog rajta a szó — kiáltá Kupa vérbeboruló szemmel.

— Csak üss, fiú! Nézd, nem fedi semmi a fejemet, csak egynéhány fehér hajszál. Csak üss!

A szolga kihúzta kardját, hogy reá sujtson a remetére, de valami rettegés szállotta meg szilaj szívét, nem mert lesujtani.

— Üss, ha mondom, rabszolga, mert darabokra vagdallak! — ordított Kupa rettentő haraggal.

A szolga lesujtott kardjával a remete fejére, a ki térdre roskadt, de kezéből nem ereszté ki a ló kantárát. Kiömlött a vére, s alácsorgott homlokára, fehér haja, mintha hirtelen láng csapta volna meg: vöröslött.

Szemeire homály borult, de ajkán a testtől búcsúzó lélek utolsó szavai ott lebegtek. Erőtelen, tompa volt a hang, a közelébb ugrató Kupának szívébe nyilallott mindenik. Nem merte torkába fojtani a haldoklónak, mozdulni sem mert a szilaj vezér, hanem állott a remete előtt mintegy földbe gyökerezve.

— Testem felett tiéd az erő, büszke somogyi vajda. Szolgád kardja jól talált . . . . Tisztességes munkát mégsem végzett, mert erőtelent erős, dicsőség nélkül verhet le. Nem maga jószántából tette, hanem a te parancsodra. Nem átkozlak érte, elbizakodott Kupa. Az Üdvözítő arra tanította az embereket, hogy ellenségeiknek megbocsássanak . . . . Elvakult elméd gonoszságra bujtogatott . . . . Legyen neked a te akaratom szerint . . . . De vigyázz, gögös vajda, nem mindenben teljesedik a te akaratom . . . . Az a kereszt ott a domboldalon diadalmaskodik fölötted . . . . Ám eltörheted, szilánkjait elszórhatod, legyőz mégis, mert övé az igazság, tiéd a vakság; övé a szeretet, tiéd a gyűlölség; övé a jóság, tiéd a gonoszság; övé az alázatosság, tiéd a hivalkodás . . . . Vigyázz, Kupa, ez az óra, mely engem az én uramhoz elszólít, halált hirdet

neked, iszonyatos halált! . . . . Menj, törd darabokra a fakeresztet, ha örömet okoz az neked, de van-e arra hatalmad, hogy a szivekből kiirtsd a Megváltó szeretetének elhintett magvait? . . . . Büszke erődet megtöri még nagyobb erő, hatalmadat megdönti még nagyobb hatalom; csontjaidat elporlasztja a mulandóság és szétszórja az idők viharja. Nem marad belőled egyéb, mint rossz emlékezeted . . . . Magas tornyú templomok emelkednek majd ott, hol most úttalan erdők homályában rejtőznek előled az igaz hitnek papjai. Büszke sátrad helyén város épül, s a magasságbéli istennek szól áhitatos zsolozsma . . . . Emeld föl kezedet az isten ellen, vakmerő, hogy lesujtson reád büntető villáma! Aki ismeri szived minden redőjét, az ítéljen feletted, ha jót tettél életedben, ha rosszat . . . . Uram, igazak istene, fogadd be jámbor szolgádnak hozzád siető lelkét! Amen!

A remete fuldokolva mondá utolsó szavait s arccal előre bukott, hanem a ló kantárát még akkor sem ereszté ki dermedt ujjai közül.

Kupa föl kacagott:

— Sok szó rekedt még az öregbe, mind reám zúdította. Most már valahára elhallgatott. A keresztény papok megtanítyák híveiknek a beszéd mesterségét . . . . Ej, szolgám, miért nem rántod ki kezéből a kantárszárat?

A szolga megrendülve szállott le a lóról, közelebb lépett a holttesthez, de nem mert

hozzá nyúlni. Rettegés szállotta meg szívét, mert a remete szavai folyton a fülébe zúgtak és olyan bátortalanná lett, mint a gyermek, ki rosszat cselekedett, s nem akar másodszor is úgy tenni.

— Gyávaság lepett meg, gazfickó! — ordított rá Kupa s maga is leugrott, hogy megmutassa: miképpen kell teljesíteni parancsolatát.

Megragadta a kantárszárát s húzta maga felé, nagyot rándult a holt remete karja, mintha tiltakoznék az erőszak ellen.

Kupa kirántotta kardját és levágta egy sújtással a kezét, aztán odadobta a szolgának:

— Vidd haza emlékül, hogy úgy féltél tőle, te hitvány. Ennek a szent öregnek szerencsét hozhat még reád az öt újja. Becsüld meg!

A pogány vezér darabokra tördelte a keresztet, mely a domb tetejébe vala szúrva s olyan ártatlanul állott ott, mint egy védtelen gyermek kiterjesztett, esdő karjaival.

Ó te hatalmas somogyi vajda, milyen nagy vitézség kellett ahhoz, hogy ez öreg remetét megfoszd életétől, s azt a keresztet összetörd! Nehéz útnak, merész szándéknak dicső kezdete ez. Álmodozol dicsőségről, hatalomról . . . csak tovább . . . tovább ezen az úton . . . Vezet vakság, istápol a gonoszság . . . Ugyan minő lesz a jutalom?

IV.

Kupa éjszakája.

Alszik az utolsó rabszolga is, ki nehéz munkában vesződött egész nap, mikor a fény-
 árasztó nap idegen földre ontja sugarait, s
 helyébe kerül a hold sötétséget szelídítő,
 nyájas világával. Zümmögő éjjeli bogarak
 libbennek a fák levelei között s egy-egy meg-
 késett vad keres óvatosan éjjeli nyugalmat
 bokrok között bujkálva. Alusznak mind a
 pogány vitézek, kik Kupához csatlakoztak,
 hogy István fejedelemmel dacoljanak az ősi
 vallásért. Nem hatalom kell nekik, hanem
 tisztelet Hadúr iránt. Az üldözött táltosok
 becsülete, fehérló-áldozat, napnak, holdnak,
 csillagoknak régi tisztelete; régi erényeknek,
 magyar vitézségnek fölelevenedése, mert az
 új vallás, melyet terjesztenek idegen földről
 becsődített papok, megöli a vakmerőséget,
 lelőhasztja a kalandozási kedvet.

Hanem Kupának egyéb is fekszik a szívéen.

Miért hánykolódik álmatlanul a medve-
 bőrön? Haragos kebelének mi verte fel nyu-
 galmát? Sejti talán, hogy Hadúr nem segíti a
 megválasztott fejedelem ellen, kit nem erőszak,
 hanem a nemzetnek közös akarata emelt feje-
 delemségre?

Fél István bosszuálló haragjától, kinek táborában nagyhirű vitézek küzdenek? Vezérök Wencelin, az a messze földön híres vitéz, ki bejött Gizellával, István feleségével s azóta éppen olyan úr ezen a földön, mint a kik Árpáddal bejöttek hazát szerezni.

Kupa összeszorítja öklét s úgy fenyegeti az idegent, ki előtte megjelenik az éj homályában. Nem fél tőle, aminthogy nem fél senki emberfiától a somogyi vajda. Kitől is tanulhatott volna félelmet? Örökségképpen szállott reá a vitézség és erő őseitől, öröksége volt a mértéktelen szenvedély, melynek soha parancsolni nem tudott, de nem is akart.

És mégis . . . mégis háborgatja valami látomány.

Az a nagyszakálú remete miért néz reá folytonosan merev tekintetű szemeivel? Azok a szemek mit kutatnak arcán, szívében? A homlokára száradt vér miért tűnik fel Kupa előtt olyan borzalmasnak?

Nem gyermek ő, ki a megölt bárány látára összeborzad és arcát ijedősen eltakarja. Látott vért omlani patakokban és lát ezután is, soha meg nem borzadt, pedig nem egy jó pajtása oldalát fúrta át szeme láttára életölő, hegyes dárdának érchegye.

Látott öreg embert is végvonaglásában, öregebbet annál a bolond remeténél. Jajgatott az is, átkozta az embereket s káromló szavakkal bucsúzott el a világtól.

És mégis nyugtalanítja a látomány.

Emlékezik a szavaira, emlékezik a tekintetére. Azok a szavak ott motoszkálnak, mint a hangyák, fejében és nem tudja kiverni sehogy; azt a tekintetet látja akkor is, midőn szemét behunyva, arcát a földhöz szorítja tehetetlen dühvel.

— „Nem marad belőled egyéb, mint rossz emlékezeted!“ . . . . zúg fülébe az irgalmatlan szó.

— Hazudsz, cégér . . . hazudsz!

— „Magas tornyú templomok emelkednek majd ott, hol most úttalan erdők homályában rejtőznek előled az igaz hitnek papjai.“ . . .

— Megölöm mind őket . . . mind . . . mind! Földig rontom a hajlékokat, hol papjaitok hitegetik a magyart. . . . Én mondom ezt, én Kupa.

— „A ki ismeri szived minden redőjét, az ítéljen feletted, ha jót tettél életedben, ha rosszat!“

Ki az, a ki szivembe láthat? . . . bolond öreg. Nem ismerek olyant. Teszem azt, a mit akarok, nem tartozom vele magamon kívül senkinek számadással! . . . Hebehurgyaság a sok szó . . . Nem mentett meg körmeim közül a te hatalmas istened és nem menti ki a többit sem, kit kézrekeríték . . . .

— „Uram, igazak istene, fogadd be jámbor szolgádnak hozzád siető lelkét.“ . . .

— Csak siess öreg, siess, hogy előbb érj

oda, mint a többi, kiket utánad küldök. Jaj annak, ki hatalmamba kerül . . . El innen az útból öreg . . . félre a siráncozással, aludni akar Kupa, ne tartsd hiábavaló sok szóval! . . .

Megmozdul valami a szomszéd bokorban. Talán egy madárka esett ki fészkeből, az okozta a zajt.

Kupa fölugrott, s addig nem nyugovék, míg ki nem kutatta, hogy nem rejtőzik-e valaki a bokor mögött. Maga sem tudta miért, de félt, hogy titokban ólálkodnak ellene.

Ki? Miért?

Távrolról bagolyhuhogás hallatszék. Ez a gyászos madár retteg a fénytől s abban leli gyönyörűségét, hogy az álmatlanokat bántja hangjával. Babonás félelmet ébreszt fel, figyelmeztet a halálra, hirmondója gonosz szellemeknek, kik egy-egy reves fa mellett éjjeli találkozóra gyűlnek össze megrontani az embereket.

— Utálatos bagoly, mért nem hallgatsz — dömögte fogai között Kupa, s visszafeküdt a medvebőrre, hogy megbirkózzék még egyszer az álommal, evvel a rettenetes szörnyeteggel. Győzze le őt valahára — kívánta Kupa, s mulattassa más képekkel, mint az ébrenlét.

Hiába! . . . A fák tetejére halványszürke fátyolát felkötötte már a szürkület tündére. Ébredtek édes szendergéseikből a fészkek madarai. A fák lombos feje mind élesebben vált ki a homályból, s keresztül az ágakon

áramlott a világosság. Majd halvány rózsapiros csíkok, mint egy cifrázkodó leány hajában a szalagok, húzódtak végig az ég kari-máján, s hirdették, hogy a nap sem késik már sokáig.

Kupa ekkor hunyta le szemeit, de nem sokáig maradott hű az ő zord lelkéhez az ártatlan álom. Elriadt tőle, messzeszállott a gyöngé hajnali szellővel. . . .

V.

A véres munka.

Fölkerekedett hadával Kupa keresztény-írtó szándékkal.

— Nem kell irgalmazni papnak, s a papok hallgatóinak. El kell fojtani csirájában az ősi vallásnak veszedelmét. Templomok tetejére vessetek üszköt, földig lerontsátok, hogy hirehamva se légyen az idegenek mesterkedésének!

Ezt a parancsot adta ki Kupa. Nem vészett kárba a szó, mert azok, akik zászlója alá gyülekeztek, parancs nélkül is megtették volna.

Komor, sötét idők bús emlékezete ma is fáj minden jó magyarnak.

Miérthogy a szeretet vallása fegyverre szorult? A fegyver nem ismeri a belátásnak, engedelkenységnek eszközét. Magyar támad édes testvére ellen és nincs, a ki fölemelje tiltó szavát, fülébe dörögje a nemzetnek:

— Megállj magyar! Tedd le a kardot, drága az élet, mert hiszen olyan kevesen vagytok. Félre a gyűlölésséggel, melyet elhintett sziveitekbe irigység, elvakultság, elhamarkodottság. A harag fellobban, az indulatnak, ha gátat nem emeltek, elsöpör árja titeket is.

Maroknyi nép, faluba összeverődött földmivelők, harcból kifogyott fegyverbíró férfiak, asszonyok és gyermekek vegyest isten szabad ege alatt hallgatták a papnak oktatásait, megerősödve ifjú hitőkben, midőn rájuk tört Kupa serege.

Ott a hevenyében emelt szószéken megfojtották a papot, s a szent buzgalommal védelmére sietők egyenként elhullottak kardjuk csapásai alatt.

A zsolozsmák lágy hangját a halállal tusakodók hörgése váltotta fel, s a keresztény gyülekezetnek egy-egy megmenekült bujdosója maradt, ki jajveszékelve vitte hirül, merre útja vezetett, hogy jaj azoknak, kik az igaz istent imádják.

— Csak előre, vitézek! — biztatta Kupa, kinek a vér látása még inkább fokozta dühét. — Jónak ígérkezik az aratás. István fejedelem a napokban nem jó reggelre virrad.

— De nem ám, sem ő, sem becézett hivei. Megmutatjuk neki, hogy apja eltért a helyes ösvényről, mikor megnyitotta országunkat az idegenek előtt.

— Magyart a magyarnak tette ellenségévé, hogy két isten között kell választaniok.

— Miért bántotta Hadúrt? Ő vessen magára, ha rossz véget ér — toldotta meg izgató szóval Kupa, s intett, hogy tovább induljanak.

— Vezér! — jelenté sebtiben egy előre küldött kém, az erdő szélében, mely amott látszik, keresztény imaházra bukkantam. Ha kívülről látod, nem néznéd annak, de én benne voltam.

— És mit láttál benne?

— Egy pap biztatta hangos szóval a népet, hogy István fejedelem nagy jóvoltát érezteti a keresztényekkel. Ne féljenek senkitől, mert akit a fejedelem vesz oltalmába, az nyugodtan hajthatja le fejét.

— Azt mondotta a pap?

— Ezt mondotta, vagy ehhez hasonlót. Csak törte jól-rosszul a nyelvünket, mert nem volt magyar, kilátszott papi mivoltából.

— Sokan voltak a hallgatók?

— Sokan, s kívül is számosan várakoztak, mert nem értek mind be a fa-házba, mit ők idegen szóval templomnak neveznek.

— Vezess hát oda, hogy meghazudtoljuk a pap ígérését s a fejedelem biztató szavait.

— Vezér, hadd mondjak valamit — szólott közbe Szömöre, a táltos. Ne vedd zokon jóakaró szavam.

— Beszélj, Hadúr szolgálja, beszélj!

— Küldj előre titkos utakon néhány jó vitézt, hogy a népet elriasszák. Miért folyjon annyi vér. A papokra kell vadászni és a megátalkodottakra. Asszony és gyermek, ha félrevezették hitegető szóval, nem vétett ellenünk. Tedd meg, ha akarod!

— Nem akarom, Szömöre. Erős fogadást tettem, hogy elpusztítom mind, akit kardom hegye elér. Miért hallgattak a rossz beszédre, hadd keserüljék meg. A keresztény anya fölneveli gyermekét, s keresztény lesz abból is a mi unokáink nagy veszedelmére. Ki kell a sebet égetni, hogy tovább ne terjedjen a nyavalya.

A táltos elhallgatott. Ismerte Kupának indulatos természetét, miért ingerelje haszontalan szóval?

Az egyszerű fa-ház jól-rosszul összetákolva védő födelét a keresztények fölé terjeszté, óvta eső és szél ellen. Intő jele volt a haladó időnek, hogy a sátrak alatt tanyázók verjék mélyebbre a cölöpöt, a cölöpre fektessenek keresztbe hatalmas gerendákat, rójják gondosan egybe, hogy hirtelen támadó vihar szét ne szedje, építsenek ne csak az Úr számára, hanem a maguk használatára is állandó lakásokat.

Minő riadalom támadt a templom körül, midőn odaérkezett Kupa és minden oldalról körülvette.

Egy árva lélek onnan el nem menekül.

Pap és ájtatos népség ki akartak tódulni a keskeny ajtónyíláson, de rájuk mordult Kupa.

— Egy tapodtat sem ki! Hányjátok kard-élre, aki menekülésre gondol. Tördeljetek száraz galyakat, s hordjátok három halomba e ház körül. Sötétedni kezd, világosság kell nekünk.

Szólott a pap fenyegető hangon:

— Szent az isten háza, gonosz a kéz, mely tűzcsóvát vet reá. Gondolj lelked üdvösségére, vakmerő! Tiéd az erő, miénk az igazság.

— No, ha tiétek az igazság, hát csak tartsátok meg! ÉnekeljeteK tovább kedvetekre! Én csak arról gondoskodom, hogy meg ne fázzatok.

Pokoli gondolat volt. A vak gyűlölség sugalta Kupának, hogy ott elevenen égesse meg a keresztényeket.

— Hallgass reám, nagy úr, mert annak látszol, és a keresztények ellenségének. Könyörgő szóm van hozzád.

— Csak röviden pap, nincs sok kedvem hosszú hallgatásra.

— Ha éltünkre törsz, elégedjél meg az enyémmel. Én vagyok a nyáj pásztora, ártatlanok vagyunk mind, de ha te Krisztus szelid

vallásának gyűlölője vagy, úgy töltsd haragodat rajtam. Hadd menjenek hiveim békeségben haza, velem tégy, a mit akarsz.

Hallgatott Kupa komor lélekkel. Eszébe jutott Szömöre kérése és ingadozott szándéka.

— Jól van, pap, elmehetnek híveid, sőt elmehetsz magad is, ha ti magatok romboljátok le azt a házat és hozzánk csatlakoztok, hiveid visszatérnek Hadúrhoz, vagy, amint ti nevezitek: a pogány bálványhoz. Nos, megteszitek?

— Vedd el az életemet, de ne öld meg a lelkemet.

— Mit mondanak férevezetett híveid, kérdezd meg tőlük!

A pap visszatért a templomba, s hallszott harsány hangja, melyet nemsokára tompa zúgás, lelkesült kiáltás szakított félbe:

— Gyujtsa reánk a templomot, öljön meg, de istenünket meg nem tagadjuk soha . . . soha! . . .

Kupa felkacagott éktelen dühében:

— Jól van, jól . . . Csiholjátok tüzet, hadd lobogjon a láng, hadd piruljanak meg azok az ordítózó. Rajta vitézek!

A fölhalmozott száraz galyak mohón fölfogták az eleven szikrát, sűrű füst gomolygott fel három oldalról, tüzes üszköket vetettek a lapos tetőre, s az alkony homályát vöröslő fény világította meg.

A lángok beleharaptak a száraz geren-

dákba, s mintha tüzet lehelő sárkányok lettek volna, tovább-tovább csúsztak, mindig hosszabbra öltögetve nyelveiket.

Benn pedig imádkozó hangok vegyültek egybe, majd ének zendült meg, melyet az égő gerendák ropogása, szikrák pattogása meg nem szakított.

Mikor a tető beomlott, jajgatás váltotta fel az éneket, szivettépő sikoltás, de ha volt is, ki hallja, nem volt, aki szánakozzék.

Csak a pap imájának végső szavai döbbengették meg a rideg harcosokat:

— ... A te véghetetlen irgalmasságod, jószágod forrása ki nem apad soha, mindenható isten! Szent fiad mondá a keresztfán: Uram bocsáss meg nekik, mert nem tudják mit cselekszenek ...

Komoran szállott le a sötétség. Csillag nem tündökölt az égen, s felhőbe takarózott a hold. Csak a szél süvített és élesztette, mint egy gonosz szellem lehelete az elerőtlenedő lángot. A hamvas gerendák meg-meg csillantak, mintha vigyorogtak volna a szél érintésére.

— — Azután csend volt, megdöbbentő halotti csend.

VI.

A mennykőcsapás.

Ma Veszprémnek hívják azt a várost, melynek határán megállapodott Kupa fölszaporodott seregével. Vakmerősége még fokozódott, s dühének határt nem szabott józan belátás. Kecsegtette magát diadallal, gyönyör fogta el szivét, ha arra gondolt, hogy szembeállhat Wencelinnel, s hirmondóul csak annyit hagy meg István seregéből, ki tudtára adja, hogy a félelmes Kupa Székesfehérvár felé vette útját s akár magát a fejedelmet sem kiméli.

Nem ijedt meg a hirre, hogy erősebb a királyi sereg. Ha erősebb, annál jobb, érdemes dolog lesz megmérkőzni vele. Nem mondhatja senki, hogy Kupa olesó győzelmet aratott.

Elbizakodott a pogány vezér, az elbizakodottság pedig nem jó tanácsadó. Hadúr szolgálatában támadt a keresztények ellen, s utóvégre Hadúr akaratával sem törődött sokat.

Kétszer is lelkére beszélt neki Szömöre, hogy mielőtt harcra bizná szerencsáját, tudakolja meg Hadúr akaratát.

— Hadúrnak kötelessége, hogy minket segítsen, öreg, hiszen érette bonyolodtunk ebbe a véres munkába. Hagyjuk most az áldo-

zatot. Idő-vesztegetés volna, most a királyi seregre legyen legfőbb gondunk — válaszolá nyersen.

— Hadúr az első mindenben, Kupa. Rossz útra tévelyedtél, ha ezek a könnyű elmével mondott szavak nem a Gonosz szellem sugallata benned.

— Eh, végezd hát, ha annyira sziveden fekszik.

— Kivánnám, ha úgy tudná meg az ösvalláshoz szító sereg, hogy a te rendeletedre történik. Te szólítottál fegyverre, te jársz jó példával elül Hadúr tiszteletében.

— Ne oktass, táltos, hanem mutasd be Hadúrnak az áldozatot, engem pedig sok beszéddel ne háborgass!

— Ridegek a szavaid és sértők, Kupa! Tudd meg, Szömörével nem ilyen hangon szoktak beszélni. Elnyelem szavaid mérgét, mert tudom, hogy indulataid uralkodnak feletted. De annyit mondok, hogy szándékod teljes tisztaságában kezdek kételkedni. Nem Hadúr tisztelete vezérel tégedet, hanem a személyes gyűlölség. Ha senki meg nem mondotta neked, megmondom én. Most pedig megyek végezni tisztemet.

A pillantás, melyet utána vetett a sötét tekintetű Kupa, minden szónál érthetőbben elárulta, hogy Szömöre elevenére tapintott a pogány vezérnek.

— Meglágylt agya az öregnek — sziszegé

fogai között — azért hadar össze tücsköt-bogarat.

Szömöre bánatos szívvel készülődött az áldozatra. A feje fölött szakadozottan lebegő felhők alakja rohamosan váltakozott, mintegy jelképezve az emberi dolgok változandóságát. Mert ezen a földön csak az emberi gyarlóság örökké változatlan. Egyébben nem bizik a bölcs.

Előhozták a fehér lovat. Csillag volt a homlokán, hegyezte füleit s meg-meghorkant, előérzetében talán annak, hogy percei meg vannak számlálva.

Tisztán csörgedezett a vékonyka ér, fák és bokrok sűrűjében szerényen elrejtőzve. A bokrokban szárnyaikat lebocsátva ültek a madarak, egy-kettő alatt keringett, mert föl-szállani a mindinkább boruló levegőég határa felé nem kíváncszott egyik sem.

Összébb tömörültek a felhők. Egy-egy kékes-vörös vonal villant meg távolról, majd tompa rázkódás rengett végig a földön.

— Haragszik Hadúr! . . . suttoztak a gyulák (Szömöre szolgálai). Nem alkalmas idő ez áldozatra.

— Nem az idő kívánja, hanem a kényszerűség. Vond ki kardodat, Bojtor, s merítsd a ló szügyébe.

Nyihogott, szűkült a fehér ló és reszketett minden porcikája. Az áldozati tűz lángja csapongott, ide-oda hajtotta a hirtelen kerekedő

nagy szél. Egy-egy égő fagalyat fölkapott és ragadta magával.

Bojtor nem merte kihúzni kardját. Tétovázva közeledett az áldozatra szánt állathoz és ime e pillanatban rettentő morgás, dübörgés rázkódtatta meg az eget és földet, kapálózott a ló, Bojtor pedig egy jajszó nélkül elterült a földön.

Villám sujtotta le.

A fehér ló irtózatossá erővel kitépte magát a szolgálattevő gyula erős kezéből s elrohant szemök láttára, lobogó sörénye olyan volt, mintha nyilsebesen úszó fehér fátyol lett volna. . . .

Szömöre lehajtotta fejét és ősz pilláját fájdalmas könny nedvesíté meg.

Hosszú élettel ajándékozta meg Hadúr, de nem tapasztalt még ilyent. Apja, a nemes Ete, sem beszélt több ilyen esetről.

— Ha megbántotta valaki Hadúrt, miért sujtja az ártatlant láthatatlan kövével?

— . . . Hadúr haragja rettenetes.

Nem méltó már többé reá a magyar, hogy így elfordul tőle. Átkot hord méhében ez a véres harc, s azoknak száll fejére az átok, a kik legtöbb vért ontottak. . . .

Ki tudná megmondani? . . . Ki tudná megfejtetni?

VII.

Kupa és Wencelin.

Javában folyt az öldöklés Veszprém határán.

A fejedelem vezére, Wencelin, körülvéttette két oldalról a pogány magyarokat. Jó előre megfontolt tervét hajtotta végre, mert ő sok nehéz csatában próbálta már meg eszét és erejét.

Ismerte Kupát, nagy vitézségét kevésre nem becsülte, de tudta jól, hogy a csata elrendezése nem erős oldala. Egy szál karddal, ormóttan fejű buzogánynyal kitesz magáért akárki ellenében, de sokat fontolgatni nem szeret.

Igy eshetett meg, hogy a jóval nagyobb fejedelmi sereg három oldalról egyszerre támadott a pogány magyarokra.

Kupa a derék hadat vezette Wencelin ellen, a két oldalra pedig két legvakmerőbb emberét: Edelényt és Bölöjtét állította.

És hajrá, százszor is egymásra csaptak szilaj robogással. Egyik sem volt gyáva, egyik sem volt kevésbé lelkesült, egyik sem csüggedett el. Mind a két sereg magyarból állott, a magyaroknak pedig ugyan kell-e az élet becsülete árán?

Kétszer visszanyomta Kupa Wencelint, s a jobbik szárnyon is diadalmi kiáltás hangzott fel, mert Edelény áttörte a keresztény magyarok

sűrű tömegét s arra kényszerítette, hogy ember ember ellen vegye fel a harcot.

Itt is, ott is halomban hevert az elesettek hullája, s akárhány még a földön fetrengve is vérhányó ajakkal hörgé:

— Hadúré a becsület! Halál a fejedelemre!

Kupa szüntelenül Wencelint kereste, azt a gögös idegent, ki miatt elhagyta Istvánt, a kinek dicsősége bántotta őt.

Mig szikrázó kardját összecsatoltatta a reá támadókkal, mint a sebzett bika búgta hatalmasan:

— Uszítsátok reám a vezéreteket, miért bujdosik előlem nagy gyáván. Vezér vezér ellen, ez a tisztos harcnak a rendje.

Nem előled rejtezik Wencelin, hatalmas somogyi vajda, nem látod őt, miként oszt titkos parancsokat pihent vitézeinek, int a szomszéd dombra, mely hátatok mögött van. Nem látod, mint lopózik egy jókora csapat amott a bokrok megett nagy félkör alakjában? Nem a domb aljába sietnek, hogy kényelmesen leheveredjenek, hanem, hogy újabb veszélyt hozzanak reád. . . .

Edelényt viasszaszorították, s hiába ökleli lándzsájával a reá rohanókat, mint szarvával a felbőszített bika, már oldalba szúrták hegyes élű karddal, s jobb karját megsebzé gonosz nyíl.

Ihol vágat a keresztény vezér, kiválik hatalmas alakja a többiek közül.

Magyar szó hangzik ajakán, a mint buz-
dítja lankadó vitézeit:

— A fejedelem becsületéért, az Üdvözítő
hiteért csak előre jó barátaim! Be kell tör-
nünk a poklok kapuit, vagy elhullunk itt...
Csatára!

Megpillantja Kupa és előnti arcát haragos
láng, kivillan szeméből emésztő gyűlölete.

— Téged kereslek, sehonnai lovag. Buj-
kálsz előlem, mint a gyermek, kit veréssel
fenyegetnek, de hiába bujkálsz, mert addig
ezt a véres mezőt el nem hagyom, míg le nem
terítlek, mint az erdők éhes farkasát.

— Otromba szavakba öltöztetett haragod
nem árthat nekem, pogányok kolomposa,
azért ne dobáld a szavakat és ne öltögesd
nyelvedet reám.

A két vezér egymásnak ugratott.

Vér lepte már kezét a szilaj Kupának,
megizzadt a több óráig tartó viaskodásban,
el is fáradt, de mihelyt megpillantotta méltó
ellenfelét, csodálatos módon megújult ereje.

Mint mikor két tigris egymásba mélyeszi
gyilkos körmét és tágra nyitva nagy száját
véres fogait összecsatogtatja s lesi az alkalmas
pillanatot, hogy egymás torkába harapjon:
olyan féktelen haraggal mérték össze kard-
jaikat. Jó kard volt mind a kettő, nemes
pengéjű acél, súlyos és vértől csepegő.
Csorbát ütöttek egymáson, de nem férhettek
a testhez.

Ágaskodtak a lovak, mintha egymással akartak volna diadalra kelni uruk jóvoltáért, mardosták a zablát és szájuk fehér habot túrt.

A két vezér újra összezsapott, de hiába. Mestere volt mindkettő a harcnak, a nehéz kard könnyelmű náddá változott kezükben, mely engedelmeskedett minden mozdulatuknak.

Kupa türelmetlen lett. Vakmerően támadott, közelébe akart férni Wencelinnek, hogy baljával megragadva lováról letépje sőt a földön birokra keljen vele, s megfojtsa, ha másképpen nem bír vele.

E pillanatban nyíl furódott jobb karjába, s megbénulva kiejtette kezéből a kardot.

Wencelin kardja pedig lecsapott a védtelen fejre, a ló félre ugrott s Kupa lezuhant magával tehetetlenül a földre.

Nyitva felejtett ajkairól nem lebbent el egy árva hang sem.

A büszke somogyi vajda éppen olyan néma halott lett, mint legutolsó vitéze, kit legelőször ért halálos csapás.

*

Négy felé szelt testét az ország négy tájékán magas póznára tűzték és kihirdették a fejedelem szigorú parancsát:

— Mindenki keresztelkedjék meg, engedelmeskedjék a fejedelem parancsának, mert így jár a makacs és ellenszegülő.

*

Igy kellett annak történnie, te nagyralátó somogyi vajda. Akármilyen erős, hatalmas egy ember, útját nem szégheti a világot meghódító eszmének. A pogányok bálványai porba omlottak, a keresztények templomai magasba emelkedő tornyaikkal hirdetik a kereszténység eszméjének nagy diadalát.

VITÉZI BECSÜLET

I.

Darázs-fészek.

II. Endre magyar király nagyon elkényeztette a főurakat. Nagyra nőtt alatta a gazdag izmaelitáknak is a szára. A főurak reátették kezöket a gyöngébbek birtokára, s ha aztán egy-egy szép darab földre, avagy terjedelmes erdőre azt mondták: „Ezaz enyém“, jajgathatott gazdája.

Az igazság gyöngé lábön állott és lehullott szeméről az a bizonyos kötelék, mellyel vakká tették a bölcs királyok, hogy ítéletét kimondja a leghatalmasabb úr fejére is, ha megérdemelte.

Endre király nem bántotta a főurakat, szemet hunyt a zsaroló izmaeliták uzsorászkodása előtt, mert akárhányszor ezek a jó pénzkufárok segítették ki égető szükségéből.

Magyarország kellemes tartózkodó helye volt a hatalmasoknak. Olyan szabadon garáz-

dálkodtak, amint nekik tetszett, s oly hamar megszokták az uraskodást, mintha örök időktől fogva így lett volna. A nagy bölcseséggel írásba foglalt törvényeket arany pecséttel megterhelve elrakták a királynak üres kincses kamrájába. A betűk olyan mélységesen tudnak hallgatni, ha nincs holmi izgága ember, aki megbolygatja és hangot ad a néma igazságnak.

No hiszen ne igen akadjon ilyen nyugtalan vérű ember, mert bizony megkeserüli holta napjáig. Jaj annak, aki ellenségévé teszi a sok hatalmas urat, a fölkapaszkodott, pöffeszkedő pénzkufárokat!

Mégis akadt olyan ember.

Szive volt annak az embernek, nemes és jó szive, mely vérzett láttára a tömérdek nyomoruságnak, a középsorsú nemesek siralmas helyzetének, a nép inségének, a magyar haza szerencsétlenségének.

Ezt a vakmerő embert Bélának nevezték, Magyarország királya volt, Endrének legidősebb fia.

Az apja egy kézre dolgozott a hatalmasokkal, mert félt tőlük, ő felfogta ügyét az elnyomottaknak, mert sajnálta őket. Apja alatt koldussá lettek milliók, hogy egynehány pompásan meghizzék s büszke várában dacoljon akár a koronás királlyal is, ő pedig azt akarta, hogy a milliók ne éhezzenek, hiszen a mellett az az egynehány is vigan élheti világát. Apja alatt a királynak nem volt egyebe,

csak a koronája és a neve, mindakettőt a nemzet adta neki, de ha a főurak erősen buzgólkodtak, el is vehették volna tőle bármely pillanatban; ő azt akarta, hogy a magyar király első és leghatalmasabb embere legyen országának s ne féltse koronáját; ne csak nevét, de őt magát is hódolattal emlegessék.

Béla többet is akart. Elővette a nagy bölcseséggel írott törvényeket és azt mondotta:

— Az igazság ne legyen holt betű, hanem eleven hatalom. Be kell kötni szemét, pallost kell egyik kezébe adni, másikba mérleget. Vissza kell őt ültetni birói székébe, hadd ítéljen: osszon igazságot, jutalmazzon, védjen vagy büntessen. Előtte hajtsa meg fejét a legnagyobb és legkisebb, a leghatalmasabb és legügyefogyottabb, maga a király is tisztelje, mert az igazság mindenek felett való.

Azok a büszke urak eleinte nem akarták komolyan venni az ifjú király buzgóságát.

Mondogatták magukban:

— Fiatal még Béla, erősen megkörnyékezték a koldus nemesek, ellenünk bujtogatták, de majd eszére térítjük mi. Megmutatjuk neki, hogy Magyarországnak a királya csak a mi segedel-münkkel ülheti meg bátorságosan a trónt. Eszére térítjük mi őt, csak legyünk türelemmel.

A darázs-fészek kezdett nyüzsgeni.

Felgyülekeztek az országgyűlésre avval a szándékkal, hogy majd szemébe mondják az ifjú királynak:

— Jó lesz velünk barátságban élned, hagyj békét törvénybe foglalt jussainknak. Mi nem bántunk téged, te se háborgass minket!

Nagyot néztek, mikor a tanácskozó teremben a királyi trónuson kívül egyéb széket nem találtak.

— Hol vannak főnemesi ülőhelyeink? — kérdezték föllobbanva.

Felelék a szolgák:

— Mind tűzre hányatta király ő felsége. Elégtek az utolsó szálig.

— Hm! Eddig nem így volt. Mi is ülhetünk, ha országos ügyben tanácskoztunk a királlyal. Nagy megaláztatás ez, bizony nagy gyalázat!

Mikor az ifjú király megjelent, a büszke fejeket meg kellett hajtaniok, mert fején Szent István koronája ragyogott és ez a korona tiszteletet parancsolt.

A legmerészebbik szót tett az elégetett székek miatt.

— Miért tette ezt a király?

— Mert nem illő, hogy az alattvalók éppen úgy üljenek, mint a király.

— Eddig is úgy volt.

— Ezután nem lesz így, mert én nem akarom.

Ellenmondást nem tűrő volt a király hangja.

— Szóljon hát, kinek nem tetszik a király akarata?

Mélységesen hallgattak.

Ámde háborgott szivökben a megalázott kevélység. A darázs-fészek megbomlott, zúgtak, zsibongtak egymást nyugtalanítva.

Szólottak az új törvények. Mindenik egy-egy tüzes üszök volt, mely a darázs-fészeket fölzúdíttotta.

— A kinél bitorolt jószág van, záros határ-idő alatt adja vissza békés úton jogos tulajdonosának. Ha a törvény szavának nem engedelmeskedik, elveszti minden birtokát.

— A kincstári jószágokat mulhatatlanul vissza kell adni, mert azokat Endre király nem adományozhatta senkinek.

Összenéztek megzavarodott méltatlankodással az urak, epéjük felforrott, de ajkuk néma maradt, mert ki merne nyíltan szembe szállani a törvény szavával, ha azt a koronás király megerősíti.

Mikor a gyűlésnek vége volt, s haza felé szállingóztak, akkor tört ki az elfojtott indulat.

Törvény ide, törvény oda, maradunk a mellett, ami eddig volt. Csak rajta, próbálja meg akárki fia elvenni tőlünk, amit Endre királyi jóvoltából nekünk ajándékozott. Meg van róla a királyi ajándéklevél, rajta az ország pecsétje. Százezer új törvény sem csorbítja az ősi jussot. Ha a király újjat húz velünk, ám húzzon. Nem mi adjuk meg az árát. Becézze hebehurgyán a koldus nemeseket, azok vegyék körül az udvarát, de ne is számítson reánk,

ha majd szüksége lesz országának harcos népre. Reánk ne számítson!

A darázs-fészek zúgott, háborgott. A haragos főurak ellenségeivé lettek a királynak, ellenségeivé a hazának a miatt, hogy mértéktelen hatalmukon csorbát akart ejteni, védelmébe vette az igazságot.

Az indulat rossz tanácsadó, a magaszeretet és hatalomvágy soknemesérzésnek megrontója.

Te igazságos, méltóságos Béla, szelet vetettél és vihart fogsz aratni. Országod javát akartad, vajjon a szennyos indulat nem okozza-e országod pusztulását? . . .

A darázs-fészek, ha felbolygatják, veszedelmes.

II.

Rugacs vitéz.

A Rima jobb partján szerény udvarház állott. A Rugacs-családé volt már nagyidő óta. Endre uralkodása alatt történt, hogy Bertalan, az udvarház gazdája két éves fiacskáját egy öreg nőtestvérére bízva, ő maga követte királyát Jeruzsálembe, hogy az Üdvözítő sirjáért harcoljon.

Fogadást tett volt erre, mikor áldott emlékü felesége halálos betegen feküdt.

A kis csecsemő a bölcsőben sirt, a jó anya pedig vivódott a halállal, Rugacs Bertalan pedig felfohászkodott az istenhez:

— Uram, tartsd meg a feleségemet, vagy ha bölcseségednek úgy tetszik, hogy őt elszólítsd oldalam mellől, tartsd meg a gyámoltalan fiucskát, hogy legyen a családnak folytatója, nevemnek fentartója. Fiad szent sirjához zarándokolok pogányölő kardommal, ha meghallgatod könyörgésemet!

Az anya meghalt, a fiú életben maradt és a becsületes férfiú elment adott szavát beváltani.

Elment, de többé nem tért vissza.

A fiúcska nőtt gondos felügyelete alatt az öreg néninek. A kis birtok nem gyarapodott, de nem is fogyott. A szorgalmas jobbágyok művelték, hűségesen beszállították a terményt és nem zúgolódtak soha, mert senki sem zsarolta, senki sem irigyelte tőlük az őket megillető részt.

Hanem a szomszéd, a gőgös és nagy birtokú Paczolai Jónás megkivánta a Rugacs-birtokot. Szép erdő tartozott ahhoz, sok volt a vad abban az erdőben és a nagy úr szeretett vadászni.

Elment Endre királyhoz, esküvel erősítette, hogy Rugacs Bertalannak, ki Jeruzsálemben meghalt, nem maradt törvényes utóda. Bitang jószág a Rugacs-birtok és éppen ott van az övé mellett. Legyen kegyes a jó király, adományozza neki!

Endre kiállíttatta a királyi ajándéklevelet s megörvendezettette vele Paczolai Jónást. Azt nem tudta a jószívű, gyöngé király, hogy koldussá tett egy szegény árva fiút, a 12 esztendő Rugacs Ádámot.

Paczolai elvette a birtokot, hanem a házat kegyelemből meghagyta az öreg asszony birtokában.

A fiú felnőtt, Béla herceg szolgálatában derék katonává lett, nemcsak katonája, de barátja is a hercegnek.

Paczolait még Endre király uralkodása alatt fölkereste büszke várában és kérte szép szóval, hogy adja vissza neki apai örökségét. Igazságos öröksége neki az, a nagy urnak pedig törvénytelen jószága.

Paczolai nagy hetykén végig mérte, az ajtóra mutatott ujjával s elfordult tőle.

És ekkor a bátor ifjú vállánál fogva megragadta és nagy erővel megrázva újra szembe állította a főurat.

—Kegyelmed ne fordítsa a hátát, ha magyar nemeshez szól, az arcát akarom látni, a szemébe akarok nézni, onnan olvassam ki: van-e igazsága vagy nincsen?

— Te hetyke legény! Elpusztúlj színem előtt, mert véredben gázolok, ha száz pártfogód van is!

— Pártfogóm a becsületes juss. Törvény ad jogot, nem a hatalom. Kimondotta a király, hogy vissza kell adni a bitorolt jószágokat.

Hallotta kegyelmed is, követelem hát, értse meg: követelem!

— Úgy? . . . Szolgák! . . . Szolgák!

Ötön rohantak be a nagy úr kiáltására.

— Kötözzétek meg ezt a ficzkót! Parancsolom!

— Ide ne közeledjék, akinek drága az élete — riadt fel nemes büszkeséggel Rugacs, ketté hasítom a fejét, akárki fia legyen is!

A szolgák visszahőköltek, mert mindenik drága jószágnak tartotta az ép fejét.

— Hitványok, így engedelmeskedtek?

És maga a nagy úr emelt kardot, reá rohant az ifjúra, de ez nem hátrált meg, hanem csapást csapással visszonzott. Már vérzett Paczolai, midőn a szolgák felbátorodva uruk példájától, hátulról reá vetették magukat a küzdő ifjúra és leteperték.

— Megöllek — sziszegte vérbe boruló szemmel a nagy úr, megöllek.

Ekkor egy szép hajadon leány rohant be sikoltva, a nagy urnak legkisebb leánya, Piroska és térdre borulva kérte apját:

— Ne . . . ne . . . apám, vér ne szennyezze be azt a kezet, melyet én mindennap megcsókolok! Kegyelmezz az idegennek!

— Pusztulj innen, leány! Szövőházban a helyed . . . Nem leszek gyilkos. Vessétek a vár börtönébe. Ott marad, míg én akarom.

Rugacs egy pillantást vetett a remegő

leányra. Hosszú és fájdalmas volt az a pillantás. Hála és szeretet néma beszéde volt.

A homályos börtön falait zöldes penész borította. Dögleletes volt a levegője. Nem becsületes vitéznek, hanem gonoszaknak való.

Rugacs nem átkozódott hiábavaló szavakkal, melyeket a tömör falak hallgattak volna csak. Tűrt és sokat . . . sokat gondolkozott. Napjában százszor is feltűnt lelke előtt annak a szép leánynak képe, a ki könnyörögve térdelt a gögös nagy úr előtt. Azt hitte, nem is volt földi lény, hanem tündér. Hallott ő már mesét gyermekkorában az öreg nénitől. Mondotta, hogy a jó tündér segítségére van azoknak, akik vitézül küzdenek a gonoszak ellen, akiknek nem csak bátorságuk, hanem igazságuk is van.

A mesebeli tündérek szelidek, jók és igazságosak.

III.

A Király üzenete.

Paczolai Jónáshoz Béla király fullajtárosa érkezett sürgős üzenettel:

— Mi, Béla, Magyarországnak isten kegyelméből királya, parancsoljuk és rendeljük

neked nemes és nemzetes Paczolai Jónás, hogy Rugacs Ádám hivünket, kit igazságtalanul elfogattál, fej- és jószágvesztés alatt bocsásd szabadon. Nemkülönben parancsoljuk neked, hogy a Rima mellett levő Rugacs-birtokot multhatatlanul add vissza urának.

Paczolait éktelen düh fogta el.

Kereste az árulót, aki hírül vitte Béla királynak a várában történeteket. Rendre vallatta a szolgákat, kiket a rab őrizetével megbízott, de nyomára nem jött a titkos jó barátinak.

— Hozd fel a rabot! — parancsolá az őrnek. Beszélni akarok vele.

Fölhozták az ifjút. Megviselte a két hónapi rabság, arcáról elszállott az életpirosság, szemei alatt sötét karikák rajzolódtak gyötrelmes éjszakák, komor álmok jeleiként. Reá emelte nyílt és nemes tekintetét a vár urára, ajkát összeszorítva várta az ítéletet. Nagy most a hatalma, tehet vele azt, amit akar. Erős a vár fala, messze van a királynak büntető keze.

— Nagyot vétettél ellenem, ifjú. Kezemben van az életed. Gondolkoztál-e arról oda lenn?

— Tudom, mi várhat reám, ha te vagy a birám, Paczolai Jónás. Hogy megöletsz, abban nem kételkedem. De hallgasd meg utolsó szómat, vésd jól a szivedbe.

— Még mondani valód is van?

— Nem sok, de van.

— Beszélj !

— Az ügyefogyottak megnyomorgatója voltál teljes életedben. Jutalmazzon meg érte az isten ! Lelkednek legédesebb kívánsága vala szaporítani jószágaid számát úgy, amint a kínálkozó alkalom magával hozta. Örülj mezőidnek, legelőidnek, erdeid vadjának, termőfölded gyümölcsének ! Jutalmazzon meg lelkiismereted szava. Ha most kezeimen nem volna ez a bilincs, nem támadnék reád, hogy megtoroljam a rajtam elkövetett gyalázatot, hanem elkerülném váradat, elkerülnélek tégedet, mert hogy magyar nemes ember rosszabb legyen az úton leskődő fosztogatónál, sohasem hittem. Minden jó magyarnak egyformán gyalázata az. Öless meg Paczolai, csak egyet engedj meg. Hadd köszönjem meg leányodnak a jószágát. Nem látott soha előbb, s könyörgött hozzád, mikor szolgálid orvul letépertek, hogy ne ölj meg. Oda lenn a sötét börtönben sokszor gondoltam reá. Tündérnek láttam. Mondd meg neki, egy magyar vitéz áldotta utolsó percében . . . . Nincs több mondani valóm. Készen vagyok.

— Beszélek én hát. A király azt akarja, hogy szabadon bocsássalak, visszaadjam neked a jussodat. A király parancsolja, de ha nekem úgy tetszik, nem hallgatok a parancsra, visszadobatlak oda, a honnan előhoztak, s mire igazságot tenni idejönne a király, te már nem volnál az élők között . . . . Nem úgy cselek-

szem. Engedelmeskedem a királynak, szabadon bocsátlak, visszaadom azt is, a mi az apádé volt, de egy föltétel alatt: boszúálló kezét reám ne emelj, s a király haragját föl ne támaszd ellenem. Megesküszöl-e erre? Mondd a királynak, hogy Paczolai Jónás nem bánt veled igazságtalanul. Erre is tégy esküt!

— Esküt teszek, hogy boszút nem állok, esküt teszek arra is, hogy a király haragját ellened föl nem idézem, de azt tőlem a király nem hallja meg, hogy te velem igazságosan bántál.

— Miért nem?

— Mert én nem tudok és nem akarok hazudni.

A büszke főúr lesütötte szemét, hallgatva állott a rab ifju előtt. Lelkében megszegyenült előtte. Az igazságnak csodálatos hatalma van még akkor is, ha ellenünk fordul.

— Jó, ezt hát ne mondd!

Ismét hallgatott és gondolataiba mélyedt. Vizsgáló szemeit az ifjura veté, hosszasan nézte.

— Kemény fejed, nagy akaratod van . . . . a karod is erős lehet, ... beszélni is tudsz értelmesen — — — Ördögadta, fiu, tetszel nekem . . . . Sajnáltalak volna, ha valami nagy bajod lett volna nálam. Hanem a leányomra ne gondold, azt jó előre megmondom. Jó széles Magyarország, isten velünk!

Paczolai lassan, nehéz léptekkel eltávozott. Még egyszer hátra fordulva így szólott:

— A szolgák leveszik kezedről a vasat, előhozzák a lovadat, aztán mehetsz! Amit mondtam, a mellett maradunk.

A börtönőr bejött, levette a bilincset. Ott maradt a helye az ifju kézcuklóján, sok ideig emlékeztető karperecz gyanánt. Most hát szabad. Mennie kellene, hogy minél előbb elhagyja ezt a várat, hol durva erőszak csaknem életétől fosztotta meg, de nehezen esett a távozás. Látni szeretett volna még valakit. Azt a kedves arcú leányt, a ki könnyörgött érette. Csak azért szerette volna látni, hogy azt mondja neki:

— Apád nagyot vétett ellenem, de elfelejtem, mert reád gondolk, szép hajadon-leány, jólelkű tündér!

És a mikor kiléptetett lovával a vár kapuján, visszafordult még egyszer, s úgy rémlett, mintha egyik ablakban látta volna azt a leányt.

Talán csak káprázat volt.

IV.

Julián barát meséje.

Rugacs visszatért a király szolgálatába. Kérdezte Béla kedvelt hivétől, hogy mi bántódása volt a gögös Paczolainál? Elmondta,

hogy egy éjszaka habzó lovon egy hirnök érkezett udvarába, másnap bekéreződött hozzá és tudtul adta Rugacs Ádám sorsát. Nem mondta meg ki küldötte, pedig, hogy nem maga jószántából jött, azt meg lehetett látni rajta. Szolga volt vagy olyasmi.

Rugacs szívében föllevenedett képe annak a könyörgő leánynak és abban az édes gondolatban ringatózott, hogy nem küldhette más, mint a jó tündér.

Hogy miért küldte, ha csakugyan ő küldötte, azt nem kérdezte. Hiszen úgy szól a mese, hogy a tündérek nem élhetnek jó tett nélkül.

Kérte a királyt, hogy az ő hűségeért feledje el most az egyszer Paczolait, ne tegyen róla szót. Teljesítette a királyi parancsot, visszaadta a jószágot, nincs miért vádat emeljen ellene.

Béla teljesítette kívánságát. Amúgy is sok baja volt a nagy urakkal. Dacosan visszavonultak a királyi udvarból, váraikba zárkóztak, s nem törődtek országos ügyekkel. A haza dolga a királyé — mondogatták — nem a miénk. Lovainknak, ha elég széna terem, magunknak bőséges gabona és bor: mi gondunk legyen más. Zajos éjszakákon át víg pohárszó mellett csak eltelik az élet. Névnepokat ülünk, lakodalmat lakunk, áldomást iszunk és kergetjük a vadat csaltos erdőben. Uralkodhatik tőlünk bátran a király, kidobatta székeinket

a tanácssteremből, no jól van, tanácskozzék belső embereinkkel, nekünk, ha nem használt, nem sokat árthat.

Hej, fájt ez a nemes szívű királynak, fájt nagyon, ha nem is mutatta. Mikor együtt volt jó hiveivel, a két Forgách-csal, Rugacscsal, Ernyeivel, Kécsivel, panaszkodott nekik, hogy elfajul a magyar. Maga hasznát leső, király hatalmával dacoló lett a főnemes. Országvédője helyett henye élet után mohón kapkodó, nem jóakaró urát, hanem ellenségét látja Szent István utódjában, s míg a népet lelketlenül sanyargatja, agyarkodik a törvény ellen.

A király szomorú igazságot mondott és a vitézek nem védhették honfitársaikat, mert nem volt mivel védniök.

Magyarország egén apró foszlányfelhők uszkáltak céltalanul, de számuk napról-napra szaporodott. Ilyen apró felhő-darabokból szövődik össze az eget rázkódtató, földet elárasztó viharos fürgeteg.

Egy nap hosszú utról hazatért szerzetes tért be a királyi udvarba.

Innen indult el évekkel előbb többed magával. Akkor Béla biztatta, hogy csak menjenek, most Béla fogadta királyi kegyességgel.

— Ismersz-e, fölséges Uram? — szólott a remete megállva alázattal Béla előtt.

— Ismerlek, Julián, nem az arcodról,

hanem a hangodról. Hol vannak utitársaid? Csak magad érkeztél vissza?

— Csak egyedül jöttem. Megviselt fagy és hőség, puszták forró homokja, tikkasztó levegője, megtámadott ragályos nyavalya. Hű társaim, a derék Bernát, a jókedvű Pelbárt, a bölcs tanácsú Dagobert és a széles vállú Szalézius elmaradtak tőlem. Egyenkint temettem el őket. Az utolsónak, Bernátnak, magam ástam körmeimmel sirt. Nehéz utam volt, felséges királyom.

— Téged haza segített az isten!

— Övé legyen a dicsőség! Áldott legyen gondviselő bölcsesége!

— Mit tapasztaltál, add tudnom, jámbor férfiú.

— Annak, amiket láttam, kettős ábrázata van. Örömet jelent az egyik, nagy szomorúságot a másik.

— Találkoztál-e az ős hazában maradt magyarokkal? Beszélj az ázsiai hazában hagyott testvéreinkről. Élnek-e? Rájok találtál-e?

— Megtaláltam őket. Magyar vendégszere-ttel, testvéri hű indulattal fogadtak. Boldogok ők és tiszta életűek. Tágas mezőkön legeltetik juhaikat, ökreiket. Vannak gyorsan futó lovaik; bölcs öregek tanácsára hallgatnak és sokszor megemlékeznek könyező szemekkel testvéreik-ről, kik szép reménytől sarkalva nyugatra mentek új hazát keresni. Nyomuk veszett azóta. Ki tudja mi lett velök? . . . . Elmeséltem nekik,

hogy bujdosó testvéreik szép hazára találtak s immár háromszáz esztendeje ide s tova hogy megtelepedtek. Voltak dicső vezéreik, bölcs királyaik. Megmondóttam nekik, hogy a mostani királyt Bélának hívják, hogy ő is derék elődeink nyomdokában halad. Nem dicsértelek érdemeden felül, felséges uram, mind igaz volt, amit beszéltem. Testvéreink áhítattal hallgatták szavaimat és olyan boldogak valának, hogy messze idegenből rokonüdvözletet hallottak.

— Ez az örömdetes hír, hát a másik, azt is akarom hallani.

— Bár ne volna mit mondanom, magyarok királya; kívánnám, hogy ne volna. Veszély fenyegeti országunkat, nemcsak a miénket, de mindazokét, kik a Volga folyótól nyugatra laknak. Nagy fergeteg készül Keleten. Millió meg millió ember képébe öltözött vadállat fenekedik reánk. A vad tatárok (mongoloknak is szokták nevezni), készülődnek világbontó háborúra. Erejüktől bujtogatva, diadalmas rabló-támadásaiktól elkapatva főkhánjuk a világ ura akar lenni. Így hagyta örökségül a rettenetes Themudsín, ki a tatárokat hatalma alatt egyesítve népeket hajtott igába, véresre festé útját, merre csordáját vezette. Oktáj, a mostani főkhán, Európára veté tekintetét, és mi útjába esünk, ha megindul a tatár engedelmeskedve ura parancsának. Fordítsa el e veszélyt országunkról a mindenható isten!

Béla szomoruan hallgatta. Hihetetlennek tetszett eleinte, de Julián arcának ünnepélyes komolysága és a jóslatszerű hang, melyen mondá, megdöbbentette a királyt.

— Elmondám, uram, királyom, a jót is, rosszat is. Bölcseséged legyen országunk és nemzetünk védője. Nehéz időkben van leginkább jó királyra szükség.

Jó királyra és hű nemzetre, úgy-e?

— A magyar nemzet sohasem tagadta meg magát.

— Bár igazad volna, jámbor szerzetes. Sokan vannak, kikben szeretnék bizni, de nem tudok. De hagyjuk ezt. Pihend ki fáradalmadat királyi udvaromban, s ha megerősödtél, járj körül az urak váraiban s mondd el nekik is azt, amit nekem elmondottál. Jó lesz a nemzetet úgy a jóra, mint a rosszra előkészíteni.

— Úgy történik, a mint parancsolod.

Béla király lelkét napról-napra jobban megszállották a gondok. Julián szavai belevésődtek szívébe, s bármennyire szerette volna, hogy mesének tartsa, az aggodás édes testvéreül hozzá szegődött és nem hagyta pihenni.

Maga köré gyűjtötte egy nap leghivebb embereit: Rugacsot, a két Forgách-testvért, Dömét, az Aba-nemzetség derék sarjadékát, Ernyeit a főlovászmestert, és elmondta nekik, hogy mi bántja, mi nyugtalanítja.

Igyekeztek azok, hogy kiverjék uruk fejéből a hiábavaló aggodalmat, biztosították

őt hűségükről. Rugacs esküre emelte jobbját és felkiáltott:

— Mig egy csöpp vér foly ereimben, a tiéd az, jó királyom. Tiéd vagyok életben, halálban. Isten engem úgy segítjen!

A többiek is megesküdtek és Bélának, Magyarország aggódó királyának köny gyült a szemébe:

— Jó hiveim, nem az én életemet féltém, hanem a hazát. Ha csak fele volna az uraknak olyan derék, mint ti vagytok, azt mondanám: hadd jöjjön a tatár, készen várjuk. Tudjátok mi a baj, éppen olyan jól tudjátok, mint én. Azon kell segitenünk. Egyetértés, egymás iránt való szeretet kell, mert e nélkül gyöngye a leghatalmasabb nemzet is. Ezen segítsünk, ha tudunk.

A király hivei lecsüggesztették fejöket. Érezték, hogy a királynak igaza van, s ez az igazság fenyegette Magyarországot.

Várhat-e jót a nemzet, melynek leghatalmasabb fiai nem törvényes uruknak, hanem esküdt ellenségöknek tekintik a koronás királyt?

A haza egén úszkáló foszlányfelhők gyülekeztek, tömörültek, sötétedtek; az ilyen felhőkből támad eget megrázkódtató, földet elárasztó viharos fürgeteg.

V.

A megtérített főúr.

Rugacs megkérte a királyt, hogy engedje őt haza egy kis időre a királyi udvarból. Rég nem látta már a családi házat, az ő öreg nénjét, aztán egyéb dolga is volna.

Hogy mi az az egyéb dolog, nem szólt róla a királynak.

A Rima partján csöndes világ volt. Dolgoztak a jobbágyok panasztalan türelemmel, vásárnaponkint elmentek a harmadik faluba, hogy isten igéjét hallgassák, aztán kiültek gunyhóik elé és beszélgettek. A szegény embernek kicsiny gazdasága, kicsiny gondja van és mégis nagyobb teher olykor a szegény ember kicsiny gondja, mint a nagy urak nagy gondja.

Rugacs szerette a jámbor népet. Mig porban játszó gyermek volt, gyakran elszökött az udvarház nagy udvaráról és napestig játszott a paraszt fiúkkal. Hol ő verte meg őket, hol pedig azok szalasztották meg őt. Olyankor megfélekeztek a jobbágy-fiúcskák arról a különbségről, a mi nemes és paraszt között van. — A melyik erősebb, az kerekedik felül.

Jól esett a rövid pihenés a csöndes Rima

partján. Hallgatta a jegenyefák levelének szelid suttogását és úgy gondolta, hogy meghalt édes anyja mesél neki, akit ő soha sem látott, a kinek a hangját sohasem hallotta. Mormolva, csevegve ölelkeztek egymással a Rima patakának szelid fodrai, s a víz tükrében egy tündért látott, a ki intett neki, szomoruan-vigan nézett reá és hirtelen eltűnt. Mintha mostoha kezekre bízott árva leány lett volna, kire szigoruan ráparancsoltak, hogy el ne mozduljon hazulról, mert asztallábihoz kötik. Pedig a szegény leány epedve várja a megszabadítóját, a mesebeli királyfiút.

A Rima vize bohókás tündérek tanyája. Még az erős szívű Rugacs Ádámnak is jól esett a partján üldögeálni, mikor már a csillagok fölütötték ezüst koszorús fejüket, mintha táncba gyülekező menyasszonyok lettek volna.

Azért is szerette Rugacs vitéz a Rimát, mert a mellett a vár mellett folyt el, a hol ő börtönben ült, a Paczolai Jónás rétvét szeli keresztül. Talán ebben a tiszta patakban fürdik alkonyatkor Paczolai Jónás hajadon leánya.

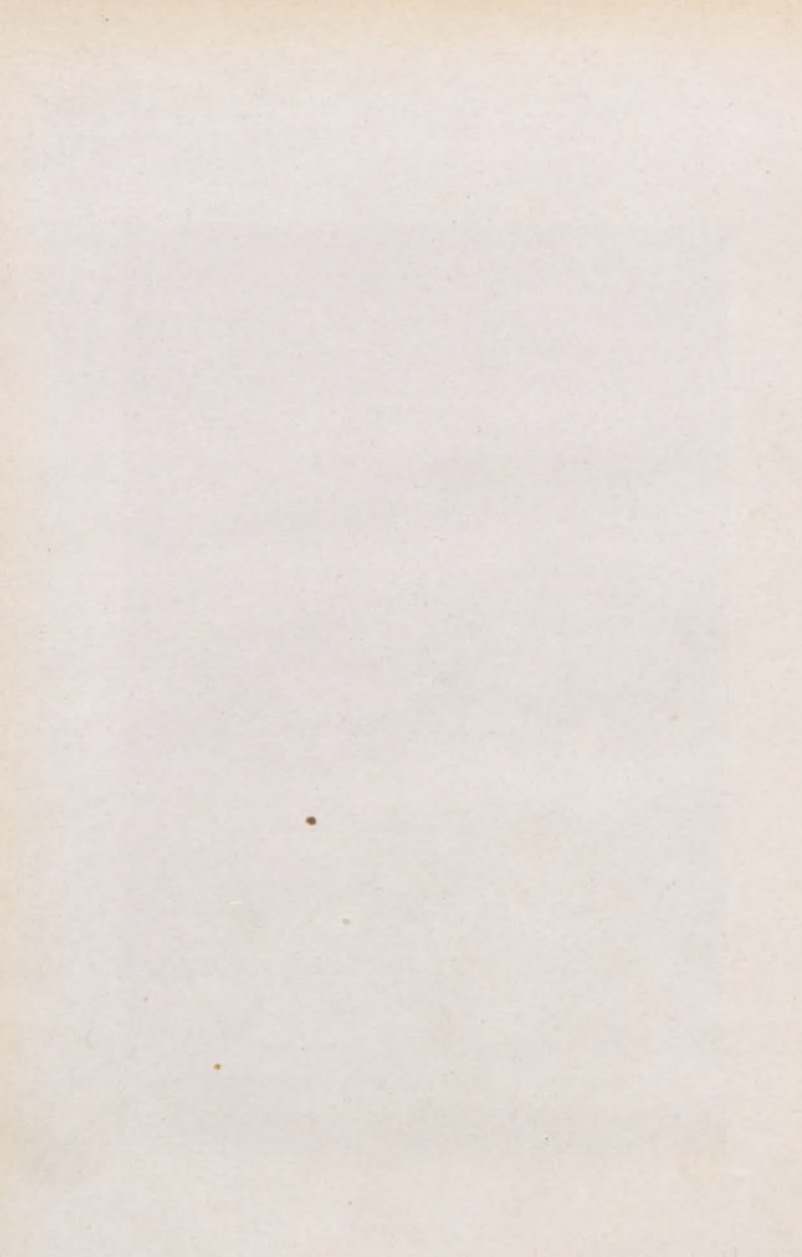
Ej, te szegény vitéz, hogy te nem tudtad elfelejteni a két könnyörgő szemet, az esdeklő hangot!

Nem mondta-e akkor a gögös nagy úr, hogy széles föld Magyarország, hanem a leányomra ne gondolj!

Miért ne gondolna? Hiszen a jó keresz-

ténynek szabad mindennap imádkozni, s az imádságba miért ne foglalná be nevét annak a szép és jó leánynak?

Sokszor arra gondolt, hogy elmegy Paczolai uramhoz s megmondja neki:

— Vitéz vagyok, becsületemmel könnyen nem játszom, van a miből megéljek, szégyent a te úri familiádra nem hozok: add hitvesül hozzám a leányodat, ha ő is úgy akarja.

Elgondolta, de nem tette meg, mert büszke volt a lelke neki is, az elutasítás nagyon fájt volna.

Eljárt vadászni a nagy úr birtokával szomszédos erdejében. Csak egyszer szerette volna látni, távolról csupán, aztán visszatért volna a király udvarába.

Amint barangolt céltalanul, mind közelebb jutott a nagy úr birtokához, már mesgyéjén állott a maga erdejének. Hangos segítségkiáltást hall, s recseg-ropog a száraz galy mögötte, mintha viaskodók alatt töredeznék.

Rugacs átugorja a mesgyéül szolgáló széles árkot és hirtelen ott terem.

A nagy urat látja, amint egy természetes vadkannal küzköd, már a földön hever s a szörnyű állat csattogó agyarát neki akarja fészíteni.

Mint egy fiatal tigris, oly gyorsan veti magát a vadra és két hátsó lábánál rettenetes erővel megragadva ellódítja, s vadászkesével a földre zuhanó állatot torkon szúrja.

Sivít az, habos vér ömlik szájából és véres agyarát összecsatogtatja, majd kilóg vörös nyelve és szemeinek dühös villanására éj borul.

— Megsérült-e kegyelmed? — kérdezi Rugacs, a földről fölemelkedő Paczolait.

— Az oldalomba döfött a bestye vad. Se baj, most fáj egy kicsit, holnap már csak csiklandását érzem. Kemény dög volt. A te karjaid, öcsém vasból vannak . . . Hadd lássam az arcodat!

— Rossz emlékeket költ fel benned az arcom, inkább meg se nézd.

— Adósod vagyok.

— Semmivel sem. Mi már egyszer leszámoltunk.

— Rugacs Ádám! . . .

A nagy úr arca elkomorult. Pillanatig szótalánul állott, mintha viaskodnék egy láthatatlan hatalommal. Ez a láthatatlan hatalom a büszkesége volt. Majd megemberelte magát, az ifjú felé nyujtotta jobbját:

— Vétettem ellened, bocsáss meg!

— Ami elmúlt, már elfeledtem. Magyar ember ne legyen haragtartó magyar ember iránt.

— Köszönöm, amit tettél.

— A köszönet megszégyenít, hagyjuk a szót.

— Kisérj engemet haza, öcsém. Gyengék a lábaim, no, elkisérsz-e?

Rugacs szó nélkül közelebb lépett és a gőgös Paczolai reá támaszkodott. Úgy haladtak lassan az erdei ösvényen.

Egyik sem beszélt.

A madarak ágról-ágra ugrándoztak és vidám énekük belopózott a szívbe. A fák levelei enyelegtek a csintalan széllel s a magasra nőtt fűszálakon siető bogarak mászkáltak, napi munkájokat végezve, napi kedvtelésöket keresve. Egy-egy megriadt nyul nekiiramodott s hatalmasokat ugorva menekült. Mert nem kergette senki.

Egy javakorán már túllevő nagy úr s egy izmos derék ifjú lépegetett az ösvényen. Ellenséges szándék nincs egyiknek sem a szívében. Kezet szorítottak, s akivel a magyar kezet szorít, annak nem rosszakarója.

— Van-e istennek tetszőbb, mint békeségben megférő emberek? . . .

*

Rugacs el sem ment a nagy úr várából sem az nap, sem másnap. Nem eresztette Paczolai.

Együtt ürítettek serleget, együtt vadásztak. A gögös úr napról-napra jobban megszerette az ifjút.

— Teringettét, mondogatta, hogy is bánhattam veled eleinte olyan kutya módra? Láthattam volna, hogy ki vagy? Akkor szembe szállottál velem, s ha nem segítenek a szolgák, ketté hasítod a koponyámat.

Estebéd után a nagy úrnak hajadon leánya

is ott maradt velök és hallgatta csillogó szemekkel az idegen vitéznek lelkes szavait.

A hazáról beszélt és a nemeslelkű királyról. Julián meséjét mondotta el, s mikor a főurak ellenséges indulatáról emlékezett meg, kigyúlt méltó haragtól az arca, s vádolta őket, hogy nem szeretik a hazát, nem szeretik a nemzetet.

Ó milyen szép volt a hazájáért lelkesedő ifjú! A kevély főúr, ki Endre király idejében sokat megfordult az udvarnál, rázogatta fejét, de szíve még is vonzódott az ifjúhoz, szavait eleinte szépeknek, később igazaknak is tartotta.

Piroska, a szelid leány, estéli imádságához a következő fohászkodást csatolta:

— Uram, őrizd meg őt is, hiszen nincsen sem apja, sem anyja; nincs senkije, csak egy jó királya, szerencsétlen hazája és vitéz kardja!

Az isten megszokta mindig hallgatni a jók és ártatlanok fohászkodását.

VI.

A hazáért!

A foszlányfelhők addig-addig gyülekeztek, míg fergetegszülő, sötét felhővé tornyosodtak. Amit a jámbor szerzetes mesélt, irtózatossá válósággá változott. Koronáját és országát

vesztő király futott Bélához, népének romja kísérte. Kuthen volt és 40,000 kún harcos, mind háznépestül. Tatárcsorda lepte el országát, népölő csatában legyőzte őt, s hogy életét megmentse, hazánkba jött. Kérte Bélát, hogy fogadja be.

Béla király szives barátsággal fogadta a kúnokat, nagy tisztelettel a szerencsétlen Kuthent. Bölcsen is tévé azt, nemcsak emberszeretőleg.

Ha jön a tatár, segíti őt az ótalomba vett Kuthen egész népével. Olyan nehéz időkben bűn volna megvetni a támogató kezét.

Magyar és kún megélhetnek barátságban egymás mellett. A sík Alföldön, a Tisza és Duna között van elég hely, hadd üssék fel ott sátraikat: övék a rét füve, a folyó hala, szántsanak, vessenek, érezzék magukat otthon.

Ámde rossz szemmel nézték a főurak. A király ellen való gyűlölségek újabb táplálékra lelt. Ha eddig bántotta őket az, hogy Béla nélkülök boldogul, most boszankodtak a miatt, hogy a jövevény kúnok a király kegyébe férkőztek.

— Úgy . . . úgy, csak becézze drága kúnjait! — zúgtak-búgtak elkeseredett hangon — hadd becézze és hordozza ölében. Melengetse a kigyókat, mellőzzön minket!

— Azért szerezték őseink a hazát, hogy jött-ment idegenek dúskáljanak örökeinkben. Tehetik, mert kiterjesztette fejök fölé védő karját a magyar király!

— Rémitgetnek mesével, hogy fenyeget a tatár. Jöjjön, ha úgy tetszik és táncoltassa meg a királyt drága kúnjaival. A mi kardunk benne marad hüvelyében, ha százszor ránk izen is Béla király, hogy siessünk zászlai alá.

Torzsalkodó hatalmasok! Hát ennyire elvakított a gőg és oktalan gyűlölet, hogy a hazának és nemzetnek ellenségeivé váltatok? Ezt hagyták-e reátok örökségül azok a vakmerő, vitéz ősök, kik Árpádot közös akarattal fejedelemmé választották? Bizony gonosz ördög szállott meg, epévé változtatta bennetek a hazaszeretetet, civakodássá az egyetértést; a békesség szelid galambja marakodó, véres szemű ölyvvé lett.

Szerencsétlen nemzet! Szerencsétlen haza!

Minél közelebb jött a pusztulás órája, annál elvakultabb lett a magyar. Nem is hitték utoljára, hogy a tatár be akar rontani hazánkba. Nevetséges mesének tartották, melyet a király talált ki, hogy rémitgesse őket, mintha sötétben sivalkodó gyermekek lennének.

Gyors hívivő érkezett Paczolai várába. A király küldötte Rugacshoz.

— Mulhatatlanul siess Pestre! Szüksége van reád uradnak. Paczolai indulatba jött. Kitört belőle a főúri büszkeség és dac.

— Nálam maradsz, öcsém! Van a királynak elég kúnja, azok harcoljanak, ha szükség lesz reá. Pedig nem lesz, jól tudom én azt.

— Nekem mennem kell!

— Miért kellene menned?

— Mert menni akarok.

— Bolond vagy. Hanem azért szeretlek téged, és mert szeretlek, nem engedlek el.

— Nem maradhatok.

— Tudom én annak a módját, hogy mivel maraszszalak.

— Nincs a világon hatalom, ami visszatarthatna.

— Hátha mégis volna. Gondolkozzál csak!

— Nincsen . . . nincsen!

— A leányom.

Rugacs elsáppadt. Fájdalmas küzdelem támadt a szívében, hallgatott.

— A leányomat neked szántam feleségül. Övé lesz minden birtokom, pedig ő birtok nélkül is fölér egy királyi koronával. Ha apja nem volnék, akkor is azt mondanám. Nos, mit szólasz?

— Ha a szívemet darabokra tépnék, akkor is azt mondanám, hogy elmegyek.

— Ne hirtelenkedjél, öcsém, gondold meg jól szavaidat!

— Sokat gondolkoztam, mindennel számot vetettem. Mennem kell.

Paczolai¹ behivatta leányát.

A szép, szelid Piroska lángoló, majd hirtelen elhalványult arccal állott Rugacs Ádámmal szemben.

Szegény, kis galambszive úgy dobogott, hanem a szemében csodálatos fény tündökölt.

— Leányom — szólott az apa — nézd meg jól ezt az ifjút és felelj a kérdésekre úgy, amint szived sugalmazza.

Piroska nem nézett az ifjúra, hanem atyjára.

— Mindig őszinte voltam, édes apám.

— Tudnál-e szabad akaratodból hűséges, szerető hitvese lenni ennek az ifjúnak?

— Ezt nem neked kell kérdened, hanem neki — szólott egyszerű, szelid hangon a leány.

— Igazad van. Szólj hát öcsém, rajtad a beszéd sora.

Végzetetlen szomorú tekintetét Piroskára veté Rugacs Ádám és meg-megreszketett hangja, míg beszélt.

— Hogy legdrágább vagy szívemnek, szóval sohasem mondtam, de szemem elárulhatta, Piroska. Rossz nem vagyok sem mint ember, sem mint vitéz. Apád megtisztelt szeretetével, te megtiszteltél jóakarattoddal. Soha sem fizethetem vissza jóságotokat. Itt maradnék holtom napjáig mellettetek, hogy megmutassam egész életemmel, mennyire adósnak érzem magamat. Ha szived hajlandóságával megajándékoznál, isten oltára előtt fogadnék sirig és siron túl tartó hűséget... De nem tehetem még. Van egy még nagyobb adósságom. Tartozom a hazának és a királynak. Ellenség ront reánk. Milliók életét fenyegeti, az apádét, a tiédet és szerte a hazában minden honfitársunkét. Oldalamon kard függ, karjaimban erőt érzek, vitéznek neveznek, becsül a király,

szólít a haza nevében, és nekem mennem kell, ha azt nem akarom, hogy szemeimet ki ne süsse a szégyen, homlokomra bélyegét ne üsse a gyalázat; mennem kell, mert nem tehetek szívem sugalma, vérem indulatja, lelkem egyedüli óhajta ellen. Szeretlek oly tisztán és nemesen, mint korán elhalt anyám, csatában elhullt apám szent emlékét, de mennem kell, mert nem állhatnék melléd lelkiismeretem furdalásával, naponkint megborzadva gyávaságom tudatától . . .

Az erős, hatalmas vitéz lehajtotta fejét és kiomlott szeméből a fölkorbácsolt lelkiszenvedésnek könyzápora.

Paczolai megrendülve állott előtte, leánya pedig, büszkén fölemelt fejjel, sugározó arccal, lángoló szemekkel.

— Szólj leányom, mondd, hogy —

— Azt mondom, — szólalt meg csodálatos tisztaságú hangon a leány — hogy ez az ifjú, ez az én jegyesem, hallgasson szíve sugallatára, a segélyért kiáltó haza hívó szavára. Menj, te drága, nemes ifjú! Menj, Ádám, vezéreljen a Szűz Anya, oltalmazzon és hozzon vissza a Mindenható!

És e pillanatban a szomszéd hegy mögül kibukanó nap sugáresője beáradt az ablakon, a gyémántsugarak szikrázva körülfogták a leány alakját, mintha a Mindenható örök szeme, a szeplőtelen nap, csak őt akarta volna látni.

Paczolai tördelt hangon ölelte keblére

leányát és fiát (fiának tekinté már), az ifjúnak mellére simult a szőke hajú leány szép feje.

— Készüljetek legények mind a hányan vagytok, készüljetek, holnap indulunk Pestre, a király táborába!

VII.

A véres kard útja.

Fut a szél minden irányában egy-egy királyi hirnök. Véres kard van a kezében. Bekopogtat kora reggel, a nap delelő órájában, késő este és éjjélkor szerény nemesi udvarházak, sziklacsúcsokra épült várak kapuján és szól hol harsány, hol rekedt hangon:

— Béla, Magyarország királya, küld. Veszélyben a haza. A tatárok közelednek. Hédervári Dénes a vereckei szoroshoz ment, hogy visszatartóztassa. Fegyverre hát minden nemes, főúr, közrendű, ifjú és középkorú! Fegyverre, a ki szereti hazáját, nemzetét! Félre a gyülölséggel, veszély és pusztulás nem a királyt, hanem a hazát és nemzetet fenyegeti. Fegyverre! Gyülekezzetek Pest alá, ott várja hű alattvalóit a király!

A magas várak döllyfös urait vig lakománál találja. Összegyűlt sokhelyt az úri familia.

Lakodalmát lakja a legidősebb fiú. Kering a serleg, ürülnek a nehéz billikomok, a vedrekbe serény szolgák friss bort töltenek. Amott várnak a pecérek egész falka kutyával, mert nagy vadászatra készül az úri társaság. Hangos léssen az erdő, remegő a vad, csaholnak a futó kutyák, hatalmasan szeli a levegőt betanított sólyom-madár. Szép asszonyok lengő ruháikban, gyors lovaikon kísérik a vadászokat. Tréfa járja, öröm és boldogság napokon, heteken át.

A hirnököt megkinálják borral, végig hallgatják mondókáját. Csak egy-egy félénk szívű leánykának dobban meg erősebben a szive és sáppad el arca, hanem a mulatozó urak nagyokat kacagnak.

— Elég tág Magyarország, elérnek rajta a tatárok is, ha a király helyet tudott szorítani a drága kúnoknak, miért ne fogadná be a tatárt. Egyik olyan, mint a másik. Egyébiránt, ha Magyarország csakugyan veszélyben volna, az is a király baja, ő lássa. Eddig nem törődött velünk, most se zavaja kedvteléseinket. Azért csak rajta! Táncra perdüljön a fiatalság! Rövid az élet, föl kell használni minden percenetet! Előre pecérek! Küldjétek a hajtókat, serényen! Hol vannak a csatlósok! Pompás az idő! Nagyszerű lesz a hajtas! Fogadjunk, hogy én terítem le a legderejobb mackót!

— Eredj tovább egy házzal siralmas hiraló, ne rontsd el a mulatságot. Laknak a

szomszédban is emberek, azokat boszantsd csácsogásoddal, ne minket!

— Hajrá! Vigadjunk!

A szegény nép fölveri az erdők vadját, szolgálja a szokott fáradtsággal az urak mulatását. Töri a földet kapával, hasítja a barázdákat ekéjével, jár úr dolgára és boldog, ha szájából ki nem kopik a falat, ha kegyelmes ura deresre nem húzatja, hogy talpára veresse az igazságot. Boldog, ha vasárnap vagy sátoros ünnepeken templomba mehet megvigasztalódni, búbanatot, robotmunkát, nehéz életet felejtteni . . .

Rohannak a királyi hírnökök, reászárad a vér kivont kardjukra, eltikkadnak a hőségben, megáznak az esőben, kidül alóluk az agyonfárasztott paripa. Várról-várra mennek, nemesek kuriáit el nem kerülik, de szavaiknak süket fül, érzéketlen szív a hallgatója.

Eljut a hirtvivő Paczolai Jónás várába is. Törődött, agg kapus szól le az őrtoronyból:

— Mi jóval jössz, atyámfia?

— Eressz be a király nevében.

— Beeresztelek, ha pihenni akarsz. Egyébért hiába jöttél. Nincsenek itthon.

— Az uradat keresem.

— Keresd a király táborában, ott megtalálod nyolczvan vitézével.

— Becsület és tisztesség a nevének!

— Én is azt mondom. Elment mindenestül. Leányát, a legjobb és legszebb kisasszonyt,

elvitte a Nyulak szigetére jámbor apácák közé, maga pedig táborba szállott.

— Miért nincsen legalább száz olyan nagy úr, mint ő!

— Megszorult a király, úgy-e?

— Megszorult az ország, nem a király. Az ötödik ló dült ki alólam, tizenhat napi járó földet bejártam és csak három igaz magyarra találtam.

— Óvja isten nagy veszélytől a hazát!

— Az isten jó, de a magyar urak elvete-mültek. Nevükön szárad a gyalázat, ha a tatárok temetővé változtatják az országot.

A véres kard útja szégyenletes út volt.

VIII.

Kuthent meggyilkolják.

Hédervári Dénes vérrel borítva, seregének romjaival futott Pestre. A vereckei szoroson áttört a tatár. A Kárpátok ős erdejét negyven-ezer fejszés irtotta éjjel-nappal, hogy Batu khánnak félmillió embere akadálytalanul halad-hasson előre.

— Vége mindennek! — szólott elfuladó hangon a nádor. Beláthatatlan a tatár sereg. Nem emberek, hanem ijesztő rémek. Csontos nagy lovaik versenyre kelnek a széllel,

Apró szemeik vadállati kegyetlenségtől csillognak.

Béla király biztató szavakkal fordult a Pesten táborozó sereg vezéreihez. Bizakodott a kúnokban, kiknek a királya parancsot adott ki, hogy minden fegyverfogható kún gyülekezzen a magyar király táborába. Ott várja őket kíséretével.

De haragos morgás felelt a király szavaira.

— Nem bizunk sem Kuthenben, sem népében!

— Kell biznunk, hiveim! Becsületes vitéz a kúnok királya.

— Becsületes annak, aki becsületesnek tartja. A kún nem védi másnak a hazáját.

— Övé is ez a haza, mióta oltalmunkba vettük.

Új hírnök jött:

— Két napi járó földre a tatár! Bekalandozzák a vidéket. Több csapat erre felé tart. Holnap már Rákos mezejére érkeznek.

— Hadd jöjjenek — buzduzt fel rettenhetetlen bátorsággal a hős kalocsai érsek, majd szeme közé nézünk.

Újabb hírnök jött, Vácról küldötte Frigyes osztrák herceg, azt izente, ne féljen Béla, segítségére jön.

Jött is, de minő csapattal. Kényes, diszruhába öltözött német urak voltak, kik nem harcolásiszándékból, hanem magamutogatásból jöttek. Látni akarta Frigyes, hogy mennyire

reászorult a magyar király, a kinek ő sohasem volt barátja, sőt uralkodása elején a pártos főurak biztatására, fegyvert fogott ellene, hogy koronájától megrabolja.

De hát a szükségben barátot láttat velünk a reménység az ellenségben is.

Béla eléje ment örvendő szívvel a gögös osztrák hercegnek, hogy megköszönje szomszédi szívességét.

Hanem a Pesten táborozó sereg még mindig csekély számú volt. Csekély számú s fegyelmezetlen.

Minden zászlós úr parancsolt a maga embereinek, akár értett a hadvezérséghez, akár nem, a maga tanácsát tartotta legjobbnak.

Megérkezett Kálmán is, a király öccse, Horvátországnak hercege. Hős volt tetőtől-talpig, leghívebb alattvalója királyi bátyjának.

Béla szívében kezdett a reménység éledezni. Hátha mégis megszállja a dacos urakat az igazi veszély láttára a jobb belátás, szívökre veszik a haza sorsát, hátha a nemzeteket fentartó isten megsegíti a magyart.

Másnap csakugyan Pest alá jött a tatár. Portyázó csapat volt. Vakmerően közeledett, mintha számba sem venné a magyart. Ugrin gyors elhatározással reá támad a vakmerőkre, mert a harci tűz fellobogott benne. Összechap magyar és tatár. Az ellenség rövid ideig ellenáll, majd hátat fordít és futásnak ered.

Gonosz szándékú hátrálás volt ez, de az

első sikertől elkapott Ugrin nem ismerte a tatárok cselfogását. Neki ugrat, nógatja katonáit, hogy csak rajta, üldözzék a gyáva csordát, öljék le, akit utól érnek irgalmatlanul.

Süppedékes, mocsaras helyre érkeznek. A csontos, nagy tatárlovak könnyű terheikkel keresztül gázolnak, de az üldöző magyarok nehéz fegyverzete alatt benne reked a kátyús talajban a ló. És ekkor villámgyorsan több oldalról megtámadják a visszaforduló és rejtekben ólálkodó tatárok Ugrin csapatát. Boldog, aki menekülhet. Maga Ugrin néhány bajtársával nagy nehezen kivágja magát, de a legnagyobb rész nyomorultan ott vesz.

Ez alatt Frigyes herceg emberei kézrekerítenek egy ólálkodó tatárt, beviszik nagy diadallal Pestre hadi zsákmányul. A tatár bevallja, hogy kémkedni jött, nem is tatár, hanem kún.

Ez kellett még a kúnokat gyűlölő magyaroknak. Az elégedetlenség nyílt lázadásban tört ki, s hasztalan csitította, békéltette őket a király, sűrű tömegekbe verődve halálra keresték a kúnok királyát, Kuthent.

— Ágra vele! Akasszátok fel a kém-királyt! Öljétek meg gonosz családotul, mert ő hívta nyakunkra a tatárt! Alázatosan könyörögve jött be, hogy nyomába jöhessen a tatár! Semmi irgalom, semmi kegyelem!

És megtörtént a gyűlölség sugalta gonosz tett. Kuthent családjával, hű embereivel együtt leöldösték.

Későn érkezett már Rugacs egy erős csapattal, hogy megvédje a dühöngők ellen.

— Gonoszak, elvakultak, ti! — kiáltott szörnyű haraggal a hős. Boszútok áldozatának vére rajtatok és családaitokon szárad örök gyalázatul. Kicsavartátok negyvenezer kemény harcosnak kezéből a kardot, mellyel Magyarországot akarták védeni köteles hálából. Ez a vér, melyet kiontottatok, szaporította dühös ellenségeitek számát negyvenezerrel. Az elvakított indulat a leggonoszabb tanácsadó. Szégyen és gyalázat!

A kúnok Pestre igyekeztek, de mihelyt meghallották, hogy mi történt királyukkal és a nép előkelőivel, barátból ellenséggé válva, reá támadtak a magyar falvak lakosaira s pusztították tüzzel-vassal. Egy részök sietett a tatár hadhoz csatlakozni, hogy a gonosz erővel közösen irtsák a hitszegő magyart.

És Frigyes herceg?

Mikor látta, hogy komoly a veszedelem, kényes kíséretével visszament országába s magára hagyta Bélát, hadd boldoguljon a tatárral, ha ugyan tud.

Szerencsétlen, meghasonlott nemzet, árva haza te, kit édes fiaid cserben hagytak: mi lesz veletek?

Miért is kívánja azt az örök igazság, hogy egyesek bűneiért millióknak kell meglakolnia?

IX.

A királyért!

A Sajó partján, a muhi rétnek tágas síkján ütött tábornok a magyar sereg. Nem telt ki több Árpád egykori híres nemzetéből, mint hatvanötezer harcos.

A tatárok száma jóval fölül volt a félmillión.

Szekérsáncsal vették magukat körül, gyámoltalanul összetömörültek, mintha ölyvtől féltő gyámoltalan tyúkok, ordasoktól rettegő juhok lettek volna.

Nem volt vezér, a kinek bölcs szavára hallgattak volna, aki elrendezte volna alkalmas helyen, hogy a tiszszerte nagyobb ellenség ereje megtörjék a természet akadályain.

Elbizakodottak voltak az urak. Kicsinylették a tatár ügyességét, nem adtak vitézségére. Addig is, míg harcra került a dolog, tréfálóztak sátoraikban, mulattak, felöltötték ékes ruháikat és tetszelegtek egymásnak.

A Sajó vize egykedvűen folydogált alá. Neki mindegy volt, kinek a vérétől piroslik majd. A parton álló fák egykedvűen bölintottak sűrű lombjaikkal, nekik mindegy volt, kinek a holttestét fedezik be majd árkéynukkal.

A ponyvához erősített paripák nyerítettek,

mintha már vérszagot éreztek volna, s nyughatatlanul hegyezték füleiket minden neszre.

A király leghivebb emberei között szótalanul állott az esthajnal biborában. Homlokán árny ült, szemeiben kialudt a reménynek utolsó sugara is.

Kálmán herceg szorgoskodott az őrszemek felállításán, Rugacs portyázó csapatával most tért vissza.

— Nos hivem, hogy állunk?

— Rosszul, királyom. A tatár sasszeme belátja egész táborunkat a halomról, őt elfedezi a fák. Miért is kellett nekünk ezt az átkozott mezőt kiválasztanunk?

— Úgy akarták az urak, tudod, hogy hajthatatlanok, ha valamit fejökbe vettek. Látad-e Batu seregét?

— Csak az őrszemeket. Hosszú a vonal, gyűrűalakú, szem a végét el nem éri. Fekete pontoknak tetszettek. Az alkonyat köde megfosztott a tiszta látástól. Legyünk jó reménységgel, királyom, amit elmulasztottunk a táborhely okos megválasztásában, visszapótolja vitézségünk.

— Legyünk hát jó reménységgel!

— Elfáradtál, uram, vonulj vissza sátorodba. Lásd, a nap is bucsúzik. Pihenj, kérlek!

— Pihenni, most? . . .

— Örökösünk mi helyetted és feletted.

— Nemes barátom, jó hiveim, óvjon mindnyájunkat az ég!

— Amen!

A király hívei unszolására bevonult sátrába, de az álom, a gondok és aggodalmak szemfedője, elpártolt tőle. Csüggedt lelke, mint a megláncolt rab, rémlátások miatt hányódott.

Künn éber örök heverészek csendes hangon beszélgetve.

Két alak járt fel és alá a harmatos fűben.

— Imádkozik ő érettünk, fiam.

— Csak akkor érzem, hogy milyen hitvány, gyöngé anyagból való az ember, ha reá gondolok, apám. Valami azt súgja bennem, hogy őt sem én, sem te ezen a földön meg nem látjuk. Hanem ott fenn, túl a csillagokon.

Egy csillag hullott le a mérhetetlen magasságból. Nagyot lobbant és fényvonalat húzva az égtől le a földre, kialudt.

— Láttad a lehulló csillagot, fiam?

— A hulló csillag szomorút jelent.

— Azt szokták mondani.

— Ha úgy adná az isten, hogy apám valamiképpen megszabadul, mondja meg Piroskának: a yölegénye várja őt. — Mi az ott, hej, őrszemek, vigyázatok! A holdfénye áruló, sötét, mozgó pontokat látok arra a folyó partján. Vigyázatok, s ne késsen jeladásotok, ha szükség volna reá.

Szürkület táján rémítő ordítás verte fel az alvó tábor.

— Átjöttek a tatárok a Sajón! Három oldalról közelednek, nyilaik a táborig hatnak!

Fel! fel! alvó magyarok! Zűrzavar támadt, leirhatatlan kapkodás. Az álmaikból fölverték futkostak lovaik után, sebtében magukra öltötték levetett ruháikat. Kapáltak, nyihogtak a lovak és nem volt emberi hatalom, mely rendet tudott volna teremteni.

— Hol a lovam?

— Ki vitte el a nyergemet?

— Merre van a kardom?

— Hova menjünk?

— Merről jön a tatár?

Elszégyenkezett a nap arca, midőn első sugarai áttörtek a hajnali ködös párázaton és látta a magyarok ügyefogyott összevisszaságát.

Csak a király körül tömörült érc-erős fal. Rugacsnak volt gondja urára. A két Forgách, a nemes Döme, a hős Ádám, ki Lengyelországból származott, Detrik, a komor tekintetű, védték Bélát.

Volt szükség hű szívre, erős karra.

A tatárok sorai megnyíltak álnok készséggel a vakon rohanó magyarok támadása előtt, hogy oldalról nyílzápor rettentse vissza, s minden oldalról tatár fogja körül. Nem sereg sereg ellen, hanem ember ember ellen vette fel a harcot.

Gazdátlan paripák száguldottak keresztül-kasul a sik mezőn, a földön heverők hulláitól meg-megriadva, horkantak; csapatokba tömörülve, száz helyen folyt az élet-halál harc.

Hiába . . . hiába!

— Menekülj királyunk! biztatták Bélát
hívei — fedezünk mi.

— Itt maradok!

— Menekülnöd kell, jó uram! Itt a halálnak van rettentő aratása. Ha elhullunk mind egy szálig, csak te ne légy áldozat, szólott esdekelve Rugacs. Reád szüksége van a hazának, reánk senkinek sincs. Az irgalmas istenre kérünk!

És menekültek mind. Közbe fogták Bélát és vitték ki a halál torkából.

Iramodott utánok a legnagyobb tatár csapat. Tudták, hogy nagy úr, talán maga a király az, kit magukkal ragadnak.

Árkon, bokron, sziklatetőn, mély völgyeken, sötét erdőkön át rohantak. A közeliükbe nyomuló tatárokkal szembeszállott egy-két vitéz, hogy utat nyerjen a többi. A tatár nem fáradt ki az üldözésben, a hősök a királymentő önfeláldozásban. Magasan állott már a nap s ők folyton rohantak. Már csak öt maradt meg a nagy kíséretből: Ádám, a lengyel vitéz, Döme, a két Forgách és Rugacs. Elesett Ádám, elesett Döme. Futottak . . . futottak.

Hab verte ki a lovak zabláit, szakadt az izzadtság lóról és lovasról. Megrokkant a király lova, lezuhant. Forgách, az öregebbik, odaadta a magáét, ő pedig bevárta az üldözőket. Majd öccse követte bátyja példáját és csak Rugacs maradt Béla mellett.

— Végünk van, hivem!

— Neked nincs, jó királyom! Amott nagyot kanyarodik az út, kétfelé válik. Ismerem jól a helyet, erre felé lakom. Tarts jobbra, elrejt az erdő, megtévednek üldözőid, s nyomodat veszítik. Az erdőben barlang van, reá kell találnod. Az isten megsegít. Szállj le a lóról, már reszket a térded. Vedd az enyémet. Két óra útra bírja még. Tartson meg az isten a magyar hazának!

— Te hű, te nemes vitéz, barátom!

— Siess, ha elmúlt a veszély, vedd oltalmadba Paczolai Piroskát . . .

A király tovább vágatott, Rugacs bevárta az üldözőket. Hatan voltak csak.

Eléjük ugratott kivont karddal és utjokat állotta.

— Hújja! Hújja! — kiáltozták a vad fickók, s nekiestek a magyar vitéznek.

Egyenetlen volt a küzdelem, de sokáig tartó. Rugacs ereje megszázsorozódott, mert tudta, hogy drága urának, a magyar királynak, életéről van szó. Fogaikat vadállat módjára vicsorgatva támadtak a tatárok, de egynél több nem férhetett közelébe a magyar hősnek, oly ügyesen forgatta lovát.

Hármat már leterített, a negyedikkel most végez, de nyíl furódik szemébe, elsötétül előtte a világ, lováról lehanyatlik, s elhaló ajkán két név jelenik meg, bucsúzó lelkének suttogása:

— Piroska . . . Királyom!

Béla király megmenekült.

A Nyulak-szigetén szelid arcú, halavány szerzetesnő imádkozik. Tiszta homlokára sok szenvedést jegyzett fel az idő, hanem szívében mennyei békesség honol.

Volt apja, hatalmas, büszke úr — elesett a csatában.

Volt hős daliája: kinek eljegyezték — elesett a király oltalmában.

Imádkozzál halavány arcú leány, a te imádságod üdvösséget szerez a meghalt apának, reménységet visz a reád váró vőlegénynek.

Ki is volt ő, az a te hősöd?

Elmondom, hallgasd:

— Volt egyszer egy nemes vitéz, ki nagyon szerette a hazát, a királyt és a vitézi becsületét. Megkinálták hű feleséggel, nagy gazdagsággal, boldog élettél. A király csatába hívta, hogy a hazát védje. Elment, mert parancsolta a vitézi becsület. Küzdött a hazáért, meghalt a királyért . . .

Imádkozzál halvány arcú szerzetesnő! . . .

TARTALOM.

	Lap
SZONDI KÉT APRÓDJA :	
I. Szondi bucsúja	7
II. Szondi halála	12
III. Néma lett a húr	14
IV. A néma húr megszólal	18
V. Az udvari bolond	23
VI. A bolond két tanítványa	28
VII. A basa két leánya	32
VIII. Hogyan lesz az udvari bolondból vén zsidó ? . .	37
IX. Dobó István úri vendégei	40
X. A komédiások	47
XI. Márton halála	50
XII. A szigetvári hősök	54

ZOÁRD JÓSLATA :

I. Az áldomás	61
II. Zoárd és Ete	70
III. Arnulf császár követe	77
IV. Mit mond Hadúr ?	83
V. Árpád álomlátása	88
VI. Zoárd bucsúja	91
VII. Az otthon maradottak	95
VIII. Zoárd jóslata teljesül	98

A VEZÉR BOSZÚJA:

I. Lehel öröksége	109
II. A kürt próbája	114
III. A hóbortos Heribáld	118
IV. Zsolt fejedelem váltságdíja	127
V. Lehel haragja	133
VI. Az áruló német herceg	140
VII. A kürt utolsó munkája	149

KUPA, A POGÁNY VEZÉR:

I. A fejedelem parancsa	157
II. A fejedelmi apostol	163
III. A remete átka	168
IV. Kupa éjszakája	175
V. A véres munka	179
VI. A mennykőcsapás	186
VII. Kupa és Wencelin	190

VITÉZI BECSÜLET:

I. Darázs-fészek	197
II. Rugacs vitéz	202
III. A király üzenete	206
IV. Julián barát meséje	210
V. A megtérített főúr	217
VI. A hazáért!	222
VII. A véres kard útja	228
VIII. Kuthent meggyilkolják	231
IX. A királyért!	236

